Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Rigorózní práce

Tereza Šimková

Argiropolis-aspekty eseje a utopie

Argiropolis-aspects of essay and utopia

Praha 2013 Školitel práce: prof. PhDr. Anna Housková, CSc.

Děkuji své školitelce prof. PhDr. Anně Houskové, CSc. za ochotné vedení práce, přínosné odborné rady a poskytnuté materiály.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 29. srpna 2013

……..

Tereza Šimková

Klíčová slova:

Argiropolis, Sarmiento, hispanoamerický esej, žánr eseje, utopie, utopické myšlení

Keywords:

Argiropolis, Sarmiento, essay, Latin American essay, genre of essay, utopia, utopian thinking

Abstrakt

Tato práce se zabývá interpretací esejistického díla *Argiropolis* spisovatele Dominga Faustina Sarmienta. Cílem práce je postihnout esejistické a utopické aspekty díla; vlastní interpretace, tj. čtení textu v kontextu, zapojuje *Argiropolis* do kontextu eseje a utopie tak, aby práce přesáhla dějinný rámec díla a postihla nadčasový rozměr Sarmientových myšlenek. První část práce je věnována žánru eseje, stručně se zaobírá vznikem a zdroji esejistického žánru v Evropě a Latinské Americe. V této části jsou vymezeny odlišnosti hispanoamerické esejistiky a předložena základní charakteristika eseje. Analýza esejistických aspektů Sarmientovy knihy se opírá o soubor vybraných vlastností eseje jako literárního žánru. V druhé části se práce zaměřuje na kontext utopie. V tomto kontextu jsou rozebírány příčiny vedoucí ke skutečnosti, že Sarmiento upřednostnil pro dílo s utopickými aspekty formu eseje před románem. Práce se zaměřuje na svébytnost latinskoamerického utopického myšlení a na analýzu vlastních utopických aspektů díla.

Abstract

The purpose of this work is an interpretation of the essay *Argiropolis* written by Argentine author Domingo Faustino Sarmiento. This work aims to determine the aspects of the essay and the utopia in Sarmiento´s work; the interpretation, i. e. reading of the text in wider context, integrates *Argiropolis* into the contexts of the essay and the utopia in order for the present work to transcend the writing´s historical ambit and portray the timelessness of Sarmiento´s ideas. The first part of this work examines the essayistic genre, describes its genesis and sources in Europe and Latin America. This section accentuates the singularity of the Latin American essayistic tradition and presents the basic characterization of the form of essay. The analysis of essayistic aspects of Sarmiento´s book is based on characteristic attributes of the essay. The second part of the work is focused on the utopia. In the context of the utopia, this work attempts to elucidate why Sarmiento preferred the genre of essay to the novelistic genre, while creating a book containing utopian aspects. The last part of the present work is focused on the peculiarity of the Latin American utopian thinking and includes the analysis of the aspects of the utopia in *Argiropolis*.

Obsah

1 ÚVOD 8

2 TEORETICKÝ KONTEXT ESEJE 10

2.1 Původ eseje a zdroje žánru-evropský esej 10

2.2 Amerika-esejistické téma pro Evropu 12

2.3 Zdroje hispanoamerického eseje 14

2.4 Teorie o vzniku hispanoamerického eseje 17

2.5 Zvláštnosti hispanoamerické esejistiky 22
2.5.1 Esej jako forma boje 23
2.5.2 Dramatické pojetí eseje 26
2.5.3 Latinskoamerická filozofie a esej-vzájemný vztah 26
2.5.4 Vliv imaginace 28
2.5.5 Kulturní relativismus 29

2.6 Esej jako literární žánr-obecné vlastnosti 31
2.6.1 Hybridnost 32
2.6.2 Odmítání pravidel 33
2.6.3 Opozice vědeckého myšlení 34
2.6.4 Nároky na čtenáře 35

2.7 Konkrétní znaky esejistického textu: text eseje, esej a autor, esej a čtenář 36
2.7.1 Nesystematičnost 36
2.7.2 Subjektivnost 37
2.7.3 Kritičnost 37
2.7.4 Téma 38
2.7.5 Fragmentárnost 39
2.7.6 Odbočení od tématu 39
2.7.7 Esej neobsahuje poznámkový aparát 40
2.7.8 Přítomý čas v eseji 40
2.7.9 Esejistův styl 41
2.7.10 Dialogický charakter 42
2.7.11 Funkce podítit čtenáře 43

3 ANALÝZA ESEJISTICKÝCH ASPEKTŮ TEXTU *ARGIROPOLIS* 44

3.1 Nesystematičnost 45

3.2 Subjektivnost 46

3.3 Kritičnost 50

3.4 Téma 53

3.5 Fragmentárnost 56

3.6 Odbočení od tématu 59

3.7 Esej neobsahuje poznámkový aparát 61

3.8 Přítomný čas 63

3.9 Esejistův styl 65

3.10 Dialogický charakter eseje 70

3.11 Funkce podnítit čtenáře 75

4 *ARGIROPOLIS* V KONTEXTU UTOPIE 78

4.1 Otázka formy 80
4.1.1 Společenská situace 81
4.1.2 Sarmiento-novinář 82
4.1.3 Sarmiento-pedagog 84
4.1.4 Sarmientův vztah k četbě 84

4.2 *Argiropolis*-původní latinskoamerická utopie 85
4.2.1 Polemika okolo utopické složky textu 85
4.2.2 Sarmientovo řešení-Amerika vlastní realitou 86
4.2.3 Sarmiento-tvůrce latinskoamerické utopie 88

4.3 Utopické aspekty *Argiropolis* 90
4.3.1 Nenaplnění znaků klasické utopie 91
4.3.2 Symbol města 91
4.3.3 To, co je, versus to, co má být 93
4.3.4 Sjednocená La Plata 96

5 ZÁVĚR 101

6 RÉSUMÉ 103

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY 107

1 Úvod

Tématem této práce je interpretace esejistického díla *Argiropolis*, jehož autorem je argentinský spisovatel Domingo Faustino Sarmiento. Interpretace zapojuje text *Argiropolis* do dvou významných kontextů; kontextu eseje a utopie. Práce si klade za cíl postihnout esejistické a utopické aspekty Sarmientova díla. Za tímto účelem analyzuje text knihy, čerpá však také z jiných oblastí, které nemají přímou souvislost se zmiňovanými kontexty. Jednou z těchto oblastí je kontext argentinské historie. Neméně vyznamná je též oblast další Sarmientovy literární tvorby a kontext biografických událostí, jež ji ovlivnily. Práce však vybírá jen takové informace, které mají kontextový význam pro vlastní interpretaci. Vlastní interpretace, tj. čtení textu v kontextu, má potvrdit fakt, že dílo přesahuje dějinný rámec a zároveň vyzdvihnout nadčasovost Sarmientových idejí. V kontextu eseje se práce nejprve věnuje vzniku a zdrojům žánru eseje v Evropě a Latinské Americe. Tato komparace umožňuje zdůraznit rozdílnost situace, ve které žánr na obou kontinentech vzniká, stejně jako rozdílnost obou poloh žánru. Srovnání s evropskou esejistikou slouží k vymezení zvláštností hispanoamerické esejistické tvorby. Těmto odlišnostem je věnován patřičný prostor v podkapitole pojednávající o zvláštnostech hispanoamerické esejistiky, neboť text *Argiropolis* spadá do kontextu hispanoamerické esejistiky a probírané vlastnosti odráží. Následuje podkapitola věnovaná formální charakteristice esejistického žánru, práce shrnuje základní vlastnosti eseje. Poté se práce v samostatné podkapitole zaměřuje na konkrétní znaky esejistického textu, vymezuje několik rysů esejistické promluvy, ty jsou na základě koncepce Gómeze-Martíneze rozděleny do tří okruhů: text eseje, vztah mezi spisovatelem a esejem a vztah mezi esejem a čtenářem. Definice těchto vlastností je podstatná pro analýzu esejistických aspektů díla. Následující kapitola se zabývá analýzou esejistických aspektů *Argiropolis*. Na základě souboru vlastností, které byly vymezeny v části teoretické, analyzuje práce text Sarmientova díla a snaží se potvrdit jeho esejistickou povahu. Mezi rysy eseje sloužící k vlastní analýze jsme na základě zkoumání teoretických podkladů (v této části práce vycházíme především z koncepce Gómeze-Martíneze) zařadili: nesystematičnost, subjektivnost, kritičnost, téma, fragmentárnost, odbočení od tématu, absenci poznámkového

aparátu, užití přítomného času, dialogický charakter a funkci eseje podněcovat čtenáře. Analýza založená na souboru těchto vlastností má potvrdit esejistickou povahu *Argiropolis* a nadčasovost Sarmientových myšlenek.

Poslední část práce se zabývá problematikou utopie, v kapitole věnované tématu utopie opouští práce oblast literárních žánrů. V kontextu utopie není pojem utopie, na rozdíl od pojmu eseje v předcházejících kapitolách, chápán jako termín označující literární žánr. Analýza utopických aspektů *Argiropolis* vycházející z kontextu literárního žánru utopie by, vzhledem k absenci narativní linie v Sarmientově díle, nepřinesla relevantní výsledky, neboť tato linie je literárními teoretiky vymezována jako rys literárního žánru utopie. Práce se tedy v kontextu utopie zabývá také otázkou, proč není v Sarmientově tvorbě zastoupen románový žánr. Zkoumá, jaké důvody vedly spisovatele k rozhodnutí zvolit pro dílo s utopickými aspekty formu eseje. Z výše uvedených důvodů je pro postihnutí utopických aspektů Sarmientova eseje vhodnější jeho zapojení do kontextu hispanoamerického utopického myšlení. V kontextu hispanoamerického utopického myšlení pojímáme, na základě koncepce Fernanda Aínsy, utopii jako návrh dalšího směřování, který zlepší stávající situaci. Krátce se věnujeme klasickým rysům žánru utopie, abychom dokázali, že kromě rysu založení města nejsou v případě *Argiropolis* platné. Analýza vlastních utopických aspektů *Argiropolis* se tedy opírá o zmíněný koncept hispanoamerického pojetí utopie, jehož aspekty jsou: kritika stávající situace a následné předložení lepšího řešení. Druhou vlastností textu vymezenou pro analýzu utopických aspektů je snaha o sjednocení amerického kontinentu. Paralelou k tomuto cíli je v případě *Argiropolis* Sarmientovo usilování o spojení laplatské oblasti. Analýza založená na sledování těchto znaků má postihnout utopické aspekty Sarmientova díla a zároveň dokázat nadčasovost myšlenek obsažených v *Argiropolis*.

2 Teoretický kontext eseje

Tato kapitola se zabývá zdroji a vznikem esejistického žánru v Evropě a Latinské Americe. Sledování vzniku a zdrojů esejistického žánru na obou kontinentech nám umožní vymezit specifika hispanoamerické esejistiky. Vymezené specifické vlastnosti odráží text Sarmientova eseje, který náleží do kontextu hispanoamerické literatury. Zařazení Sarmientova textu do kontextu eseje má za cíl dokázat, že myšlenky uvedené v jeho díle reflektují témata, která žánr hispanoamerického eseje zakládají, ale také potvrdit nadčasový charakter jeho díla a přesah idejí zachycených v *Argiropolis*. Studium charakteristiky žánru a obecných vlastností eseje umožňuje vymezení skupiny konkrétních vlastností esejistického textu. Tyto vlastnosti budou použity k vlastní analýze esejistických aspektů *Argiropolis*. Teoretická část práce věnovaná eseji je tedy východiskem pro praktickou část práce zaměřenou na stejné téma, v té bude představena analýza esejistických aspektů Sarmientova díla.

2.1 Původ eseje a zdroje žánru-evropský esej

Přesto, že si tato práce neklade za cíl mapovat historii eseje a postihnout vývoj žánru, považujeme za nezbytné datovat počátek vymezení eseje jako samostatného a nezávislého literárního žánru, zrození „moderního eseje“[1]. Esej jako samostatný literární žánr je neodmyslitelně spojen se jménem Michel de Montaigne. Montaigne ostatně jako první použil slova esej, když svému dílu vydanému v roce 1580 dal prostý název: *Eseje* (*Essais*). Motaigne již v předmluvě varuje: „Látkou své knihy, milý čtenáři, jsem zkrátka já sám: není rozumné, abys plýtval svým volným časem na námět tak lehkovážný a planý.“[2] Člověk předmětem díla, sám autor a jeho úvahy námětem vlastní knihy, jev, který je zcela v souladu s humanistickým myšlením druhé poloviny 16. století, které se zaměřuje na vnitřní svět člověka.[3] Důraz kladený na konkrétního člověka utvářel žánr eseje, již první slova knihy, která Montaigne adresuje potenciálnímu čtenáři, zdůrazňují význam aspektu osobnosti pro esej. V *Esejích* je

[1] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 14.

[2] MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995, s. 7.

[3] GORFUNKEL', A. Ch. *Renesanční filozofie*. Praha: Svoboda, 1987, s. 211.

jasně patrné, že pojítkem mezi zdánlivě nesourodými úvahami je sám spisovatel, či spíše způsob jeho myšlení[4] a to, jak promlouvá ke čtenáři.

Ačkoliv slovo esej spatřilo světlo světa až v 16. století, kořeny žánru sahají dále než do renesance. Některá díla historiků či filozofů jako Herodótos, Platón, Horacio či Seneka vykazují znaky eseje.[5] Zárodky nového žánru tedy předcházejí literární tvorbu Michela de Montaigne. S nástupem renesance však dochází k uvolnění myšlení, renesanční filozofie opouští středověké dogmatické myšlení a zasahuje i do oblastí, které dříve obsáhnout nemohla[6]. Je nepopiratelné, že Montaigne je díky svému dílu, které v době vydání představovalo rozchod s „oficiální vzdělaností“[7], označován za tvůrce eseje, mluvíme-li o eseji, jak jej známe dnes[8]. Přesto, že je tento názor dnes všeobecně přijímán, nebylo tomu tak vždy. Již v následujícím století po vydání *Esejů* se další spisovatel, který bývá označován jako zakladatel moderního eseje, Francis Bacon, vyhradil vůči myšlence, že esej jako nový literární žánr ustanovil sám Montaigne. Uznal, že francouzský myslitel vytvořil pro tuto literární formu nový název, nicméně tvrdil, že po formální stránce nejde o originální počin, upozorňoval na výskyt děl s výraznými esejistickými prvky již v dílech období antiky.[9]

Z uvedeného příkladu jasně vyplývá, že první esejistické dílo se opírá o osobnost svého zakladatele, tento fakt se stane hlavním rysem evropské esejistiky, v eseji je významný individuální pohled a originalita při vyjádření myšlenek.[10] Postava autora a promítnutí jeho osobnosti do eseje je zajisté významné pro každý esejistický text bez ohledu na kulturní

[4] GORFUNKEL', A. Ch. *Renesanční filozofie*. Praha: Svoboda, 1987, s. 215.

[5] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 18.

[6] MÁLISHEV, Mijail. Ensayo: „El origen y la esencia del genero“. In *El ensayo en nuestra America para una conceptualización*. México: Universidad Naciona Autónoma de México. Dirección General de Asuntos del Personal Académico. Centro Coordinador y Difusor de Estudios Latinoamericanos, s. 271.

[7] GORFUNKEL', A. Ch. *Renesanční filozofie*. Praha: Svoboda, 1987, s. 214.

[8] MÁLISHEV, Mijail. Ensayo: „El origen y la esencia del genero“. In *El ensayo en nuestra America para una conceptualización*. México: Universidad Naciona Autónoma de México. Dirección General de Asuntos del Personal Académico. Centro Coordinador y Difusor de Estudios Latinoamericanos, s. 269.

[9] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 15.

[10] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998, s. 13.

oblast, ve které vznikl, osobitost je jedním ze základních rysů žánru.[11] Na rozdíl od Evropy však vzniká esej v Latinské Americe z jiného popudu a sleduje rozdílný cíl. Širší historický kontext, do kterého je zapojen vznik eseje v Evropě, umožňuje komparaci s genezí žánru v oblasti latinskoamerické. Za účelem tohoto srovnání zmiňujeme pouze vznik a zdroje žánru v daných oblastech, není předmětem práce věnovat se dalšímu vývoji obou esejistických linií. Rozdílné epochy, ve kterých se žánr eseje do literatury zapojil, jiné kulturní podloží, odlišné zdroje žánrů, to vše jsou faktory, které podmiňují podobu a funkci eseje. Hispanoamerický esej se od tradice evropské významně odlišuje.

2.2 Amerika-esejistické téma pro Evropu

Montaigne skutečně ve své knize naplňuje to, co čtenáři svěřuje v předmluvě, tématem je jeho vlastní osobnost, popisuje vlastní výchovu, fyzický vzhled i své záliby. Jeho osobnost ovšem není jediným námětem *Esejů*. Montaigne jako esejista spojuje Evropu a Latinskou Ameriku. Je zakladatelem eseje ve Starém světě, ale ve svých spisech reflektuje téma nedávno objeveného kontinentu. V eseji *O Novém světě* pohlíží kriticky na chování dobyvatelů vůči domorodcům. Ameriku ovšem hodnotí pohledem Evropana, je pro něj tématem k vlastnímu uvažování. Amerika tedy byla tématem pro Evropu, nikoliv tématem pro její vlastní obyvatele. V této době neexistovala v kolonii literatura, která by nabídla formu sebereflexe Nového světa, tento úkol později převzal žánr esejistický.[12] Anna Housková v knize *Vize Hispanoameriky: krajina, utopie, quijotismus v eseji a románu* (*Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*) upozorňuje na skutečnost, že se náhled evropského myšlení během století výrazně nezměnil. Amerika, „svět-dítě“[13], jak ji označil Montaigne, představuje v evropském prostředí i nadále především objekt, ke kterému se lze vztáhnout.[14] Postupně se formovalo vědomí národní identity obyvatel Latinské Ameriky, ať už se jednalo o jednotlivé národy nebo o kontinent jako celek, prostředkem k utváření vědomí o vlastní národní svébytnosti a odlišnosti od Evropy se stala literatura. Dle

[11] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 81.

[12] JAIMES, Héctor. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001., s. 25.

[13] MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995, s. 279.

[14] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010, s. 7.

Héctora Jaimese se k žánru eseje uchýlili autoři, kteří cítili potřebu pochopit a vyložit minulost kontinentu.[15] Přestože se tedy začala formovat literatura, jež reflektovala Ameriku jako téma, nepřestala Evropa při jejím vnímání uplatňovat vlastní hledisko. Zdá se, jako by se Evropa v procesu uchopení latinskoamerické literatury přiklonila k jisté schematizaci, tak o tom alespoň píše Ernesto Sábato v eseji *O metafyzickém tónu v argentinské literatuře*[16] (*Sobre el acento metafíscio en la literatura argentina*). Upozorňuje na povrchnost, se kterou přistupují evropští pozorovatelé k argentinské literatuře, očekávají-li, že se bude zabývat pouze několika vybranými archetypy.[17] Takto vidí přístup Evropanů argentinský spisovatel, který cítí, že tradici celé země není možné redukovat na několik notoricky známých obrazů, které čtenář z jiného kontinentu očekává. Sábato je obyvatelem kontinentu, který byl nucen podstoupit hledání vlastního národního výrazu, cítí, že argentinská literatura vychází z hlubších podnětů, vnímá v ní o pocit vykořeněnosti, absence tisícileté evropské tradice.[18] A je příznačné, že se při vyjádření těchto myšlenek uchyluje k eseji, jeho dialogický charakter[19] i kritická funkce[20] předurčují žánr ke zprostředkování podobných úvah. A právě téma svébytné kultury Latinské Ameriky je hispanoamerické esejistice vlastní.[21] Sábatův esej je bezpochyby ovlivněn jeho osobností, ale není to pouze osobnost autora, která je ústředním tématem textu. Sábato zde není konkrétní spisovatel, ale především Latinoameričan, přesněji řečeno, Argentinec. Již z této zběžné komparace je evidentní, že uchopení eseje v Evropě a Latinské Americe je rozdílné, přestože formální rysy, které esejistický žánr charakterizují, jsou platné pro oba proudy esejistiky. Při hledání esejistických aspektů *Argiropolis* je třeba primárně vycházet z formální stránky textu. Na druhou stranu, Sarminetův esej, neoddělitelný od osobnosti svého autora, je zapojen do kontextu Latinské Ameriky, do kontextu laplatské oblasti, do kontextu Argentiny. *Argiropolis* má velký význam pro ústavnost v Argentině, jeho

[15] JAIMES, Héctor. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001, s. 23.

[16] SÁBATO, Ernesto. „O metafyzickém tónu v argentinské literatuře". In HOUSKOVÁ, Anna, ed. *Druhý břeh Západu: výbor iberoamerických esejů*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 218–222.

[17] Tamtéž, s. 218.

[18] Tamtéž, s. 220.

[19] AÍNSA, Fernando. "Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano". *Revista de Occidente*, 2006, nº 301, s. 59.

[20] Tamtéž, s. 79.

[21] HOUSKOVÁ, Anna, ed. *Druhý břeh Západu: výbor iberoamerických esejů*. Praha: Mladá fronta, 2004.

autorem je reformátor, který se snažil o obrodu národa, a který se své myšleny pokusil realizovat v prezidentské funkci. Bylo by tedy značně europocentrické (právě ve smyslu povrchnosti, o které mluví Ernesto Sábato) posuzovat esejistické aspekty knihy v kontextu evropské, montaignovské esejistické tradice. V literatuře věnované Sarmientově osobnosti se nenachází zmínky o tom, že Sarmiento Montaigna četl a že jím byl inspirován. Sarmiento je solitér, osobnost argentinského politického a kulturního života, ale je především, a tento rys je pro tuto práci nejdůležitější, skvělým spisovatelem a literátem obdivovaným takovými velikány latinskoamerické literatury jako je například Jorge Luis Borges. Ten tvrdil, že Argentina zrodila dva geniální muže, jedním z nich byl podle něj právě Sarmiento.[22] Autor *Argiropolis* reprezentuje hispanoamerickou kulturní oblast, odlišnou od zkušenosti evropské. Je proto na místě zaměřit se na odlišnosti hispanoamerické esejistiky, kterou Sarmientův text zastupuje.

2.3 Zdroje hispanoamerického eseje

Žánr eseje je spjatý s Latinskou Amerikou, esej je žánrem, který se v této kulturní oblasti těší veliké oblibě.[23] Vybereme-li namátkou jen několik významných argentinských spisovatelů, zjistíme, že se všichni věnují i eseji, například Leopoldo Lugones, Jorge Luis Borges či Ernesto Sábato. Obliba eseje se promítá do literární tvorby celého kontinentu, nejen do literatury argentinské. Fernando Aínsa charakterizuje esej takto:

> Tento žánr nabízí podněty, je polemický, plný paradoxů, sporný, ale především podněcuje dialog, esej pokrývá velkou část významového spektra kontinentu, který od svého začlenění do schématu smýšlení Západu vzbuzoval otázky a úvahy.[24]

Germán Argciniegas zachytil souznění formy eseje s hispanoamerickou realitou sepsáním eseje s příznačným názvem: *Naše Amerika je esej* (*Nuestra América es un ensayo*). Esej je dle

[22] BORGES, J. L. - FERRARI, O. *En diálogo*. Tomo I. México: Siglo XXI, 2005. s. 176.

[23] ARCINIEGAS, Germán. "Nuestra América es un ensayo" [online]. *Cuadernos de Cultura Latinoamericana*. 1979, n° 53 [cit. 2013-1-7]. s. 5. Dostupné z: http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/2997/1/53_CCLat_1979_Arciniegas.pdf.

[24] "Género incitante, polémico, pradójico, problemático, pero básicamente dialogante, el ensayo cubre una parte amplia del spectrum semántico de un continnte que desde su incorporación al imaginario occidental ha provocado interrogantes y reflexiones." AÍNSA, Fernando. "Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano". *Revista de Occidente*, 2006, n° 301, s. 59.

jeho názoru nejpřirozenějším žánrem pro zachycení hispanoamerické zkušenosti, pro vedení diskuze o nalezení řešení v otázce Ameriky. Kontinent je podle něj „problémem" a „nečekanou novinkou", znamená rozchod s tradičním myšlením.[25] Přirovnává literární žánr ke kontinentu samému, když pátrá po příčině obliby žánru eseje v hispanoamerické literatuře:

> Důvod této výjimečnosti je zřejmý. Amerika se ve světě vynořila jako problém, společně se svojí zeměpisnou polohou a obyvateli. Je nečekanou novinkou, která porušuje tradiční ideje. Amerika sama o sobě představuje problém, esej Nového světa, je něčím, co láká, provokuje a vzdoruje pochopení.[26]

Arciniegas také uvádí, že žánr eseje je v Latinské Americe starší než v Evropě. Esejistický žánr podle něj vzniká již v prvních kontaktech mezi domorodým obyvatelstvem a nově příchozími Evropany, esej Nového světa tedy předchází eseji evropskému, vznikl „dříve, než se narodil Montaigne".[27] Na počátek hispanoamerické esejistiky tak staví dílo *O zemí indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější* (*Brevísima relación de la destrucción de las Indias*), jehož autorem je Bartolomé de Las Casas. Pro tento pohled lze jistě najít určité opodstatnění. Zatímco deníky, kroniky či dopisy měly za cíl informovat o situaci v Novém světě, zpráva o nelidském chování dobyvatelů k domorodcům problematizuje otázku postupu, který Španělé pro conquistu zvolili. Jejím účelem je vyvolat dialog. Las Casasův text posuzuje skutečnost, tímto rysem se tedy skutečně blíží eseji.[28] Fernando Aínsa užívá termín *proto-esejistika*[29] pro označení díla Las Casase i ostatních textů, které v koloniální epoše přispívají k utváření osobitosti a historického vědomí kontinentu. Rozmach eseje pak spojuje s rozvojem ideologií, které prosazují emancipaci kontinentu. Takové eseje reflektují charakter

---

[25] ARCINIEGAS, Germán. "Nuestra América es un ensayo" [online]. *Cuadernos de Cultura Latinoamericana*. 1979, nº 53 [cit. 2013-3-7]. s. 5. Dostupné z: http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/2997/1/53_CCLat_1979_Arciniegas.pdf.

[26] "La razón de esta singularidad es obvia. América surge en el mundo, con su geografía y sus hombres, como un problema. Es una novedad insospechada que rompe con las ideas tradicionales. América es ya, en sí, un problema, un ensayo de nuevo mundo, algo que tienta, provoca, desafía a la inteligencia." Tamtéž, s. 5.

[27] „[…] antes de que naciera Montaigne." Tamtéž, s. 5.

[28] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela.* Praga: Karolinum, 2010, s. 10.

[29] „[…] formas *proto-esnysayísticas* […]"AÍNSA, Fernando. "Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano". *Revista de Occidente*, 2006, nº 301, s. 60.

svého tvůrce, tím je podle Aínsy spisovatel 19. století, „muž činu“.[30] Představitelem této kategorie je tedy i Domingo Faustino Sarmiento. Války za nezávislost jsou jen potvrzením toho, že se formuje silné národní vědomí v Latinské Americe. Svržení koloniální nadvlády pak staví kontinent do zcela nové situace, ideologické otázky a nová forma politického uspořádání se proměňují v zásadní témata literatury již od počátku válek za nezávislost[31], tento fakt se nejvíce ze všech literárních žánrů odráží v eseji. *Argiropolis* je textem, který se snaží nabídnout odpovědi na konkrétní problémy, jež přinesla nová epochy nezávislosti. Text se zaobírá dalším směřováním laplatské oblasti, právě tento region, podle Theodosia Fernándeze, slouží jako nejlepší příklad komplikované situace při vytváření nových republik, a to z toho důvodu, že tato oblast byla osvobozena již na počátku válek na nezávislost, v roce 1810.[32] Formování nových států tedy mohlo probíhat již v době, kde se na zbytku kontinentu ještě stále bojovalo. *Argiropolis* vychází až v roce 1850 a reflektuje vývoj země po dosažení nezávisloti. Sarmiento není s tímto vývojem spokojen, přináší vlastní řešení, které má přispět k lepšímu uspořádání Argentiny. To, že Sarmiento nabízí konkrétní řešení a činí tak formou eseje, jen stvrzuje slova Fernanda Aínsy. Podle Aínsy esej podtrhuje vědomí kolektivnosti a spojení Ameriky, pomáhá také při hledání nových modelů, podle kterých by se mohl americký kontinent nejlépe rozvíjet.[33] Po získání nezávislosti je Amerika nucena hledat řešení nově vyvstalých otázek, které se týkají uspořádání jednotlivých států. Sarmientovým tématem je vlastní země a její další vývoj, jeho esejistické dílo tak svým zaměřením zapadá do ideologického schématu poloviny 19. století, věnuje se tématu Ameriky. Mohlo by se zdát, že otázka národní identity je po dosažení nezávislosti palčivější než kdy dříve. Alberto Zum Felde však upozorňuje, že již v koloniální epoše ovládají pole eseje témata spojená s Amerikou, eseje, které se nezabývají americkou otázkou, jsou podle něj výjimečným úkazem.[34] Amerikanismus[35] přináší po dosažení nezávislosti otázku kulturní emancipace.[36]

[30] „[…] el escritor y hombre de acción […]“ AÍNSA, Fernando. “Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano“. *Revista de Occidente*, 2006, n° 301, s. 60.

[31] FERNÁNDEZ, Theodosio. *Los géneros ensayísticos hispanoamericanos*. Madrid: Taurus, 1990, s. 30.

[32] Tamtéž, s. 38.

[33] AÍNSA, Fernando. “Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano“. *Revista de Occidente*, 2006, n° 301, s. 61.

[34] ZUM FELDE, Alberto. *Índice crítico de la literatura hispanoamericana: Los ensayistas.* México: Editorial Guarania, 1954. s. 23.

Přístup k tomuto tématu rozděluje hispanoamerické myslitele. Sarmiento navrhuje hledat inspiraci u ekonomicky silných Spojených států. Proti němu lze postavit názor Simóna Rodrígueze, kterého Dardo Cúneo označuje za „muže stejného druhu“, jakým byl Domingo Faustino Sarmiento.[37] Jejich názory na nové uspořádání svobodné Latinské Ameriky by se však nemohly lišit více. Rodríguez ve svém spise *Vynalezneme, nebo chybujeme* (*Inventamos o erramos*), jehož název jasně naznačuje, jakým směrem se má nově samostatný kontinent dle autora ubírat, zdůrazňuje výjimečnost Latinské Ameriky. Podle něj je nezbytné, aby i vytvoření institucí a instituce samy o sobě byly originální.[38] Není cílem práce sledovat vývoj hispanoamerického eseje, je však na místě postihnout jeho kořeny a vznik jako u eseje evropského, proto je předložený historický kontext nezbytný.

2.4 Teorie o vzniku hispanoamerického eseje

Z textu předcházející podkapitoly je zřejmé, že existuje několik názorů na to, kdy skutečně vzniká hispanoamerický esej. José Miguel Oviedo v knize *Stručné dějiny hispanoamerického eseje* (*Breve historia del ensayo hispanoamericano*) předkládá, že nejvzdálenější kořeny eseje lze nalézt v období kolonie, jako příklad uvádí knihy s autobiografickými prvky či texty vzdělanců z barokní epochy.[39] Ještě dále do historie se obrací Fernando Aínsa, tvrdí-li, že kořeny eseje se objevují již ve spisech, které vznikají při debatě o otázkách dobývání Ameriky a její kolonizace. Pro označení forem, které předcházejí formě eseje, užívá výrazu *proto-esejistika.*[40] Oba autoři ovšem zdůrazňují, že esej dostává svoji specifickou podobu až v 19. stoletím spojeném s emancipací kontinentu.

---

[35] Héctor Jaimes zařazuje do tohoto proudu spisovatele řešící národní otázku Latinské Ameriky. JAIMES, Héctor. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001, s. 25.

[36] JAIMES, Héctor. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001, s. 25.

[37] „[…] par posible de Domingo Faustino Sarmiento […]“ RODRÍGUEZ, Simon. *Inventamos o erramos* [online]. Caracas: Monte Ávila, 2004 [cit. 2013-1-7]. s. X. Dostupné z: http://www.monteavila.gob.ve/mae/pdf/inventamos.pdf.

[38] Tamtéž, s. 68.

[39] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 21.

[40] AÍNSA, Fernando. “Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano“. *Revista de Occidente*, 2006, n° 301, s. 60.

Jeden z nejvýznamnějších hispanoamerických esejistů, Germán Arciniegas, posouvá vznik eseje ještě dále než obě předchozí teorie, lépe řečeno, to, v čem předchozí teorie spatřují kořeny eseje, je pro něj již hotovým esejistickým dílem. Již z první věty eseje *Naše Amerika je esej* je jasné, že jako esejista a Latinoameričan cítí náležitost k hispanoamerické oblasti, říká, že eseje se „mezi námi“[41] píší již v 16. století. Arciniegas upozorňuje, že dějiny Ameriky upozaďují osud jednotlivce, zdůrazňuje se kolektivnost, dokumentuje to na příkladu literárních památek z doby conquisty, společné dobrodružství podle něj doslova pohltilo osud jednotlivých postav, které se na něm podílely.[42] Je možné, že již tady se ustanovuje jeden z rysů hispanoamerické esejistiky. Ten se o několik století později promítne do tvorby esejů, které vzniknou z potřeby uvědomění vlastní národní kultury[43] nebo z nutnosti rozhodnout o dalším směřování kontinentu[44].

Je třeba zmínit ještě jeden názor na vznik hispanoamerického eseje, který se vztahuje přímo k osobě Dominga Faustina Sarmienta. Anna Housková považuje Sarmientovu knihu *Facundo* za dílo, které v hispanoamerické oblasti zakládá hned dva literární žánry: kromě eseje se v této knize, tak významné pro argentinskou literaturu, zrodí hispanoamerický román.[45] Z hlediska vzniku žánru eseje odpovídá tvorba Dominga Faustina Sarmienta (1811–1888) době, kterou jak Fernando Aínsa, tak i José Miguel Oviedo označují jako epochu rozkvětu hispanoamerické esejistiky. José Miguel Oviedo považuje Sarmienta za nejvlivnějšího esejistu své doby.[46] Anna Housková v otázce vzniku eseje označuje konkrétní dílo. To, že kniha není z hlediska žánru jednotná, odráží podle jejího názoru již samotný název díla.[47]

---

[41] „[...] se han escrito entre nosotros […]“ARCINIEGAS, Germán. “Nuestra América es un ensayo”[online]. *Cuadernos de Cultura Latinoamericana*. 1979, n° 53 [cit. 2013-1-7] . s. 5. Dostupné z: http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/2997/1/53_CCLat_1979_Arciniegas.pdf.

[42] Tamtéž, s. 5.

[43] HOUSKOVÁ, Anna, ed. *Druhý břeh Západu: výbor iberoamerických esejů*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 26.

[44] AÍNSA, Fernando. “Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano“. *Revista de Occidente*, 2006, n° 301, s. 61.

[45] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998, s. 35.

[46] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 26.

[47] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998, s. 35.

Sarmiento nazval svou knihu takto: *Civilizace a Barbarství: Život Juana Facunda Quirogy a fyzický vzhled, zvyklosti a způsoby života Argentinské republiky* (*Civilización y Barbarie: Vida de Juan Facundo Quiroga. Vida de Juan Facundo Quiroga y aspecto físico, costumbres y hábitos de la República Argentina*). Zatímco první část názvu odkazuje k biografii, druhá dává tušit, že téma geografie Argentiny a zvyků jejích obyvatel bude pojednáno esejisticky. Komentátor Sarmientova díla, Alberto Palcos, potvrzuje, že se dílo rozchází se všemi tradičními literárními formami. Podle něj je kniha složena z mnoha žánrů a bylo by chybné chtít ji přiřadit pouze k jednomu z nich. Jeho náhled je zajímavý i z hlediska žánru eseje, v hybridní povaze tohoto literárního díla spatřuje jasné esejistické aspekty, označuje dílo přízviskem sociologický esej a upozorňuje na fakt, že Sarmiento sepsal takové dílo v době, kdy je v Evropě tento žánr doslova v plenkách.[48] Obsáhlý název knihy není v Sarmientově tvorbě ojedinělým úkazem. To dokazuje i případ *Argiropolis*. Kniha, která zůstala ve stínu ostatních autorových prací, je často uváděna pod jednoslovným názvem *Argiropolis*, někdy se v literatuře objevuje kompletní, delší varianta: *Argiropolis neboli hlavní město Spojených států Río de la Platy (Argiropolis o La capital de los Estados Confederados del Río de la Plata*). Nicméně sám autor doplnil název Argiropolis[49]takto:

> SOLUCIÓN DE LAS DIFICULTADES QUE EMBARAZAN LA PACIFICACIÓN PERMANENTE DEL RÍO DE LA PLATA, POR MEDIO DE LA CONVOCACIÓN DE UN CONGRESO, Y LA CREACIÓN DE UNA CAPITAL EN LA ISLA DE MARTÍN GARCÍA, DE CUYA POSESIÓN (HOY EN PODER DE LA FRANCIA) DEPENDEN LA LIBRE NAVEGACIÓN DE LOS RÍOS, Y LA INDEPENDENCIA DESAROLLO Y LIBERTAD DEL PARAGUAY, EL URUGUAY Y LAS PROVINCIAS ARGENTINAS DEL LITORAL (Sarmiento, 1850, s. 3)

> ŘEŠENÍ POTÍŽÍ, KTERÉ BRÁNÍ TRVALÉMU NASTOLENÍ MÍRU V OBLASTI LA PLATY PROSTŘEDNICTVÍM USPOŘÁDÁNÍ ZÁKONODÁRNÉHO SHROMÁŽDĚNÍ A VYTVOŘENÍ HLAVNÍHO MĚSTA NA OSTROVĚ MARTÍN GARCÍA (KTERÝ DNES PATŘÍ FRANCII) NA JEHOŽ VLASTNICTVÍ ZÁLEŽÍ VOLNÝ ŘÍČNÍ OBCHOD

[48] PALCOS, Alberto. Prólogo a *Facundo*, Buenos Aires: Ediciones Culturales Argentinas, 1961, s. X-XI.

[49] Všechny citace v této kapitole pocházejí z následujícího vydání, překlady jsou vlastní. SARMIENTO, Domingo Faustino. *Argiropolis o Capital de los Estados Confederados* [online]. Santiago de Chile: Imprenta Julio Belin y Ca., 1850. Dostupné z: http://www.proyectosarmiento.com.ar/trabajos.pdf/Argiropolis.pdf.

A NEZÁVISLOST, ROZVOJ A SVOBODA PARAGUAYE, URUGUAYE A ARGENTINSKÝCH PROVINCIÍ LITORALU

Již v doplnění názvu knihy tedy prakticky shrnuje hlavní teze programu, který má zvrátit nepříznivou situaci v laplatském regionu. Z názvu není tak patrná žánrová rozrůzněnost jako v případě *Facunda*, toto dílo rovněž není tak často komentováno, přesto je typickým příkladem Sarminetovy esejistiky. Zapojujeme do kontextu žánru eseje knihu *Facundo*, jelikož má zásadní význam v oblasti hispanoamerické esejistiky. Významná však není jen pro žánr eseje, tato kniha je považována za jedno ze zásadních děl hispanoamerické literární tvorby.[50] Z národní perspektivy vnímá knihu Noé Jitrik:

> Při porozumění textu, který je nám předkládán a který stále přetrvává, se do jisté míry jedná o pochopení sebe sama, jelikož náležíme ke kultuře, ve které má tento text svoji úlohu, tutéž kulturu zároveň utváříme rozpoznáváním a vytvářením jejích znaků, které jsou v konečném důsledku stejné a přece tak odlišné od těch, které tvoří rámec světa ve *Facundovi*. [51]

Jitrik zdůrazňuje přesah, který má kniha pro Argentince. V tomto názoru se shoduje s Borgesem. Ten je Sarmientovým velkým obdivovatelem, jeho knihám věnoval několik svých esejů (*Facundo, Vzpomínky z provincie*)[52]. Borges Sarmienta hájil, bylo-li poukazováno na nepřesnosti, které *Facundo* obsahuje. Tvrdí, že to, co bylo sepsáno proti *Facundovi*, je chybné, v knize není podstatná historická postava Facunda Quirogy, nýbrž Sarmientova představa o něm.[53] Váhá-li Jorge Luis Borges označit Sarmientovo nejslavnější dílo za „první argentinskou knihu“, nečiní tak kvůli tomu, že ho nepovažuje za dostatečně významné, odmítá takové jednoznačné prohlášení, neboť nechce vyvolat polemiku. Obdivuje Sarmientův literární odkaz, je přesvědčen, že by se dějiny argentinského národa vyvíjely pozitivněji,

[50] JAIMES, Héctor. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001, s. 61.

[51] "En la comprensión de este texto que se nos impone y / o perdura, se trata de algún modo de comprendernos a nosotros mismos en tanto formamos parte de una cultura- en la que ese texto juega su papel-y la estamos al mismo tiempo formando minetras reconocemos y hacemos sus signos, que, después de todo, son los mismos y muy diferentes de los que encuadran el mundo del Facundo" JITRIK, Noé. Prólogo a *Facundo*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1977, s. XII.

[52] BORGES, Jorge Luis. *Předmluvy s předmluvou předmluv, Devět dantovských esejů, Osobní knihovna. Spisy V*. Praha: Argo, 2012.

[53] BORGES, J. L. - FERRARI, O. *En diálogo*. Tomo I. México: Siglo XXI, 2005, s. 177.

kdyby Argentinci „kanonizovali“ právě tuto knihu.[54] Borges tak nabízí další pohled na Sarmientovu knihu, v tomto případě je dílo hodnoceno prizmatem obyvatele Argentiny a literáta.

Jestliže lze podle Arciniegase hovořit o eseji již od prvních otázek, které s sebou přináší objevování a dobývání, je zřejmé, že první díla hispanoamerické esejistiky netvořili Latinoameričané, nýbrž Evropané. U zrodu esejistiky Latinské Ameriky tedy stojí cizinci, přesto je téma eseje od počátku bytostně americké. Arciniegas v textu upozorňuje na fakt, že v Latinské Americe nevznikají příběhy popisující konkrétní hrdiny, hrdina je často kolektivní. Toto tvrzení dokazuje na příkladu z literatury kolonie, v té nevznikají knihy popisující osudy odvážných *conquistadorů* či kroniky věnované jedné jediné osobnosti, *conquista* byla zachycena jako celek.[55] Opakování tohoto fenoménu spatřuje během období bojů za nezávislost a po jejím dosažení. Americká literatura se nezaměří na oslavování osvoboditelů formou biografií, přednost má forma eseje, ta se obrátí k ideologickým otázkám, které řeší další vývoj zemí a celého kontinentu.[56] Tento aspekt je platný i pro tvorbu Dominga Faustina Sarmienta, a to dokonce v několika rovinách. Text *Argiropolis* je zaměřen proti vládě Rosase, Sarmiento mohl zvolit jiný literární žánr nebo zůstat u formy eseje a věnovat se pouze postavě nenáviděného diktátora. Namísto toho tvoří program, který má zemi vyvést z neuspokojivé situace, věnuje se tedy tématu národa, ne diktátora. I zde lze tedy spatřit tendenci ke kolektivnosti, kterou vyzdvihuje Arciniegas. Ostatně ani v otázce národní neomezuje své úvahy pouze na Argentinu, do svých úvah zahrnuje všechny státy laplatské oblasti, tedy i Paraguay a Uruguay. Ve Facundovi je postava *caudilla* odkazem k Rosasovi. Podle Sarmienta Facundo nezemřel (Sarmiento, 1993, s. 8): „[…] está vivo en Rosas, su heredero, su complemento: su alma ha pasado a este otro molde […]“ („[…] žije v Rosasovi, je jeho dědicem a doplněním: jeho duše přešla do této formy […]“vl. překlad). V této linii se tedy objevují biografické prvky odkazující hned ke dvěma osobnostem, přesto Sarmiento knihu neomezil jen na tuto složku, na konkrétní postavu. Ve středu jeho zájmu je celý národ

[54] BORGES, Jorge Luis. *Předmluvy s předmluvou předmluv, Devět dantovských esejů, Osobní knihovna. Spisy V.* Praha: Argo, 2012, s. 200.

[55] ARCINIEGAS, Germán. “Nuestra América es un ensayo” [online]. *Cuadernos de Cultura Latinoamericana*. 1979, n° 53 [cit. 2013-1-7]. s. 5. Dostupné z: http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/2997/1/53_CCLat_1979_Arciniegas.pdf.

[56] Tamtéž, s. 11.

a hledání řešení pro jeho další směřování. Anna Housková přičítá fakt, že je kniha z hlediska žánru hybridní, potřebě zachycení reality z amerického úhlu pohledu, Sarmiento nepokračuje v evropské tradici.[57] Mohlo by se zdát, že o formě nerozhodl sám autor, Sarmiento reagoval na situaci v zemi a na potřeby Argentiny.

V tomto smyslu tedy Sarmientovy esejistické texty vykazují znaky, které se podle Arciniegase v hispanoamerickém eseji objevují od jeho prvopočátku, skutečně se zdá, jako by si sama americká realita vybírala formu eseje a Sarmiento toto přání respektuje. Tento fakt kontrastuje se vznikem eseje v Evropě, který je jednoznačně spojen s postavou Michela de Montaigne. Ten si formu eseje „přizpůsobil", aby nabídl vlastní pohled a zároveň se stal objektem těchto reflexí. Vznik hispanoamerického eseje je přirozenější, jeho přesné datování se může různit, organická forma reflektující potřeby Latinské Ameriky a zachycující její různorodost je však společná všem literárním textů zmíněným v této podkapitole. Při porovnání vzniku žánrů na obou kontinentech se tedy nabízí dvojice termínů: „vytvoření" evropského eseje a „vynoření" eseje hispanoamerického.

2.5 Zvláštnosti hispanoamerické esejistiky

V předcházejících podkapitolách byly již stručně nastíněny rozdíly mezi evropskou a hispanoamerickou esejistikou. Tato podkapitola je věnována zvláštním rysům hispanoamerického eseje. Považujeme za podstatné vyčlenit tyto vlastnosti (které v různé míře reflektuje *Argiropolis*) ještě předtím, než přejdeme k teoretickému rámci eseje, který umožní následnou analýzu Sarmientova textu. „Kulturní rozmanitost, duchovní heterogenita, různost názorů, která napomáhá přijetí jinakosti, smířlivý kulturní relativismus", to jsou faktory, kterým hispanoamerický esej vděčí podle Fernanda Aínsy za svoji specifickou podobu.[58] Anna Housková se zabývá problematikou odlišnosti hispanoamerického eseje,

[57] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010, s. 11.

[58] „[…] la diversidad cultural, la heterogenedidad espiritual, la variedad de opiniones que propicia su apertura a la otredad, un relativismi cultural propiciatorio […] AÍNSA, Fernando. "Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano". *Revista de Occidente*, 2006, n° 301. s. 87.

upozorňuje na důležitost, která je eseji mezi ostatními literárními žánry hispanoamerické literatury připisována.[59] Jak říká Germán Arciniegas:

> Esej nám neslouží jako literární rozptýlení, ale jako nevyhnutelná úvaha o problémech, které nám každá epocha přináší. Tyto problémy nás vzývají mnohem výrazněji než kterýkoliv jiný národ na světě.[60]

2.5.1 Esej jako forma boje

Pokud problémy 19. století skutečně přestavují výzvu k boji určenou Latinoameričanům, pak Sarmiento tuto výzvu nepochybně přijímá. V průběhu 19. století se žánr eseje mění ve zbraň.[61] Bojovná atmosféra tohoto století vede podle Arciniegase k tomu, že konflikty týkající se změn ústav se přetváří ve zkoušku inteligence bojujících generací. Tato zkouška umožní vznik vynikajících esejů.[62] Sarmiento ztělesňuje archetyp spisovatele-bojovníka. Leopoldo Lugones, autor Sarmientovy biografie *Příběh Sarmienta* (*Historia de Sarmiento*), připomíná Sarmientův zápal i netrpělivost, líčí jeho vášnivé zaujetí, zejména nachází-li se v procesu tvorby literárního díla (uvádí, že ač ostatní nabádá k šetrnému zacházení s knihami, sám v zaujetí zachází s vlastními výtisky jinak, dělá do nich poznámky inkoustem nebo jimi zhasíná svíčku[63]). Tyto informace dokreslují Sarmientův charakter, jde o muže bojovného ducha a nesmírného odhodlání. Sarmiento je formován stoletím bojů. Tato okolnost je příznačná zejména pro Argentinu, kde po válkách za dosažení nezávislosti následují nekonečné ozbrojené konflikty.[64] Tento zápal pro řešení problémů země zmítané nepokoji a bojem mezi federalisty a unitaristy se neprojevil pouze v literatuře. Sarmiento prokázal

---

[59] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010, s. 7.

[60] " El ensayo entre nosotros no es un divertimiento literario, sino una reflexión obligada frente a los problemas que cada época nos impone. Esos problemas nos desafían en términos más vivos que a ningún otro pueblo del mundo." ARCINIEGAS, Germán. "Nuestra América es un ensayo"[online]. *Cuadernos de Cultura Latinoamericana*. 1979, nº 53 [cit. 2013-1-7]. s. 7. Dostupné z: http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/2997/1/53_CCLat_1979_Arciniegas.pdf.

[61] AÍNSA, Fernando. "Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano". *Revista de Occidente*, 2006, nº 301, s. 63.

[62] ARCINIEGAS, Germán. "Nuestra América es un ensayo" [online]. *Cuadernos de Cultura Latinoamericana*. 1979, nº 53 [cit. 2013-1-7]. s. 13. Dostupné z: http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/2997/1/53_CCLat_1979_Arciniegas.pdf.

[63] LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 19.

[64] CHALUPA, Jiří. *Dějiny Argentiny, Uruguaye, Chile*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 142.

kvality neobyčejně schopného a zdatného politika, později dokonce zastával prezidentský úřad (1868–1874).[65] Lugones komentuje spisovatelův „slavný vztek po spravedlnosti, svobodě a pokroku" a pohled „rozzuřený rozumem".[66] Sarmineto ostatně sám sebe popisuje jako bojovníka (Sarmiento, 1852, s. 37): „Soldado, con la pluma o la espada, combato para poder escribir, que escribir es pensar; escribo como medio y arma de combate, que combatir es realizar el pensamiento […]" („Voják vyzbrojený perem či mečem, bojuji, abych mohl psát, protože psát znamená myslet, psaní je prostředkem a zbraní, bojovat znamená uskutečňovat myšlenku […]" vl. překlad).

Jorge Luis Borges byl přesvědčen, že pero bylo v Sarmientově případě mocnější zbraní než meč, neboť odkaz Sarmienta-spisovatele je významnější než jeho odkaz vojenský.[67] Sám Sarmiento však vlastním slovům bezesporu dostál. Jeho ideje jsou často rozporné a vyvolávají konflikt.[68] V plném názvu *Facunda* se objevuje dvojice protikladů, která založí tradici nahlížení na argentinskou společnost; civilizace a barbarství. Tato opozice se již dříve postupně utvářela v Sarmientově novinářské tvorbě během jeho nuceného pobytu v chilském exilu.[69] Je tedy zřejmé, že zmiňovaná koncepce není spojena výhradně se Sarmientovým nejslavnějším dílem, přestože je téma civilizace a barbarství komentováno především v kontextu této knihy. Tyto dva termíny se mohou odkazovat k široké škále významů. Sarmiento je obvykle přesněji vymezuje, význam, barbarství tak zastupuje absolutismus, americké vandalství, vylidněnou krajinu, civilizace naproti tomu představuje svobodu, konstituci.[70] Sarmientův koncept civilizace tak, jak jej rozvíjí nejen ve *Facundovi*, ale i v *Argiropolis,* spočívá zejména ve vytváření institucí, rozvoji komunikací, podpoře obchodu a směřování k pokroku. V druhém jmenovaném spise jde především o využití říčního systému k rozvoji obchodování se zahraničím. Tyto ideje jsou ostatně zcela v souladu s klasickým

[65] CHALUPA, Jiří. *Dějiny Argentiny, Uruguaye, Chile*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 152.

[66] „[…] célebres cóleras por la justicia, por el progreso, por la verdad […]", „[…] mirada enfurecida de espíritu […]" LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 18.

[67] BORGES, J. L. - FERRARI, O. *En diálogo*. Tomo I. México: Siglo XXI, 2005, s. 176.

[68] ZANETTI, Susana. „Prólogo". In Domingo F. Sarmiento. *Facundo.* Madrid: Alianza, 1988, s. 11.

[69] YAHNI, Roberto. Prólogo a *Facundo*. Madrid: Alianza, 1970, s. 8.

[70] VERDEVOYE, Paul. *Domingo Faustino Sarmiento, educar y escribir opinando (1839–1852).* Buenos Aires: Ed. Plus Ultra, 1988, s. 36

liberalismem, ze kterého Sarmiento vycházel.[71] Barbarství pak představuje překážku vysněnému rozvoji Argentiny. S barbarstvím ve *Facundovi* ztotožňuje mimo jiné i fenomén *caudillismu*, barbarskost vrcholí zobrazením Rosasovy vlády.[72] Susana Zanetti upozorňuje na fakt, že celé dílo je postaveno na systému opozic, jednou z nich je opozice Buenos Aires-provincie vnitrozemí.[73] Z hlediska *Argiropolis* je tato dvojice protikladů aktuální. Sarmiento ve svém textu zdůrazňuje neutěšenou situaci argentinského vnitrozemí, které je odkázáno na nákladný dovoz zboží do jediného argentinského přístavu, který má kontakt s evropským obchodem (Sarmiento, 1850, s. 22): „[…] resulta que esta producción condena necesariamente a la pobreza y a la nulidad a las provincias del interior […]" („[…] je jasné, že tento způsob výroby nezbytně odsuzuje vnitrozemní provincie k bezvýznamnosti a chudobě […]"). Nejde o jedinou z opozic, které v předmluvě k *Facundovi* zmiňuje Susana Zanetti a které se objevují i v *Argiropolis*. Snad nejčastěji zmiňovanou opozici tvoří město zastupující civilizaci versus venkov, který symbolizuje barbarství.[74] Nelze ovšem říci, že město vždy symbolizuje civilizaci, příklad Buenos Aires je rozporný. Ve *Facundovi* symbolizuje hlavní město pokrok a je podle Sarmienta civilizovanější než vnitrozemní města.[75] V tomto směru tedy představuje hlavní město symbol civilizace, místo kontaktů s Evropou. V momentě, ve kterém se opozice přenese do sféry politických protikladů, dochází ke změně perspektivy, hlavní město slouží Rosasovi po nástupu k moci jako sídlo federalistů a symbolizuje tím pádem barbarství.[76] Tato opozice hlavního města tvoří významnou tematickou linii také v *Argiropolis*. Sarmiento upozorňuje na fakt, že hlavní město jako jediný přístav drží monopol na obchodování se zahraničím, nedojde-li k vytvoření nového hlavního města, Buenos Aires (Sarmiento, 1850, s. 5): „[…] tendrá bajo su pie a los pueblos del interior por la aduana del *puerto único* […]" („[…] bude mít ve své moci národy vnitrozemí […]"). Buenos Aires, které ve *Facundovi* představovalo výspu civilizace zajišťující obchodní styky s Evropou, se tak v *Argiropolis* mění v symbol ekonomického útlaku ostatních částí země.

---

[71] CHALUPA, Jiří. *Dějiny Argentiny, Uruguaye, Chile*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 153.

[72] ZANETTI, Susana. „Prólogo". In Domingo F. Sarmiento. *Facundo*. Madrid: Alianza, 1988, s. 14.

[73] Tamtéž, s. 17.

[74] Tamtéž, s. 16.

[75] VERDEVOYE, Paul. *Domingo Faustino Sarmiento, educar y escribir opinando* (1839–1852). Buenos Aires: Ed. Plus Ultra, 1988, s. 372.

[76] ZANETTI, Susana. „Prólogo". In Domingo F. Sarmiento. *Facundo.* Madrid: Alianza, 1988, s. 16.

2.5.2 Dramatické pojetí eseje

Zapojení opozic zmíněných v předcházející podkapitole do kontextu hispanoamerického eseje je pro interpretaci *Argiropolis* relevantní, neboť tyto opozice jsou přítomné i v interpretovaném textu. Aktuálnost opozic pro obě esejistická díla dokazuje, že Sarmientův náhled na Argentinu, na její minulost a na směrování státu v budoucnosti, byl ucelený, ale zároveň odrážel současnou situaci, která byla rozdílná u vzniku obou textů. V této podkapitole je zapojení *Argiropolis* do kontextu sarmientovských opozic podstatné k tomu, abychom potvrdili, že esejistický text, který tato práce analyzuje, je možné zařadit do typologie, kterou navrhuje Anna Housková. Na základě přístupu ke kulturní pluralitě ustanovuje dva typy esejistického vidění světa. Mezi dvěma odlišnými kulturami může být harmonický vztah, nebo jsou rozdílné a vzájemně se překrývají.[77] Anna Housková uvádí, že Sarmiento je zakladatelem tzv. „dramatické koncepce". V té proti sobě stojí dva odlišné světy, zastoupené dvojicí protikladů civilizace a barbarství.[78] Podle této typologie vytvořené pro hispanoamerickou esejistickou tvorbu je *Argiropolis* esejem, který zobrazuje realitu jako střet, souboj rozdílných světů. Arturo Andrés Roig hovoří o faktu, že Americe je vlastní jakási vnitřní různost.[79] Zdá se, že Sarmiento v textu *Argiropolis* zachytil podstatu Latinské Ameriky, text je tedy v tomto směru nadčasový, a to i přesto, že byl reakcí na konkrétní dějinné události a jeho cílem bylo podpořit vytvoření ústavy.[80]

2.5.3 Latinskoamerická filozofie a esej-vzájemný vztah

O důležitosti eseje v hispanoamerické kulturní oblasti nesvědčí jen významné postavení mezi ostatními literárními žánry, příznačný je také vztah mezi esejem a filozofií. Esej jako žánr je v Latinské Americe oblíben nejen mezi spisovateli, ale i mezi filozofy.[81] Fernando Aínsa upozorňuje na fakt, že nadřazené postavení eseje je někdy vnímáno jako jev, který svědčí

[77] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010, s. 12.

[78] „[…] la concepción dramática […] Tamtéž, s. 13.

[79] ROIG, Arturo Andrés. *Teoría y Crítica del Pensamiento Latinoamericano*. México: Fondo de CulturaEconómica, 1981, s. 4.

[80] ALTAMIRANO, C. – SARLO, B. *Ensayos Argentinos. De Sarmiento a la Vanguardia*. Compañía Editora Espasa Calpe Argentina S. A. / Ariel, 1997, s. 104.

[81] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010, s. 9.

o nedostatku přesnosti v hispanoamerickém myšlení. V Americe podle něj chyběly propracované myšlenkové systémy kategorizující poznání, ty jsou vlastní tradičnímu pojetí filozofie. Na americkém kontinentě se dle jeho názoru systém přenesený z Evropy rozrůznil, stal se odlišným a obtížně klasifikovatelným.[82] Janus Wojcieszak na rozdíl od Aínsy nezdůrazňuje nadřazenost jedné z oblastí. Hispanoamerický esej je podle něj pro filozofii přínosný při posuzování světonázoru člověka dnešní doby. Je přesvědčen, že je tento vliv zvláště patrný v proudu amerikanismu.[83] Autor připomíná zažité tvrzení, že skutečná hispanoamerická filozofie využívá pro vyjádření hispanoamerického myšlení právě formu eseje[84], nezdůrazňuje konfrontaci obou oblastí, nýbrž jejich symbiózu.

Janusz Wojcieszak se zabývá vztahem mezi diskurzem eseje a diskurzem filozofickým. V souvislosti s tématem diskurzu následuje ve své práci koncepci vytvořenou ruskými formalisty. Uvádí, že rozlišují mezi jednotlivými funkcemi jazyka-funkcí odkazovací, která poskytuje informace o jistém předmětu ležícím v centru zájmu, a funkcí uměleckou, při jejím uplatnění je upozaděn obsah sdělení a důraz je kladen na znak. Rozdílné funkce jazyka se uplatňují v odlišných typech promluvy, ve vědeckém stylu převládá první funkce, umělecká hodnota jazyka pak vystupuje do popředí ve stylu literárním.[85] Jistá dvojznačnost je dobře patrná i v *Argiropolis*. Sarmiento na mnoha místech textu nabízí naprosto přesné a často velmi podrobné informace, které mají podpořit jeho závěry či doložit skutečnosti, o kterých hovoří. Ostatně vědecký diskurz je charakterizován výpovědí, která má za úkol rozšířit naše poznání skutečnosti.[86] Příkladem může být první kapitola věnovaná historii argentinské ústavnosti založená na přesných datech. Opačný pól představují pasáže, ve kterých autor užívá literární figury, tedy prvky literárního diskurzu. Ten je zaměřený především na samotný jazyk, upřednostňuje obraz před pojmem.[87] Jako příklad uplatnění tohoto typu diskurzu je

[82] AÍNSA, Fernando. "Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano". *Revista de Occidente*, 2006, n° 301, s. 72.

[83] WOJCIESZAK, Janusz. Ensayo y filosofía: El caso latinoamericano. In *El ensayo en nuestra América para una conceptualización.* México: Universidad Nacional Autónoma de México. Dirección General de Asuntos del Personal Académico. Centro Coordinador y Difusor de Estudios Latinoamericanos. 1993, s. 575.

[84] Tamtéž, s. 569.

[85] Tamtéž, s. 571.

[86] Tamtéž, s. 571.

[87] Tamtéž, s. 571.

možné uvést pasáž, ve které Sarmiento popisuje města, která srovnává s budoucím hlavním městem vybudovaným na ostrově Martín García (Sarmiento, 1850, s. 36): „La célebre Venecia […] ¿no fue apellidada la reina del Adriático […]“ („Slavný přístav Benátky […] nebyl snad nazván vládcem Jadranu […]“). Z uvedených příkladů vyplývá, že by v Sarmientově eseji mohly být zastoupeny oba typy promluvy, text reflektuje jak myšlení založené na pojmech, tak způsob vnímání reality prostřednictvím obrazů. Autor eseje se věnuje konkrétnímu tématu, o kterém podává čtenáři informace, tento typ promluvy by tedy zdánlivě odpovídal diskurzu vědeckému. Rozdíl tkví v tom, že není úkolem eseje toto téma zcela vyčerpat[88], přínosný je zejména originální úhel pohledu[89]. Esejista jako spisovatel, umělec, zachycuje své myšlenky prostřednictvím jazyka, který je osobitý, tato osobitost dává eseji estetickou hodnotu.[90] V oblasti latinskoamerické literatury je pak důraz na jazyk ještě významnější, neboť eseje tvoří významnou složku literární tvorby všech dobrých latinskoamerických spisovatelů.[91] K užití jednoho ze dvou zmíněných typů promluvy v eseji se váže další významná vlastnost hispanoamerické esejistiky.

2.5.4 Vliv imaginace

Anna Housková je přesvědčena, že obrazné myšlení převládá v Latinské Americe nad pojmovým. Upřednostnění tohoto způsobu vnímání okolního světa podle ní charakterizuje nejen hispanoamerickou literaturu, ale je rysem, který spoluutváří povahu celé hispanoamerické kultury.[92] Tvrzení, že hispanoameričtí esejisté přikládají větší význam právě figuře obrazu, podkládá Anna Housková velkým vlivem imaginace v dané oblasti. Té podle ní připisují rozhodující význam sami hispanoameričtí spisovatelé.[93] Imaginace se navrací k obrazům kultury, které ukrývá jazyk, v kontextu hispanoamerické esejistiky má tedy

[88] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 29.

[89] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 14.

[90] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 81.

[91] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998, s. 14.

[92] Tamtéž, s. 14.

[93] Tamtéž, s. 14.

význam, který Anna Housková nazývá kulturotvorným. Kultura je dle jejího názoru živá díky kreativnímu obnovování.[94] O znovuvytvoření na základě obrazu hovoří také Octavio Paz v knize *Luk a lyra* (*El Arco y la Lira*). Význam obrazu pro esej je daný tím, že jeho umělecké pojetí je podle Anny Houskové, blízké poezii.[95] Podle Paze je básnický obraz odlišný od běžného podání reality, které jen popisuje to, co chce vyjádřit, ale na rozdíl od básně to nevytváří znovu. Síla básnického obrazu, který nezachycuje konkrétní předmět, nýbrž básníkův vjem z něj, tkví ve skutečnosti, že toto zobrazení reality nutí čtenáře, aby v sobě vnímaný předmět vyvolal.[96] V tomto bodě je možné najít spojitost s esejem, ten také klade na čtenáře jisté nároky a vyžaduje, aby jeho čtenář byl „aktivním účastníkem".[97] Pazova slova o tom, že „nám báseň připomíná to, co jsme zapomněli"[98] potvrzují tezi Anny Houskové. Ta uvádí, že imaginace umožňuje proniknutí ke skryté vrstvě světa.[99] Je tedy zřejmé, že imaginace má pro pojetí latinskoamerické kultury zcela zásadní význam. Ostatně kultura, či lépe řečeno její pluralita v Latinské Americe, je sama o sobě jedním ze základních tematických okruhů hispanoamerické esejistiky.[100] S kulturou úzce souvisí další pojem, který určuje specifičnost latinskoamerického eseje.

2.5.5 Kulturní relativismus

Janusz Wojcieszak uvádí, že kulturní relativismus je od eseje neoddělitelný, jelikož esej ze své podstaty hají právo kohokoliv, ať jde o jednotlivce nebo kulturní celek, na rovnocenný dialog s ostatními. Tento fakt podle něj charakterizuje hispanoamerický esej.[101] Je-li filozofie obsažena v esejích, pak je vliv kulturního relativismu nejvýraznější v již zmíněném proudu

[94] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998, s. 15.

[95] Tamtéž, s. 13.

[96] PAZ, Octavio. *Luk a lyra*. Praha: Odeon, 1992, s. 95.

[97] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 72.

[98] PAZ, Octavio. *Luk a lyra*. Praha: Odeon, 1992, s. 95.

[99] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998, s. 14.

[100] Tamtéž, s. 15.

[101] WOJCIESZAK, Janusz. Ensayo y filosofía: El caso latinoamericano. In *El ensayo en nuestra América para una conceptualización.*. México: Universidad Nacional Autónoma de México. Dirección General de Asuntos del Personal Académico. Centro Coordinador y Difusor de Estudios Latinoamericanos. 1993, s. 574.

amerikanismu.[102] Jde tedy opět o otázku latinskoamerické identity či národní identity jednotlivých států, tentokrát v kontextu kulturního relativismu. V oblasti Latinské Ameriky docházelo od jejího objevení ke střetávání kultur. Nejedná se nutně o střet mezi různými národy či mezi americkou a evropskou realitou, střetávání kultur může probíhat i na národní úrovni. To ostatně dokládá i *Argiropolis*, Sarmiento nebojuje proti jinému národu v laplatské oblasti či sousedním státům, vymezuje se vůči argentinské diktatuře. Na jeho úsilí změnit další směřování Argentiny můžeme aplikovat koncepci kulturního relativismu, kterou představuje ve své práci Wojcieszak. Nesnaží se snad Domingo Faustino Sarmiento navázat dialog se svými krajany prostřednictvím stránek *Argiropolis*? Nehájí práva země, která trpí útiskem hlavního města ovládaného Rosasem? Brání nejen práva jednotlivce (svá vlastní a každého občana Argentiny), ale i různých kulturních celků nebo částí území v rámci jednoho státu (neobydlené vnitrozemí, vylidňované pobřeží ohrožené ekonomickou hegemonií Buenos Aires, jih ohrožovaný vpády indiánů), ale i laplatské oblasti v širším významu (usiluje o spojení Argentiny, Uruguaye a Paraguaye). V tomto smyslu jeho dílo naplňuje rys, který jako esenciální prvek pro charakteristiku hispanoamerického eseje vyzdvihl Janusz Wojcieszak.

Tato podkapitola se snažila postihnout odlišnosti hispanoamerické esejistiky, kterou reprezentuje text *Argiropolis*. Ta v reflexi určitých témat dokonce předstihla esejistiku evropskou. Jak dokládá ve své práci Janusz Wojcieszak, Evropa nijak nereflektovala diskuze o národní identitě v Latinské Americe, ať už se tato debata vztahovala k identitě národů či celého kontinentu. Zastává názor, že až pád komunismu přiměl Evropu obrátit pozornost k sobě, nástup nacionalistických tendencí podnítil uvažování o vlastní národní svébytnosti, otázce sjednocené Evropy.[103] Tímto tématem tedy hispanoamerická esejistika předčila evropskou podobu žánru, bylo by tedy omezující vycházet při pokusu o charakteristiku žánru pouze z vlastností esejistiky evropské.

---

[102] WOJCIESZAK, Janusz. Ensayo y filosofía: El caso latinoamericano. In *El ensayo en nuestra América para una conceptualización.* México: Universidad Nacional Autónoma de México. Dirección General de Asuntos del Personal Académico. Centro Coordinador y Difusor de Estudios Latinoamericanos. 1993. s. 575.

[103] Tamtéž, s. 576.

2.6 Esej jako literární žánr-obecné vlastnosti

Žánr eseje je poměrně obtížné, podle některých teorií dokonce nemožné, přesně definovat. Je to ostatně jedna z jeho základních charakteristik, Fernando Aínsa označil esej za „nejneurčitější ze všech literárních žánrů“.[104] Objevují se i radikálnější postoje, Xavier Villaurrutia tvrdí, že forma eseje nemá jednotnou podobu. Esejistická díla podle něj nemohou utvořit žánr v pravém slova smyslu.[105] Tento názor podkládá tvrzením o neexistenci rétoriky či poetiky vlastní eseji. Z pohledu historika či odborníka nahlížejícího na žánr systematicky podle něj esej nikdy nemůže být žánrem. Villaurrutia si je ovšem vědom toho, že o co složitější, dle jeho postřehu takřka nemožné, je teoretické vymezení eseje jako formy, o to hmatatelnější realitu představuje esej v moderní literatuře.[106] Tento pohled mexického spisovatele je přece jen poněkud radikální a mezi ostatními teoretiky eseje ojedinělý. Je však nezpochybnitelné, že přesné vymezení žánru je relativně obtížné, to také zdůrazňují sami literární kritici a odborníci na teorii eseje.[107] Toto vymezení komplikuje fakt, na který upozorňuje Villaurrutia: umělecký projev autora v eseji není ničím omezen a stejně tak neexistují vnější pravidla, která by řídila proces psaní textu eseje.[108] Mezi ostatními literárními žánry utváří esej zvláštní kategorii díky svému hybridnímu charakteru, rétorika eseje nedosahuje přesnosti, která definuje styl vyjádření myšlenek v jiných žánrech.[109] Ostatní žánry jako próza či poezie jsou v našem povědomí pevně ohraničeny, esej jakékoliv hranice překračuje, nenechá se spoutat pevně danou formou, má sklon měnit podobu dle své vlastní potřeby.[110] Pokus o definici žánru by mohl usnadnit fakt, že žánr eseje nepodléhá literárním školám či módním tendencím tak snadno jako žánry ostatní.[111] José Miguel Ovideo

[104] „[…] el más indefinido de los géneros literarios […]“. AÍNSA, Fernando. “Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano”. *Revista de Occidente*, 2006, nº 301, s. 59.

[105] VILLAURRUTIA, Xavier. *Textos y pretextos* [online]. México: La Casa de España en México, Fondo de Cultura Económica, 1940 [cit. 2013-3-23]. s. 42. Dostupné z: http://www.biblioteca.org.ar/libros/89583.pdf.

[106] Tamtéž, s. 42.

[107] JAIMES, Héctor. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001, s. 14.

[108] VILLAURRUTIA, Xavier. *Textos y pretextos* [online]. México: La Casa de España en México, Fondo de Cultura Económica, 1940 [cit. 2013-3-23]. s. 42. Dostupné z: http://www.biblioteca.org.ar/libros/89583.pdf.

[109] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 12.

[110] Tamtéž, s. 11.

[111] AÍNSA, Fernando. “Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano“. *Revista de Occidente*, 2006, nº 301, s. 76.

vyzdvihuje různorodost žánru, která je podle něj nekonečná, uznává, že esej možná není definován tak přesně jako ostatní žánry, obsahuje však prvky, které jsou formě vlastní, a proto je esej jako žánr rozpoznatelný.[112] Následující vlastnosti bývají obvykle uváděny v teoretických pracích o eseji.

2.6.1 Hybridnost

Tam kde pro označení eseje jako literárního žánru použil José Miguel Oviedo výraz hybridní[113], uchyluje se Anna Housková k užití přídavného jména různorodý. Pro hodnocení eseje aplikuje termín „hraniční žánr"[114]. Při čtení eseje je podle jejího názoru čtenář odkazován do dvou různých kontextových oblastí. Jednou z nich je oblast literární, druhou pak představuje oblast poznání.[115] Xavier Villaurrutia vnímal esej na pomezí publicistiky a filozofie.[116] Theodor Adorno dokonce opouští kategorii literárních žánrů a pociťuje esej jako pnutí mezi uměním a teorií. Při posuzování povahy eseje se kloní spíše k druhé variantě.[117] Adorno tak posunuje esej blíže k teorii, jejich styčný bod nalézá v otázce pojmů, se kterými esej pracuje. Ty jsou v eseji důležité nejen z hlediska jejich primárního významu, podstatné jsou i další významy, které mohou tyto pojmy nabýt. [118] José Miguel Oviedo definuje přínos eseje takto:

> „Hodnota, která je eseji vnitřně vlastní je právě tato schopnost vyhýbat se zavedeným normám a drahám, esej skutečně existuje proto, aby otevíral nové perspektivy, jakkoliv je jeho téma staré či otřepané."[119]

---

[112] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 13.

[113] Tamtéž, s. 12.

[114] „[…] géneros «fronterizos» […]" HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010, s. 10.

[115] Tamtéž, s. 10.

[116] VILLAURRUTIA, Xavier. *Textos y pretextos* [online]. México: La Casa de España en México, Fondo de Cultura Económica, 1940 [cit. 2013–3-23]. s. 42. Dostupné z: http://www.biblioteca.org.ar/libros/89583.pdf.

[117] ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form" [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32 [cit. 2013-4-1]. s. 165. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

[118] Tamtéž, s. 165.

[119] "El valor intrínseco del ensayo parece estar en esta habilidad para sortear las pautas y caminos establecidos, en realidad existe para eso: para abrir nuevas perspectivas, incluso si el tema es viejo y trillado." OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 12.

Oviedo vymezuje podobu eseje na základě několika opozic. Esej je podle něj kompromisem mezi intuicí a analýzou, jazyková podoba eseje se konstituuje z kompromisu mezi výkladovým slohem a metaforickým užitím jazyka, esej se rozevírá mezi objektivním poznáním a intuicí.[120] Tento způsob nazírání na esej může osvětlit jeho rozporuplnou charakteristiku. Žánr eseje nebyl ostatně automaticky přijímán kladně. Hybridnost, tedy již zmíněná inherentní vlastnost eseje, která v hispanoamerickém kontextu učinila z esejistické formy vhodný nástroj pro zachycení složité reality, je v hispanoamerické oblasti vnímána kladně. Diametrálně odlišný postoj zaznamenává Theodor Adorno v oblasti evropské. V německé literární tradici je hybridní podstata díla znakem, který svědčí o nedostatku tradice daného literárního žánru.[121] Odpor vůči eseji plyne v této oblasti dle Adorna ze skutečnosti, že se tato literární forma nepodřizuje a je jí vlastní intelektuální svoboda. Esej se podle něj nesnaží dosáhnout jasného vědeckého cíle ani vytvořit něco uměleckého, jeho úsilí spočívá ve svobodě, kterou uplatňuje při nahlížení věcí, které byly vytvořeny někým jiným.[122]

2.6.2 Odmítání pravidel

Esej může být podle Fernanda Aínsy stimulem pro konzervativní a uzavřené myšlenkové systémy. Uvádí, že jeho funkcí je zpochybňovat všeobecně přijímanou pravdu, jež není podložena žádnou reflexí.[123] To ostatně potvrzuje i fakt, že Jorge Luis Borges nazval své knihy esejů *Pátrání* (*Inquisiciones*), esej je tedy podle něj „pátráním“. Podle koncepce Theodora Adorna se esej vzpírá organizovaným pravidlům vědy a teorie, překonává doktríny a vyhýbá se dogmatickému způsobu myšlení.[124] Z Adornovy teorie patrně vychází i José Miguel Oviedo, když popisuje esej jako žánr, který je ze své podstaty antidogmatický, nesystematický a do jisté míry i kacířský.[125] Adorno upozorňuje na fakt, že esej porušuje tradiční koncept metody. Poukazuje nejen na skutečnost, že hloubka myšlenky závisí na

[120] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 12.

[121] ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form“ [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32 [cit. 2013-4-1]. s. 151. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

[122] Tamtéž, s. 152.

[123] AÍNSA, Fernando. “Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano“. *Revista de Occidente*, 2006, nº 301, s. 79.

[124] ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form“ [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32 [cit. 2013-4-1]. s. 158. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

[125] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991.

ponoření do látky, ne na odkazu k čemusi předcházejícímu, ale i na přístup eseje k pojmům; esej odmítá jejich definice.[126] Jde proti filozofii neopositivismu, který se identifikoval s vědeckými metodami, esej představuje pojmy přímo a bezprostředně, dle Adorna také získávají pojmy svůj význam pouze ve vztahu k ostatním pojmům.[127] Esej se tedy nemůže obejít bez užití pojmů, podle Adorna je však nejvýznamnější způsob jejich představení, žánr netrvá na definici pojmů, ale na vzájemné interakci pojmů v procesu intelektuální zkušenosti.[128] Adorno tedy v otázce eseje zdůrazňuje význam vlastní zkušenosti. Oviedo potvrzuje, že při zkoumání různých aspektů reality se esej opírá o jakési „testování" prostřednictvím rozumu a vnímání.[129] Adorno uvádí, že je tato intelektuální otevřenost eseje vykoupena vědomím, že může chybovat, to platí i pro celý esejistický žánr. K vnitřnímu uspořádání eseje říká, že nevytváří žádnou konstrukci či lešení, aby podpořila pojmy, se kterými pracuje. Pojmy jsou prezentovány na základě toho, že se vzájemně doplňují a definují své významy, esej podle Adorna ve svém textu spojuje oddělené prvky, které se vlastním pohybem uspořádají do patřičného rozestavění.[130]

2.6.3 Opozice vědeckého myšlení

Důkaz, že esej jde proti zavedeným myšlenkovým systémům, spatřuje Adorno v odmítnutí pravidel, na nichž se zakládá teorie západní vědy. Upozorňuje na fakt, že René Descartes vytvořil v *Rozpravě o metodě* (*Discours de la méthode*) systém pravidel a postupů, které esej nerespektuje.[131] Mezi pravidla opomíjená žánrem eseje patří doporučované rozložení předmětu na co nejvíce složek či postup od jednoduchého ke komplexnímu, snaha o zmapování celého tématu a nevynechání žádného příkladu, který je možné uvést.[132] Podle Adorna je prosazovaní metody, která usiluje o postižení všeho, předpojaté. Esej se jí ve své

[126] ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form" [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32 [cit. 2013-4-1]. s. 159. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

[127] Tamtéž, s. 159–160.

[128] Tamtéž, s. 161.

[129] „[…] es su «puesta a prueba» […]OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 13.

[130] ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form" [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32 [cit. 2013-4-1]. s. 161. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

[131] Tamtéž, s. 161.

[132] Tamtéž, s. 161 – 163. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

estetice vzpírá. Za zásadní vlastnost eseje označuje nesouvislost.[133] Je-li žánr pro svoji formu kritizován, zdá se to Theodoru Adornovi na jednu stranu oprávněné, jelikož esej nedochází ke konkrétnímu závěru. Uvádí však, že esej není nahodilou formou, jeho povahu určuje jednota jejích záměrů. Vzpírá se konceptu mistrovského díla, které má charakter tvorby a míří k obsažení všeho, esej odmítá koncept totality.[134]

2.6.4 Nároky na čtenáře

Náročnost eseje spatřuje Héctor Jaimes ve spojení faktorů jakými jsou její forma, obsah a nesystematičnost. Spojení těchto faktorů podle něj způsobuje, že je takřka nemožné najít ideálního čtenáře eseje:

> Z hlediska estetického prožitku vyžaduje esej od čtenáře nesrovnatelně větší úsilí než jakýkoliv jiný literární žánr. Jeho povaha „prózy idejí" je jedním z důvodů, proč není esej žánrem pro každého.[135]

Jaké jsou tedy požadavky na čtenáře eseje? Héctor Jaimes trvá na tom, že esej potřebuje skutečně zaujatého a také vzdělaného čtenáře.[136] Tento literární žánr podle něj akceptuje jen takové čtenáře, kteří se mohou podílet na dialogu. Naznačuje, že z jistého úhlu pohledu je esej elitářským žánrem, neboť dialog, který se snaží se čtenářem navázat, je intenzivní, přesný a náročný.[137] Požadavky eseje na čtenáře a jeho nesystematičnost mohou podle Jaimese způsobit, že se čtenář od eseje odvrátí, neboť mu neposkytuje dostatečnou přesnost.[138] Adorno upozornil na fakt, že esej nepředkládá čtenáři konkrétní závěry[139], je tedy nezpochybnitelné, že nepřesnost a neucelenost jsou charakteristické vlastnosti eseje. Podle Héctora Jaimese ovlivňují tyto vlastnosti eseje vnímání čtenáře; žánr se mu zdá příliš mnohoznačný

[133] ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form" [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32 [cit. 2013-4-1]. s. 164. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

[134] Tamtéž, s. 165.

[135] JAIMES, Héctor. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001, s. 14–15.

[136] Tamtéž, s. 15.

[137] Tamtéž, s. 15.

[138] Tamtéž, s. 15.

[139] ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form" [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32 [cit. 2013-4-1]. s. 165. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

a neomezený.[140] Náročnost eseje by tedy mohla vést ke ztrátě čtenáře, ostatně Héctor Jaimes uvádí, že na základě výše uvedených vlastností lze předpokládat, že žánr bude mezi čtenáři neoblíbený, bude vnímán jako podivný a odsunutý na okraj zájmu.[141] Gómez-Martínez ovšem nabízí optimističtější perspektivu, neucelenost eseje, nesystematičnost a dialogický charakter pojímá v knize *Teorie eseje* (*Teoría de ensayo*) jako přednosti esejistického žánru.

2.7 Konkrétní znaky esejistického textu: text eseje, esej a autor, esej a čtenář

Při snaze charakterizovat formu eseje je uvedení předcházejících myšlenek nezbytné. Je však nutné, na základě práce s teoretickými prameny, vymezit soubor konkrétních vlastností eseje, které umožní analýzu Sarmientova textu. Tyto vlastnosti jsme rozdělili do tří okruhů, vycházíme z koncepce Gómeze-Martíneze. Podle něj je možné nahlížet na esej z perspektivy vlastního textu, autora a čtenáře[142]. Samotného textu eseje se týká nesystematičnost, subjektivnost, kritičnost, téma, fragmentárnost, odbočení od tématu, absence poznámkového aparátu a přítomný čas. Okruh zaměřený na vztah autora k esejistickému textu zahrnuje esejistův styl. Posledním okruhem je esej a čtenář, zde byly vymezeny následující rysy: dialogičnost eseje a funkce podněcovat čtenáře.

2.7.1 Nesystematičnost

Gómez-Martínez považuje neexistenci pevné struktury za formální znak eseje. Zároveň však uvádí, že toto tvrzení, často užívané ve všeobecných pracích o eseji, má především usnadnit vymezení eseje vůči ostatním dílům, která jsou po formální i obsahové stránce svázána pevnými pravidly.[143] Jako protiklad k eseji vymezuje pojednání, jeho struktura je logická, esej se naopak rozvíjí na základě asociací a intuice autora. Esejista se podle něj nemusí podřídit metodě, může kdykoliv opustit započaté téma a neusiluje také o jedinou možnou interpretaci,

[140] JAIMES, Héctor. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001, s. 15.

[141] Tamtéž, s. 16.

[142] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Introducción al ensayo* [online]. Proyecto Ensayo Hispánico, 1997–2011 [cit. 3–13-2012]. Dostupné z: http://www.ensayistas.org/curso3030/genero/ensayo/.

[143] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností).* Bratislava: Archa, 1996, s. 59.

hlavním cílem eseje je zpochybnění „axiologického diskurzu pobytu“, tedy hodnot určité kulturní epochy.[144] Uspořádání eseje je podle Gómeze-Martíneze subjektivní, utváří jej osobnost autora, tento řád je patrný teprve při hlubším proniknutí do textu.[145]

2.7.2 Subjektivnost

Goméz-Martínez zastává názor, že postihnutí tohoto rysu je problematické, podle něj způsobuje právě tato charakteristika nejednoznačnost při pokusech definovat esej. Subjektivnost podle něj nelze redukovat na proces vyjádření esejistových pocitů. Uvádí, že esej si získá čtenáře odhalením procesu esejistova myšlení, nejen výsledné myšlenky.[146] Již Adorno zdůrazňoval, jak významná je pro esej vlastní zkušenost. To vyzdvihuje také Gómez-Martínez, esejista je veden potřebou o něčem vypovídat.[147] Subjektivnost je podle něj podstatou, ale také problémem eseje.[148] Esejista v procesu tvorby, dle jeho vlastních slov, „odhaluje svoji osobnost“.[149] Významný vliv autorského hlasu v eseji dokládá Gómez-Martínez četností užití deiktického zájmena „já“. Literární kritika vede debaty o tom, kdo se za tímto hlasem skrývá[150], faktem zůstává, že podle Goméze-Martíneze je přítomnost zájmena „já“ typickým znakem esejistické promluvy.[151]

2.7.3 Kritičnost

Je-li eseji vlastní princip dotazování[152], je logické, že zpochybňuje aktuální stav věcí, kritizuje jej. Esej vždy sloužil jako nástroj kritiky, je mu bytostně vlastní zejména kritika děl

[144] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 23.

[145] Tamtéž, s. 62.

[146] Tamtéž, s. 40–41.

[147] Tamtéž, s. 41.

[148] Tamtéž, s. 40.

[149] Tamtéž, s. 42.

[150] „[…] Od doby, kdy Barthes, Foucault a Brodieu představili své závěry, zpochybňuje současná literární kritika roli autora jako původce promluvy a zároveň osoby, která za ní má konečnou odpovědnost […]“(„[…] la crítica contemporánea ha aprendido-a partir de la ideas de Barthes, Foucault, Bordieu-a poner en duda, o por lo menos entre paréntesis, el papel del autor como origen y responsable final del discurso […]“). WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, s. 79.

[151] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 44–45.

[152] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991.

vytvořených člověkem, vyjadřuje se tedy ke kultuře, je kritikou ideologie.[153] Fernando Aínsa tvrdí, že z formy eseje vychází pochybnost, kritika. Jeho forma akcentuje rozchod, zároveň však může podnítit významné myšlenky a otevřenost vůči novým cestám.[154] Kritičnost považuje za zásadní rys eseje také Gómez-Martínez, když uvádí, že esej zpochybňuje „axiologický diskurz pobytu", tedy systém hodnot typických pro jednu epochu, který ji odlišuje od epoch jiných.[155] Tuto funkci eseje zpochybňovat zavedené a vznášet dotazy vůči pevně stanovenému ostatně Anna Housková považuje, vedle nesourodé povahy eseje, za jeden ze dvou ustavujících rysů celého žánru.[156]

2.7.4 Téma

V eseji není rozhodující téma, ale náhled, přístup k problému.[157] Esej může zkoumat jakoukoliv věc, může hovořit o čemkoliv, co je z nějakého důvodu významné.[158] Gómez-Martínez užívá pojmu „aktuálnost tématu", tento koncept ovšem neurčuje, že se esej musí zabývat něčím, co se právě děje. Gómez-Martínez spatřuje současnost eseje v tom, že se zabývá problémy v konfliktu s hodnotami, které s sebou nesou jednotlivé epochy, tento systém hodnot esej problematizuje, právě tento postoj eseje k hodnotovému systému dané doby, který zpochybňuje, implicitně obsahuje aktuálnost.[159] Věnuje-li se esejista historickým událostem, činí tak, podle Gómeze-Martíneze, proto, že se něčím vztahují k tématu, o kterém hovoří, nazírá na ně pohledem aktuálnosti a bezčasovosti.[160] Ačkoliv esejista tvoří v konkrétní

[153] ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form" [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32 [cit. 2013-4-1]. s. 165. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

[154] AÍNSA, Fernando. "Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano". *Revista de Occidente*, 2006, nº 301, s. 79.

[155] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 23.

[156] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010, s. 10.

[157] OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 13.

[158] AULLÓN DE HARO, Pedro. *Teoría del ensayo : como categoría polémica y programática en el marco de un sistema global de géneros*. Madrid: Verbum, 1992, s. 20.

[159] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 25.

[160] Tamtéž, s. 25.

epoše a zaobírá se příznačným tématem, autorova reflexe umožní, aby esej přesáhl svoji dobu.[161]

2.7.5 Fragmentárnost

Esej neusiluje o vyčerpání tématu, Gómez-Martínez zdůrazňuje, že celistvost není pro esejistu rozhodujícím faktorem, esejista usiluje o jediný, ale co možná nejhlubší pohled.[162] Jeho záměrem není vytvoření díla, které je z hlediska obsahu vyčerpávající, předkládá novou interpretaci „axiologického diskurzu pobytu", nabízí tedy revalorizaci společenských hodnot.[163] Jedním z výše uvedených rysů eseje byl fakt, že esej odmítá systematičnost, esejista často nerozvíjí téma systematicky.[164] V této vlastnosti vidí Gómez-Martínez důvod, proč esejista nemusí své myšlenky rozvádět do důsledků, svoboda myšlení je v eseji podstatnější než systematické uspořádání textu. Autor eseje podle něj necítí povinnost pokračovat v nastoleném tématu. V autorově svobodě tkví, podle Gómeze-Martíneze, přínos eseje: otevírá pro svého čtenáře nové cesty.[165]

2.7.6 Odbočení od tématu

Vnitřní struktura eseje není podle Gómeze-Martíneze logická, je spjatá s postavou autora, proto ji nazývá organickou a emotivní.[166] Upozorňuje na fakt, význam vnitřního uspořádání eseje, vnější uspořádání je mu vždy podřízeno.[167] Čtenář při čtení eseje nehledá přesné údaje, a tak není systematické uspořádání textu podstatné.[168] Odbočení v textu čtenáře podle Gómeze-Martíneze neruší, toto tvrzení ovšem podmiňuje tím, že pro čtenáře musí být

[161] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 26.

[162] Tamtéž, s. 29.

[163] Tamtéž, s. 29.

[164] Tamtéž, s. 31.

[165] Tamtéž, s. 31.

[166] Tamtéž, s. 64.

[167] Tamtéž, s. 64.

[168] Tamtéž, s. 65.

zajímavý autor a jeho způsob myšlení, čtou-li esej, touží v něm najít samotného člověka a sdílet jeho zkušenost.[169]

2.7.7 Esej neobsahuje poznámkový aparát

Citáty se v esejích objevují velice často, tento fakt také zmiňuje Gómez-Martínez, zároveň však upřesňuje podobu a význam citátu v eseji. Používá-li autor citáty, činí tak proto, že něco vypovídají o jeho textu jako celku, důležitý je autor (spíše proto, aby bylo jasné, že nejde o vlastní myšlenku esejisty), ostatní informace, které je zvykem uvádět při práci s odbornými i jinými prameny nejsou podle Goméze-Martíneze podstatné.[170] Esejistovi nejde o nic jiného než o význam citace, důležitý je účinek citátu.[171]

2.7.8 Přítomý čas v eseji

Na význam této kategorie upozorňuje Liliana Weinberg, díky užití přítomného času působí esej jako neuzavřené dílo. Cílem eseje je podle ní přenést hlas, zkušenost, jde vždy o interpretaci. Esej se snaží zprostředkovat také podmínky, které této interpretaci daly vzniknout.[172] V eseji se objevuje přítomný čas nejen proto, že jde o přenos konkrétní prožité situace, ale zanechává také důkaz o tom, že její charakter je aktivní, elektrizující, naléhavý a pátrá po smyslu.[173] V neposlední řadě se dle autorky přítomný čas rysu dialogičnosti eseje-oživuje dialog se čtenářem, ale i s ostatními texty a tradicemi, podněcuje jejich aktivní spolupráci.[174]

---

[169] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 67.

[170] Tamtéž, s. 36.

[171] Tamtéž, s. 36.

[172] WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, s. 61.

[173] Tamtéž, s. 62.

[174] Tamtéž, s. 68.

2.7.9 Esejistův styl

Anna Housková o eseji říká, že je reflexivní formou literatury a zároveň formou literární reflexe.[175] Z tohoto tvrzení vyplývá, že esejista je se svým dílem spojen. Jeho osoba je prvkem, který ustanovuje vnitřní řád eseje, jenž odmítá logické uspořádání.[176] Goméz-Martínez při srovnání eseje s pojednáním či jinou literární formou, které je vlastní vědecký diskurz, akcentuje právě úlohu autora. Dokládá, že osobnost autora eseje je přítomná v každé větě textu, na rozdíl od textu vědeckého, který je odosobněn.[177] Theodor Adorno sahá při snaze charakterizovat styl psaní eseje k citaci Maxe Bense:

> „Esejisticky píše ten, kdo experimentuje, nahlíží objekt z jedné i druhé strany, kdo zpochybňuje, cítí jej, podrobuje ho zkoušce, důkladně o něm přemítá, útočí na něj z rozdílných úhlů.“[178]

Pojítkem mezi esejistovou tvorbou a tvorbou ostatních literátů je, podle Gómeze-Martíneze, fakt, že esejistická i literární tvorba je vedena inspirací autora. Rozdíl pak spatřuje v tom, že esejista se musí přidržet toho, co nazývá „vědeckou pravdou“, musí tedy pracovat s konkrétními koncepty, ve vztahu k údajům není svobodný.[179] Gómez-Martínez označuje esej za „poezii intelektu“, jelikož esej utváří postoj autora, vnitřní uspořádání eseje je estetické, ne vědecké. [180] K poezii přirovnává esej i Mariano Picón Salas, takto nahlíží na funkci esejisty:

> […] zdá se, že slučuje poezii a filozofii, staví podivný most mezi světem obrazů a pojmů, varuje člověka před temnými záhyby labyrintu a chce mu pomoci najít východ. Neusiluje o to

[175] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010, s. 9.

[176] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 62.

[177] Tamtéž, s. 61.

[178] „He writes essayistically who writes while experimenting, who turns his object this way and that, who questions it, feels it, tests it, thoroughly reflects on it, attacks it from different angles.“ BENSE, Max. "Uber den Essay und seine Prosa," *Merkur* 1:3, 1947, 418, cit. podle ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form“ [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32 [cit. 2013-4-24]. s. 164. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

[179] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 80.

[180] Tamtéž, s. 80–81.

> nabídnout všeobecně platný systém pojetí světa, vychází z bezprostřední situace či konfliktu.[181]

Na tuto situaci reaguje prostřednictvím vlastní imaginace, Gómez-Martínez pracuje s konceptem imaginace, který přejímá od Fridy Schultz de Mantovani. V jeho pojetí dodává poetická imaginace esejisty eseji estetickou hodnotu. Estetická hodnota díla, jež je podle něj dána osobitým stylem autora, je žánru eseje vlastní a odděluje jej od naučných děl. Způsob sdělování myšlenek je podle něj stejně významný jako myšlenky samy.[182]

2.7.10 Dialogický charakter

Jedním z nejvýznamnějších rysů eseje je nepochybně dialogičnost. Zdá se, že tímto rysem forma eseje vystupuje z oblasti literatury, působí životněji než ostatní literární žánry. Jorge Luis Borges řekl: „Psaní je příležitostné a dialog je neustálý […]“[183] Dialog v eseji vzniká mezi esejistou a čtenářem, Gómez-Martínez stvrzuje, že esejista se čtenáře nejen ptá, ale může dokonce předjímat jeho odpovědi.[184] Esej není určen konkrétní osobě, obrací se ke „vzdělanému publiku obecně“.[185] Gómez-Martínez ovšem upozorňuje na fakt, že úroveň intelektu čtenáře není rozhodující. Esej je přínosný pro kohokoliv, neboť jeho interpretace závisí na osobě čtenáře.[186] Subjektivní pořádek eseje zaručuje, že nemůže být překonán pokrokem, tak jako díla, která jsou uspořádána objektivně (například pojednání).[187] Díky své

[181] „[…] parece conciliar la poesía y la filosofía,tiende un extraño puente entre el mundo de las imágenes y de losconceptos, previene un poco al hombre entre las oscuras vueltas del laberinto y quiere ayudarle a buscar el agujero de salida. No pretende como el filósofo ofrecer un sistema del mundo intemporalmente válido, sino procede de la situación o el conflicto inmediato.“ In PICÓN SALAS, Mariano. “Y va de ensayo”. *Crisis, cambio, tradición*. Madrid: Ediciones Edime, 1955, s. 141.

[182] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 81.

[183] „La escritura es ocasional y el diálogo es de continuo […]“ BORGES, J. L. - FERRARI, O. *En diálogo*. Tomo I. México: Siglo XXI, 2005, s. 13.

[184] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, 47.

[185] Tamtéž, s. 48.

[186] Tamtéž, 49.

[187] Tamtéž, s. 62.

subjektivnosti nastoluje esej dialog mezi autorem a čtenářem, této vlastnosti vděčí za svoji nadčasovost.[188]

2.7.11 Funkce podnítit čtenáře

Cílem esejisty je podnítit čtenáře, ovlivnit jeho myšlení, autor eseje nechce dojít k faktickým závěrům podloženým důkazy[189]. Takto vidí úkol eseje Gómez-Martínez, esejista je podle něj veden inspirací, zároveň potřebuje jistá fakta označená pojmy, jejich rámec pak překračuje v interpretaci, která je osobní, subjektivní.[190] Esejista chce čtenáře přimět k tomu, aby uvažoval nad rozebíraným tématem, dosáhne toho snadněji, nabídne-li čtenáři obrazy, které jsou mu blízké.[191]

---

[188] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 62.

[189] Tamtéž, s. 69.

[190] Tamtéž, s. 69.

[191] Tamtéž, s. 75.

3 Analýza esejistických aspektů textu *Argiropolis*

„Ten, kdo přemýšlí, píše“, říká Liliana Weinberg v knize *Situace eseje* (*Situación del ensayo*).[192] Takto zní slova, která na počátku 21. století charakterizují esejistický žánr. Domingo Faustino Sarmiento v 19. století prohlašuje, že (Sarmiento, 1852, s. 37): „[…] que escribir es pensar […]“ („[…] psát znamená myslet […]“). Předmětem praktické části práce je analýza Sarmientova textu na základě znaků eseje uvedených v předcházející kapitole. Tento rozbor by měl přinést odpověď na otázku, do jaké míry lze *Argiropolis*[193] považovat za esejistické dílo, které odpovídá rámci, jenž pro žánr eseje definovala literární kritika. *Argiropolis* je textem komplexním a do značné míry hybridním, Sarmiento své úvahy podkládá částmi oficiálních dokumentů, obchodními výnosy, novinovými zprávami. Tyto části textu pochopitelně nejsou jeho vlastní tvorbou, proto je tato analýza ponechá stranou, zhodnotí však funkci, kterou v textu mají. Cílem tohoto zkoumání je obhájit tvrzení, že Sarmientovo dílo *Argiropolis* je esejistickým textem.

Hned na počátku je třeba uvést, že text, a tím se sám autor nijak netají, je pojímán jako konkrétní politický program. Nabízí řešení pro oblast La Platy, sužované bojem, obchodní hegemonií Buenos Aires a nedostatečnou infrastrukturou. Tyto problémy přináší Rosasova vláda, která je dle Sarmienta u moci neoprávněně, neboť nevyhlásila platnou ústavu, která by byla schválena kongresem. Pro vyřešení těchto problémů je podle něj nezbytné svolání kongresu a přijetí nové ústavy. Jedinou překážku bránící dosažení vymezených cílů, představuje pro Sarmienta postava Rosase.[194] Sarmiento také prostřednictvím *Argiropolis* navrhuje plán na obnovu země, založený na budování lepší infrastruktury, využití říčního systému, spojení Argentiny s evropským obchodem a především obnovení bývalého koloniálního uspořádání, spojení Argentiny s Uruguayí a Paraguayí.

---

[192] „[…] el que piensa escribe.“ WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, s. 57.

[193] Všechny citace z textu Argiropolis odpovídají následujícímu vydání, překlady jsou vlastní. SARMIENTO, Domingo Faustino. *Argiropolis o Capital de los Estados Confederados* [online]. Santiago de Chile: Imprenta Julio Belin y Ca., 1850. Dostupné z: http://www.proyectosarmiento.com.ar/trabajos.pdf/Argiropolis.pdf.

[194] ALTAMIRANO, C. – SARLO, B. *Ensayos Argentinos. De Sarmiento a la Vanguardia.* Compañía Editora Espasa Calpe Argentina S. A. / Ariel, 1997, s. 103.

3.1 Nesystematičnost

Sarmientovým záměrem bylo tedy přesvědčit čtenáře, text je navíc kritikou vládnoucího režimu vedeného Rosasem. Dílo tak sleduje konkrétní účel, upozorňuje na nedostatky tehdejší argentinské společenské situace, jeho program musel být nepochybně pečlivě vypracován. Bylo by možné uvažovat o tom, zda povaha textu není spíše logická než esejistická. Esejistický text je založen na asociacích a intuici esejisty, tyto aspekty vedou jeho tvůrčí proces. [195] V první kapitole se Sarmiento zabývá historií vzniku provizorní ústavy. Předkládá čtenáři historická data, podkládá svá slova výňatky z dohod mezi Buenos Aires a ostatními provinciemi. Cituje tedy veskrze oficiální dokumenty. Ze zběžného náhledu by se mohlo zdát, že mluví-li o provizorní ústavě a dalších dohodách, je text vědeckou prací. Hlubší zkoumání naznačuje, že tomu tak není. Tato domněnka nemá za cíl zpochybnit Sarmientovu erudici. V první kapitole vyložil proces utváření ústavnosti v Argentině způsobem, který předčil práce mnohých historiků.[196] Přesvědčení, že první kapitola neodpovídá svým charakterem vědecké práci, nevychází z analýzy obsahové stránky textu, nýbrž ze zkoumání jeho formálního uspořádání. Sarmiento pečlivě popisuje vznik provizorní ústavy, ve chvíli, kdy se vrací k aktuální situaci, obrací se na čtenáře sérií dotazů, které jasně vypovídají o jeho nesouhlasu s tím, že kongres nebyl dosud svolán:

> ¿Las Provincias han renunciado a su derecho, no sólo de ser oídas, sino de dar sus órdenes a sus encargados, y reunidas en Congreso proveer a las necesidades de todas y cada una de ellas? ¿Por qué anomalía monstruosa sucede que una República representativa federal no tiene Congreso […] (Sarmiento, 1850, s. 11).

> Vzdaly se snad provincie nejen svého práva na to, aby byly vyslyšeny, ale také práva rozkazovat svým pověřencům, společně zasednout v kongresu a jednat o společných i individuálních potřebách? Jaká obrovská vada může za to, že federální republika nemá kongres […]

[195] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 60

[196] FERNÁNDEZ, Javier. Prólogo a *Argiropolis*. [online] Ed. Aleph, 2000 [cit. 2013-4-4]. s. 4. Dostupné z: http://edu.mec.gub.uy/biblioteca_digital/libros/S/Sarmiento%20Domingo,%20Faustino%20-%20Argiropolis%20-1850-.pdf.

Přesně v duchu eseje tedy opouští dané téma[197] a obrací svou pozornost k přítomnosti, aby podal další důkazy o nutnosti svolat kongres. Jeho záměrem je čtenáře přesvědčit. Fakt, že uspořádání textu se odvíjí od osobnosti autora[198] (pojednání by se patrně dále věnovalo historickému vývoji) potvrzuje, že v tomto aspektu lze *Argiropolis* považovat za esejistický text.

Sarmientův pohled problematizuje „axiologický diskurz pobytu"[199], tedy hodnoty dané epochy, situaci, ve které se Argentina nachází. Tento rys nepochybně svědčí o esejistické povaze díla. Bylo by jistě možné namítnout, že tato problematizace není hlavním důvodem sepsání textu, kritika stávající situace slouží k přesvědčení čtenáře o správnosti řešení, které Sarmiento navrhuje. Text tedy nenaplňuje předpoklad, že esejista neprosazuje jeden jediný postoj[200], tento fakt lze ovšem vysvětlit zapojením *Argiropolis* do kontextu vlastností hispanoamerického eseje, které byly vymezeny v teoretické části práce. Sarmientův text se snaží přesvědčit čtenáře, prosazuje konkrétní návrhy, je však esejistický. V duchu hispanoamerického eseje byl vytvořen na základě potřeby interpretovat vlastní kulturu.[201]

3.2 Subjektivnost

Deiktické zájmeno „já", označené Gómezem-Martínezem za znak esejistické promluvy[202], se v textu neobjeví ani jednou. Tento znak esejistického textu tedy není v *Argiropolis* na první pohled naplněn. A nejen to, opakovaně byl zdůrazněn charakter eseje jako žánru pevně spjatého s osobou svého tvůrce, autora jako konkrétní osobnosti. Tato kniha však vychází anonymně. Javier Fernández v předmluvě k *Argiropolis* uvádí, že Sarmiento předpokládal zvýšení účinku textu, vyjde-li kniha jako anonymní svědectví. K jejímu autorství se podle něj záhy přihlásil v roce 1851. Javier Fernández vysvětluje, že Sarmientovo autorství tehdy

[197] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 60.

[198] Tamtéž, s. 31.

[199] Tamtéž, s. 60.

[200] Tamtéž, s. 60.

[201] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela.* Praga: Karolinum, 2010, s. 8.

[202] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 44–45.

přestalo být pro knihu překážkou díky změně poměru politických a vojenských sil v zemi.[203] Tímto aktem se tedy stírá anonymita Sarmientova díla, nicméně hlas, který ze stránek promlouvá, říká (Sarmiento, 1850, s. 5): "Nosotros hemos debido indicarlo todo […]" („My jsme měli za povinnost na vše ukázat […]"). Zájmeno „my" nahrazuje „já" v celém textu. Ostatně užití množného čísla není v hispanoamerické esejistice ničím ojedinělým, José Martí pojmenoval svůj esej *Naše Amerika* (*Nuestra América*), Manuel González Prada zvolil název *Naši indiáni* (*Nuestros indios*) a Germán Arciniegas označil své dílo titulem více než příznačným: *Naše Amerika je esej* (*Nuestra América es un ensayo*). Zapojením Hegelových úvahy o počátku filozofie do latinskoamerického kulturního kontextu nahlíží na problém významu zájmena „my" Andrés Roig. Pokud podle něj zájmeno my přesahuje deiktický význam, vztahuje se k označení všech Latinoameričanů, „my" dává tušit existenci národní identity Latinské Ameriky.[204] Je tedy možné tento rys textu interpretovat jako vědomí národní identity, to odkazuje ke koncepci Anny Houskové, znakem hispanoamerického eseje je podle ní fakt, že uvažuje o dalším směřování národa.[205] Lze namítnout, že Sarmiento se nezaměřuje na celou Latinskou Ameriku, jeho řešení má nicméně silně integrační charakter pro celý laplatský region. V tomto aspektu lze tedy považovat text *Argiropolis* za esejistický, ačkoliv nenaplňuje podmínku vytyčenou Gómezem-Martínezem. Liliana Weinberg doplňuje pohled na autorský subjekt eseje o hispanoamerické hledisko a uvádí, že tento subjekt může být zastoupen také množným číslem.[206]

Druhou rovinu uvažování o subjektivním vlivu autora na text, odhlédne-li od způsobu, jakým autor sám sebe označuje, je celkový vliv jeho osobnosti, charakteru a temperamentu na esejistické dílo. Gómez-Martínez se o tomto procesu zmiňuje jako o „odhalení esejistovy osobnosti".[207] Osoba Sarmienta je neobyčejně komplexní. Působivý je již výčet rolí, které mu

---

[203] FERNÁNDEZ, Javier. Prólogo a *Argiropolis*. [online] Ed. Aleph, 2000 [cit. 2013-4-4]. s. 3-4. Dostupné z: http://edu.mec.gub.uy/biblioteca_digital/libros/S/Sarmiento%20Domingo,%20Faustino%20-%20Argiropolis%20-1850-.pdf.

[204] ROIG, Arturo Andrés. *Teoría y Crítica del Pensamiento Latinoamericano*. México: Fondo de Cultura Económica, 1981.

[205] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech).* Praha: Torst, 1998, s. 13.

[206] WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, s. 81.

[207] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996.

přisuzuje Lugones: člověk, spisovatel, novinář, politik, voják, pedagog, průkopník. Podstatné jméno, které dle Lugonese charakterizuje povahu Sarmientových textů, tak jak se do nich promítá jeho osobnost, je naléhavost, Sarmiento údajně sepsal text *Argiropolis* během jednoho dne a jedné noci.[208] Argentinský spisovatel bojoval proti Rosasově diktatuře a podle Carmela Valdése ji označoval za „brutální, absurdní, neproduktivní, degradující lidskou důstojnost, ubíjející průmysl země a ohrožující práva člověka".[209] Tento názor je patrný i v textu *Argiropolis*, hovoří v něm o nedostatečném rozvinutí průmyslu a chybějícím obchodu s Evropou. Nepojmenovává situaci země tak otevřeně jako v předchozí tvorbě, jeho promluva v *Argiropolis* je vedena rozvážným tónem.[210] V souladu s tvrzením Gómeze-Martíneze uvedeným výše, odhaluje Sarmiento v esejistickém duchu v této promluvě svoji osobnost, své politické přesvědčení, víru v boj za lidská práva (Carmelo Valdés zdůrazňuje Sarmientovu „lásku k lidstvu"[211]). Podle toho přesvědčení odsuzuje nejen Rosasův režim či diktaturu dr. José Gaspara Rodrígueze, jež v sousední Paraguayi skončila v roce 1840[212], ale diktaturu jako utlačování lidských práv a vše, co s ní souvisí, obecně. O Gasparu Rodríguezovi, jehož označuje jménem doktor Francia, říká:

> […] un tirano sombrío, que, excitando el sentimiento de la independencia y el odio a los argentinos y a los extranjeros, redujo a la esclavitud más espantosa a sus conciudadanos; porque es la práctica de todos los tiranos apoyarse en un sentimiento natural, pero irreflexivo, de los pueblos, para dominarlos (Sarmiento, 1850, s. 14).

> […] temný tyran, který tím, že apeloval na nezávislost a podněcoval nenávist vůči Argentincům a cizincům, uvrhl své krajany do strašlivého otroctví, protože takové jsou praktiky všech tyranů, opírat se o přirozený, avšak neuvážený pocit národů, aby mohly být ovládnuty.

[208] LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 19.

[209] „[…] lama a la tiranía de Rosas, brutal, absurda, estéril, degradante de la dignidad humana, ruinosa para el progreso del país y atentatoria de los derechos proclamados del hombre." VALDÉS, CARMELO B. *Domingo Faustino Sarmiento y su obra*. Buenos Aires: J. Lajouane & cia, 1913, s. 24.

[210] ALTAMIRANO, C. – SARLO, B. Ensayos *Argentinos. De Sarmiento a la Vanguardia*. Compañía Editora Espasa Calpe Argentina S. A. / Ariel, 1997, s. 103.

[211] „[…] su inmenso amor a la humanidad […]" VALDÉS, CARMELO B. *Domingo Faustino Sarmiento y su obra*. Buenos Aires: J. Lajouane & cia, 1913, s. 23.

[212] CHALUPA, Jiří. *Dějiny Argentiny, Uruguaye, Chile*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 289.

Slovní spojení „un tirano sombrío“ a „la esclavitud más espantosa“ jasně reflektují Sarmientovy názory, tedy jeho osobnost. Ve vědeckém textu (Sarmiento se v této kapitole zabývá historickým pozadím) by takové hodnocení skutečnosti nebylo možné použít, proto tento fakt umožňuje tvrdit, že i v tomto ohledu je text *Argiropolis* esejistický.

Sarmiento nesouhlasně, subjektivně, hodnotí situaci země (Sarmiento, 1850, s. 48): „Así vamos cada día de mal en peor […].“ („Takto je to snámi čím dál tím horší […]“), ale také funkci pověřence pro zahraniční vztahy (ve skutečnosti je touto funkcí pověřen guvernér Buenos Aires, tedy Rosas):

> Un encargado irresponsable corre riesgo de abandonarse en la gestión de los negocios públicos a los ímpetus de su carácter personal, y dar por cuidado de los intereses de la nación, celo por su gloria, lo que acaso no es más que terquedad, orgullo y falta de habilidad y prudencia, Sarmiento (1850, s. 12).

> Nezodpovědný pověřenec podstupuje riziko, že se při jednání o veřejných záležitostech nechá ovládnout zápalem vlastí osobnosti a v zápalu po vlastní slávě nebude zajišťovat potřeby národa, tento zápal snad není ničím jiným než tvrdohlavostí, pýchou a nedostatkem schopností a prozíravosti.

Ostatně hned v úvodu textu upozorňuje, že (Sarmiento, 1850, s. 6): „[…] la más grave cuestión que hasta hoy ha llamado la atención de la América […]“ („[…] nejpalčivější otázkou, která doposud vzbudila pozornost Ameriky […]“) je právě konflikt v La Platě. Vyjadřuje také své subjektivní přání (Sarmiento, 1850, s. 17): „Nuestro ardiente deseo de ver terminarse una lucha fratricida que tiene escandalizado al mundo, avergonzada a la América […]“ („Naším vroucím přáním je spatřit konec bratrovražedné války, která pobouřila svět a zostudila Ameriku […]“). Tyto příklady dokazují, že se autorský subjekt nevyjadřuje objektivně, nýbrž nahlíží na situaci ze subjektivního hlediska, tím naplňuje text *Argiropolis* tento rys eseje.

Sarmiento vyjadřuje svůj nesouhlas se situací, ve které se nachází laplatská oblast, na druhé straně proniká do textu jeho obdiv a nadšení, hovoří-li o Evropě (Sarmineto, 1850, s. 5): „[…] comercio europeo enriquece, puebla desiertos, crea poder, desenvuelve civilización y agranda

ciudades.“ („[…] evropský obchod přináší bohatství, obydluje pustiny, vytváří moc, rozvíjí civilizaci a rozšiřuje města.“) či o Spojených státech amerických:

> Los Estados Unidos de Norteamérica son la maravilla de la fácil comunicación de todos los extremos de la Unión con el comercio europeo, y de todos los Estados centrales con las costas, por medio de canales, ríos, ferrocarriles y caminos (Sarmiento 1850, s. 21).

> Spojené státy americké jsou zázrakem snadné komunikace celé unie s evropským obchodem, a také komunikace mezi mezi vnitrozemskými státy a pobřežím prosřednictvím kanálů, řek, železnic a cest.

Sarmientův text je nepochybně subjektivní, naplňuje tedy tento znak eseje.

3.3 Kritičnost

Přestože se mohou teoretické práce věnované žánru eseje rozcházet v otázce jeho definice, většina z nich vyzvihuje právě jeho kritickou funkci. Gómez-Martínez o eseji říká, že zpochybňuje „axiologický diskurz pobytu“, tedy systém hodnot dané epochy.[213] Jestliže byly některé z bodů vyhrazených pro charakteristiku esejistických rysů sporné, aspekt kritičnosti jednoznačně potvrzuje esejistickou povahu *Argiropolis*. Sarmiento prudce zasahuje do společenských a politických záležitostí, jeho zbraní je psaný projev.[214] V předmluvě zachovává neutrální postoj (Sarmiento, 1850, s. 11): “Ningún sentimiento de hostilidad abrigan estas páginas […]“ („Tyto stránky v sobě nechovají žádné nepřátelství […]“), stejně neutrální je i v první kapitole, Rosas (na nějž se v textu odkazuje názvem úřadu, který zastává, tedy pověřenec pro mezinárodní vztahy) je podle něj (Sarmiento, 1850, s. 6): „[…] el actor más conspicuo de la larga y ruidosa cuestión del Plata […]“ („[…] nejvýznamnější aktér dlouhé a význačné laplatské otázky […]“), dokonce říká, že jestliže jeho závěry nebudou přijaty, pak alespoň (Sarmiento, 1850, s. 6): „[…] quedarán por lo menos fuera de controversia […]“ („[…] nebudou považovány za kontroverzní […]“). Zdánlivě smířlivý tón

[213] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 23.

[214] KATRA, VILIAM. „El estilo ensayístico de Sarmiento“. In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3),* 1989, s. 87.

promluvy však necharakterizuje celé dílo, Sarmiento se později vyjadřuje k vládě (Sarmiento, 1850, s. 35): „ […] el arbitrio irresponsable de un mandatario que no tiene aún un título permanente para ejercer la autoridad suprema?“ („[…] svévůle hlavy státu, která nemá dosud trvalý titul, aby mohla vykonávat svrchovanou pravomoc?“). Díky této skutečnosti vypadá situace v Argentině následovně:

> El gobernante se ha acostumbrado en diez años de práctica al uso del poder absoluto; el pueblo a temblar y temer; y la legislatura provincial que autorizó al Ejecutivo ha venido a quedar tan subyugada e intimidada por su misma criatura, que tiembla sólo de pensar que en sus manos estaría el hacer cesar las facultades que concedió (Sarmiento, 1850, s. 39).
>
> Guvernér si za deset let zvykl na to, že má absolutní moc, národ se naučil třást a bát se, legislatura provincií, která jej k výkonu oprávnila je nyní podrobená, zastrašená jeho osobou, roztřese se jen při pomyšlení na fakt, že v jejích rukou by bylo odebrání oprávnění, která udělila.

Tím však kritika vlády nekončí (Sarmiento, 1850, s. 39): „[…] los gobiernos se hayan armado de poderes terribles que hacen ilusoria toda libertad.“ („[…] vlády se vyzbrojily strašnými pravomocemi, které mohou za to, že veškerá svoboda je jen zdánlivá.“), v zemi podle něj panuje (Sarminto, 1850, s. 43): „[…] estado de desorganización y de violencia […]” („[…] stav narušení pořádku a násilí […]”), špatný stav země komplikuje její další rozvoj, zejména rozvoj obchodu (Sarmiento, 1850, s. 30): „Ya hemos hecho sentir en otra parte la ruinosa organización actual de la Confederación, con un solo puerto habilitado para el comercio extranjero […]“ („Na jiném místě jsme již přiblížili současné zničující uspořádání konfederace, která má jen jeden jediný přístav oprávněný k zahraničnímu obchodu […]“).

Sarmientově kritice nečelí jen vláda, ale i diplomatický sbor:

> ¿Qué hacen, por ejemplo, esos enviados que ganan diez mil pesos anuales, en Washington, Río de Janeiro, Londres, París? Arrastrarse ante Gobiernos que no hacen caso de ellos, o confundirse entre la turba de diplomáticos haraganes, dándose aire de grandes señores y dándose buena vida con nuestras rentas (Sarmiento, 1850, 49).
>
> Co dělají například ti vyslanci, kteří vydělávají deset tisíc mil pesos ročně ve Washingtonu, Rio de Janeiru, Londýně, Paříži? Ponižují se před vládami, které je neposlouchají nebo se

> zamíchají do davu lenošných diplomatů, vydávají se za důležité pány a užívají si za naše peníze.

Již několikrát bylo v této analýze zmíněno, že Sarmiento kritizuje osm let trvající válku s Montevideem. V textu se ovšem neobrací pouze proti Rosasovi a jeho vládě, kritizuje také myšlení Argentinců:

> La estrechez de ideas que prevalece entre nosotros ha hecho creer a muchos espíritus mezquinos que Buenos Aires no podía engrandecerse sino con la ruina de Montevideo y la estancación, nulidad y atraso de las provincias (Sarmiento, 1850, s. 30).

> Omezenost myšlení, která mezi námi převládá, přiměla mnoho lakomých lidí uvěřit, že Buenos Aires se nemůže pozvednout jinak než zničením Montevidea a stagnací, bezvýznamností a zaostalostí provincií.

Nevyřešená situace a boje mezi jednotlivými státy v La Platě podle něj zasahují pověst Argentiny v zahraničí:

> El mundo está cansado de oír hablar de estas reyertas americanas entre ciudades que apenas son algo más que aldeas, entre naciones que no cuentan más poblaciones que un departamento o un condado (Sarmiento, 1850, s. 35).

> Svět je unavený z toho, jak se mluví o amerických potyčkách mezi městy, která jsou jen o něco větší než vesnice, mezi národy, které nemají více obyvatel než kraj nebo hrabství.

I když nekritizuje důsledky Rosasovy vlády přímo, zmiňuje jejich vliv na charakter a způsob života obyvatel Argentiny:

> A nadie se ocultan los defectos que nos ha inoculado el género de vida llevado en el continente, el rancho, el caballo, el ganado, la falta de utensilios, como la facilidad de suplirlos por medios atrasados (Sarmiento, 1850, s. 39).

> Všem jsou zřejmé nedostatky, které nám vštěpil způsob života na tomto kontinentě, ranč, kůň, dobytek, nedostatek nástrojů, schopnost nahradit je zastaralými způsoby.

Tyto ukázky jistě dokládají, že kritika, která je esejistickému textu vlastní, je v *Argiropolis* dobře patrná. Sarmiento se uchyluje také k ironii, naráží-li na fakt, že občané Argentiny odmítají přijmout cizince či zahraniční intervenci, která by vyřešila neutěšenou situaci v La Platě (Sarmiento, 1850, s. 44): „Sin duda que tenemos el derecho de emplear nuestra independencia en degollarnos los unos a los otros, en proclamar un partido el exterminio de otro […]" („Nepochybně máme právo na to uplatnit vlastní nezávislost, podřezat se navzájem, jedna strana smí vyhlásit vyhlazení druhé […]"). Nepochybně naráží na nepřátelství mezi federalisty a unitaristy, k tomuto tématu říká (Sarmiento, 1850, s. 48): „Veinte años nos hemos ocupado en saber si seríamos federales o unitarios." („Dvacet let jsme se zaobírali tím, zda budeme federalisté nebo unitaristé.").

Přestože na několika místech kritizuje povahu argentinského národa, problém podle něj tkví v něčem jiném než v charakteru obyvatel La Platy (Sarmiento, 1850, s. 46): „El mal no está en los hombres, sino en la falta de instituciones, en la falsedad de posición de cada uno de los personajes de este extraño drama." („Zlo se nenachází v lidech, ale v absenci institucí, ve falešných pozicích každého aktéra této podivné záležitosti."). Celou situaci shrnuje, příznačně v duchu řešení, které text *Argiropolis* nabízí, takto (Sarmiento, 1850, s. 48): „Así vamos cada día de mal en peor, y continuará el mal en adelante, mientras no organicemos un gobierno nacional […]" („A tak je situace den ode dne horší a nadále bude špatná, dokud nesvoláme národní vládu […]") Sarmientova kritičnost tedy nepochybně potvrzuje názor, že *Argiropolis* je esejistickým textem. Přestože je kritika namířena proti Rosasovu režimu, který zodpovídá za neutěšený stav země, je možné ji chápat obecněji. Chápeme ji jako kritiku útlaku, ohrožování svobody slova, brzdění ekonomického vývoje země, využívání strachu z cizinců a pronásledování politických odpůrců. *Argiropolis* je kritikou nesvobody a nerespektování ústavních dohod, kritikou diktatury. Tento fakt potvrzuje nadčasovost Sarmientova díla, přestože je pevně vázáno na dobové okolnosti.

3.4 Téma

Podle Gómeze-Martíneze vsazují životní zkušenosti esejistu do doby, ve které tvoří, ovlivňují jeho téma i přístup k němu.[215] Pro Sarmienta je tímto tématem jednoznačně boj za svobodu

[215] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 26.

Argentiny, z toho důvodu také musí zemi opustit a žít v chilském exilu, nejrve v roce 1829 prchá před generálem Quirogou, v roce 1936 se navrací do vlasti, ale z politických důvodů ji opět opouští v roce 1939, nyní se do exilu uchyluje před Rosasem.[216] Kritika Rosasova režimu, a vůbec jakéhokoliv diktátorského režimu obecně, je tedy dána jeho zkušeností s tímto zřízením, proto se stává také tématem *Argiropolis*. V otázce tématu spatřuje Gómez-Martínez znak eseje v pojmu, který definuje jako „aktuálnost tématu", aby téma bylo aktuální, nemusí se vztahovat k ději, který právě probíhá, aktuálnost přináší postoj esejisty, který problematizuje systém hodnot dané epochy.[217] Sarmiento problematizuje otázku vládního zřízení La Platy (je tedy ovlivněn dobou i prostředím), ale jeho kritický náhled na problém vnáší do jeho díla nadčasovost. Dle našeho názoru oslovuje dílo i současného čtenáře, přesto, že vychází z mnoha historických faktů, nezůstalo uvězněno v kontextu Argentiny poloviny 19. století. Lze jej považovat za nadčasové právě díky kritice, zpochybnění dané situace a způsobu předání těchto myšlenek čtenáři. Sarmiento zpochybňuje působení pověřence pro zahraniční vztahy, když říká, že rozhodnutí laplatské otázky nemá v rukou jen on či provincie, kterou řídí, tedy Buenos Aires, ale všechny argentinské provincie:

> Este temperamento, a más de aconsejarlo la estricta justicia, lo reclama el estado actual de la lucha. El *Encargado* provisoriamente de las Relaciones Exteriores, no obstante la energía de los medios empleados, no obstante los inmensos recursos que la Confederación ha puesto en sus manos, no obstante el inaudito poder con que ha sido investido, hasta poner las vidas y las fortunas de los ciudadanos a su disposición, no ha podido en diez años de guerras desastrosas, de negociaciones diplomáticas mil veces anudadas y rotas otras tantas, terminar estas diferencias (Sarmiento 1850, s. 15).

> Toto řešení není podloženo jen striktním nařízení justice, vyžaduje jej také nynější stav bojů. Navzdory síle užitých opatření, ohromným prostředkům, které do jeho rukou vložila konfederace, navzdory nepřípustné moci, jež mu byla svěřena, měl k dispozici dokonce životy a majetek občanů, nedokázal během celé dekády naplněné ničivými válkami či neúspěšným diplomatickým jednáním zastaveným na mrtvém bodě ukončit tyto rozepře.

[216] VALDÉS, CARMELO B. *Domingo Faustino Sarmiento y su obra*. Buenos Aires: J. Lajouane & cia, 1913, s. 31–32.

[217] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 24–25.

Sarmiento se často obrací do historie, ale citace dokumentů mají vztah k jeho současnosti, citacemi z dříve uzavřených dohod podkládá své argumenty. Aby mohl obhájit svůj názor, že post pověřence pro zahraniční vztahy je pouze dočasný, věnuje se zkoumání deklarací ze schůzí pořádaných mezi provinciemi a Buenos Aires v minulosti. Na jeho základě říká:

> El encargo provisorio de las Relaciones Exteriores de tal manera depende del arbitrio de los gobiernos de las provincias, que cada vez que en Buenos Aires había cambio de Gobernador, se ha renovado con las mismas condiciones con que fue otorgado la primera vez (Sarmiento 1850, s. 9).
>
> Pověřenec pro zahraniční záležitosti je tedy podřízen vůli provinčních vlád, jelikož pokaždé, když se v Buenos Aires vyměnil guvernér, obnovily se i podmínky, za kterých byla tato funkce udělena poprvé.

Tímto tvrzením tedy Sarmiento naznačuje, že je v pravomoci vlád provincií svrhnout Rosase. Zároveň je jeho přístup esejistický, Gómez-Martínez jako znak eseje uvádí, že esejista hovoří o přítomnosti, přičemž se opírá o minulost.[218] Další ukázkou, ve které Sarminto problematizuje systém hodnot dané epochy, je téma vztahu k cizincům (jde o Evropany, ale i o obyvatele La Platy), Sarmiento kritizuje válku s Montevideem, kterou vede Rosasův generál Oribe:

> ¿No pudiera buscarse un desenlace que dejase bien parado el honor nacional, ahorrándonos para lo sucesivo las calamidades de un estado permanente de guerra y las humillaciones que en las vicisitudes de los acontecimientos humanos están reservadas, no para el injusto, sino para el débil (Sarmiento 1850, s. 12)?
>
> Nebylo by možné najít řešení, které by zachovalo dobrou pověst národní cti a které by nám ušetřilo težkosti vyplývající z trvalého válečného stav a potupu, která v převratnosti lidských událostí nezasahuje ty nespravedlivé, ale ty slabé?

Trvá na tom, že je nutné najít řešení, které bude výhodné pro obě strany, kritizuje tedy prodlužování válečného konfliktu, zpochybňuje jej, právě ve smyslu esejistického tázaní:

[218] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 24–25.

> ¿Tememos que las potencias extranjeras conquisten nuestro territorio? Pero esto es precisamente el mal a que nos expondríamos, negándonos a toda transacción y a todo arreglo que no sea someter a los otros poderes contrincantes a hacer lo que nosotros queremos (Sarmiento 1850, s. 12).
>
> Máme snad strach, že cizí síly ovládnou naše území? Právě tomuto nebezpečí bychom se vystavili, kdybychom odmítali jakoukoliv dohodu a ujednání, které by neznamenalo, že přinutíme nepřátelské síly dělat to, co chceme my.

Kritizuje také postoj argentinské společnosti k Evropanům, nenávist k cizincům (na kterou poprvé upozorňuje v souvislosti s diktaturou v Paraguayi) podle něj zneužívají diktátorské režimy zaměřující se na přirozený pocit lidí, který však Sarmiento hodnotí jako neprozíravý (Sarmiento, 1850, s. 48): „[…] en veinte años no hemos hecho más que gritar contra los extranjeros, e intimidar a los que se dispondrían en Europa a venir con sus familias y su industria a establecerse entre nosotros […]“ („[…] během dvaceti let jsme nedokázali nic jiného než křičet proti cizincům a zastrašovat ty, kdo by se snad rozhodli z Evropy odejít a přijít spolu se svými rodinami a svou podnikavostí mezi nás […]“) Touto myšlenkou vysvětluje hospodářskou zaostalost regionu. Téma Sarmientova díla je blízké autorovi, dané jeho zkušeností, tímto potvrzuje text *Argiropolis* svoji esejistickou povahu, naplňuje kritéria, která byla v teoretické části práce vymezena pro tento znak eseje. Esejistickou povahu textu potvrzuje také způsobem uvažování o tomto tématu, tím je problematizace nastolených hodnot.

3.5 Fragmentárnost

Esej podle Gómeze-Martíneze nemusí plně vyčerpat téma, kterým se zabývá.[219] Jeho struktura je utvářena osobností autora[220], tento znak eseje je patrný také v Sarmientově textu. Témata, o kterých hovoří, mu často slouží jen k rozvinutí argumentace, která podpoří jeho tvrzení, případně ke kritice stávajícího stavu argentinské společnosti. V mnoha případech probíraná témata nijak hlouběji nerozvíjí. Sám autor v textu přiznává:

[219] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 27.

[220] Tamtéž, s. 62.

> Hemos cuidado intencionalmente de apartar del grave examen que nos ocupa una de las faces que presenta la cuestión del Río de la Plata, y no la menos influyente, a fin de no complicar las cuestiones y oscurecer la verdad con la multitud de tópicos y detalles (Sarmiento, 1850, s. 41).
>
> Od vážného zkoumání, kterým se zabýváme, jsme záměrně oddělili jednu z tváří problému Río de la Platy, neméně důležitou, abychom nekomplikovali otázky a nezastínili skutečnost množstvím témat a detailů.

To, že esej neusiluje o vyčerpání tématu či přehlednou klasifikaci všech dostupných informací[221], je možné v případě textu *Argiropolis* doložit na příkladu popisu situace v Montevideu. Několikrát je v textu zmíněn konflikt mezi Argentinou a uruguayským hlavním městem, Sarmiento nikdy nepodává informace systematicky, první vysvětlení se objevuje až na straně 11:

> Nuestras armas sitian a Montevideo hace ocho años. Semejante duración es casi sin ejemplo en la historia de las naciones. Nuestro encargado provisorio de las relaciones exteriores ha creído comprometida la dignidad nacional en restablecer de viva fuerza en la autoridad legal de una nación extraña al General Oribe. Ocho años ha corrido la sangre argentina en una guerra exterior; ocho años hace que la Francia y la Inglaterra han tomado parte en estas disidencias. Ocho años que, a causa de ellas, la Francia tiene en su poder un punto importante de nuestro territorio; y ocho años hace que las rentas de la nación, sus fuerzas, su energía, se agotan y aniquilan en prosecución de aquella empresa (Sarmiento, 1850, s. 11–12).
>
> Naše armáda obléhá Montevideo již osm let. Akt, jenž svým trváním přesahuje téměř všechny podobné události v historii těchto národů. Náš pověřenec pro zahraniční vztahy věřil, že je otázkou národní cti opět pověřit, tentokrát plnou silou a pod záštitou zákonné autority cizího národa, generála Oribeho. Osm let byla prolévána argentinská krev v zahraniční válce, osm let od té doby, co se Francie i Anglie zapojily do tohoto rozkolu. Osm let, po které má, kvůli tomuto konfliktu, Francie ve své moci významné místo na našem území, osm let se již příjem národa, ale také jeho síla, energie vyčerpává a vysiluje při pokračování v tomto úkolu.

Z úryvku je jasné, že Sarmiento válku odsuzuje (již dříve zmíněná subjektivnost eseje), ale válečný konflikt je pouze nastíněn, konkrétní informace nepovažuje autor za relevantní, a tak

[221] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 29.

je na tomto místě v textu neuvádí. Sarmiento zmiňuje válku s Uruguyaí proto, aby mohl na základě těchto dat kritizovat postoj pověřence pro zahraniční vztahy, přičemž upozorňuje na fakt, že se pověřenec zpovídá jednotlivým vládám všech provincií. To, co se z textu dozvíme, nepřispěje k informovanosti o konfliktu v laplatské oblasti. Vyčerpání tématu není úkolem eseje. Obdobná situace se opakuje v pasáži, ve které Sarmiento připomíná diktaturu v Paraguayi:

> El nombre del doctor Francia sólo recuerda hoy todos los excesos, todas las crueldades de un déspota. Muerto el tirano, el Paraguay, después de treinta años de degradación y de miseria, se encuentra en los mismos conflictos con las Provincias argentinas, y sin haber avanzado un paso en su imposible conato de ser independiente (Sarmiento, 1850, s. 14).

> Jméno doktor Francia dnes pouze připomíná všechny zločiny a krutost despoty. Po smrti tyrana se Paraguay nachází, po třiceti letech úpadku a nouze, ve stejném konfliktu s argentinskými provinciemi, aniž by se byť jen o rok přiblížila k neuskutečnitelnému pokusu dosáhnout nezávislosti.

Autor ani v tomto případě neposkytuje informace o diktatuře doktora Francii, neuvádí ani jeho celé jméno. Příklad Paraguaye uvádí jen proto, že prosazuje řešení situace, do kterého se zapojí všechny provincie. Bojuje proti tomu, aby rozhodnutí bylo v rukou pověřence pro zahraniční vztahy, jenž by mohl případným výnosem sledovat vlastní zájem. Sarmiento nechce poskytnout konkrétní informace o diktatuře v Paraguyai, proto téma nemusí rozebírat systematicky a vyčerpat jej, tím se opět potvrzuje esejistická povaha díla. Sám Sarmiento v textu uvádí, že jisté otázky jsou příliš složité, a tak se jimi nebude zabývat:

> Dejamos a un lado estimar lo que en un interés de monopolio comercial pudieran pretender Buenos Aires o Montevideo, y las razones de conveniencia que pueden darse para sostener que el libre acceso acordado a las naves europeas en aquellas dos ciudades, tan fecundo en riqueza y poder para ellas, sea funesto a Santa Fe, Entre Ríos y Corrientes. Estos son misterios cuya profundidad no seríamos capaces de sondear (Sarmiento, 1850, s. 43).

> Ponecháme stranou, co by v zájmu o obchodní monopol mohlo učinit Buenos Aires či Montevideo a argumenty o vhodnosti, které je možné uvést na obhajobu tvrzení, že volný přístup sjednaný s evropskými loděmi v těchto dvou zemích, který jim přinesl bohatství a moc, je neblahý pro Santa Fe, Entre Ríos a Corrientes. Tyto záhady nejsme schopni prozkoumat.

Na základě těchto ukázek je tedy možné říci, že text *Argiropolis* splňuje rys esejistického žánru, kterým je fragmentárnost.

3.6 Odbočení od tématu

Struktura eseje je emotivní, uspořádání eseje je založeno na osobnosti autora.[222] Čtenář se k eseji neuchyluje proto, aby mu poskytl informace, taková funkce přísluší textům, které jsou systematické, esej mu nabízí osobní zkušenost autora.[223] Sarmientův text je na první pohled uspořádán systematicky, skládá se ze sedmi samostatných kapitol. To, že jejich vnitřní členění odpovídá charakteru eseje, obsahuje tedy odbočení od tématu, potvrzují následující úryvky z díla. V šesté kapitole věnované budoucímu hlavnímu městu Argiropolis se Sarmiento nejprve věnuje předložení argumentů, aby podpořil své tvrzení o nutnosti spojení Argentiny s Paraguayí a Uruguayí:

> Militan en favor de la fusión de los tres Estados del Plata en un solo cuerpo, el espíritu de la época y las necesidades de las naciones modernas. La especie humana marcha a reunirse en grandes grupos, por razas, por lenguas, por civilizaciones idénticas y análogas (Sarmiento, 1850, s. 35).

> Ve prospěch spojení tří států v oblasti La Platy hovoří také duch současné doby a potřeby moderních národů. Lidská rasa se spojuje do velkých skupin na základě ras, jazyků a stejné či podobné civilizace.

Pokračuje kritikou vzniku samostatných státu po vyhlášení nezávislosti a výčtem předností plynoucích ze spojení států, od tématu však upouští, aby připomněl aktuální situaci v Argentině:

> Pero para que la Confederación Argentina pretendiese hacerse el centro, solicitando esta concentración de los Estados que se han desprendido de ella, era necesario que se mostrase digna de tan honrosas simpatías, que en lugar de llevar la guerra y la desolación a sus vecinos,

[222] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 64.

[223] Tamtéž, s. 67.

> los eclipsase por el brillo de sus instituciones, por el desarrollo de su riqueza (Sarmiento 1850, s. 35).
>
> Aby se mohla Argentinská konfederace stát centrem nově spojených států, které se od ní dříve oddělily, bylo by nutné, aby prokázala, že je hodna tohoto projevu úcty a sympatie, místo toho aby svým sousedům přinášela válku a pustošení, měla by je zastínit leskem svých institucí, rozvojem svého bohatství.

Opět se tedy uchyluje ke kritice stávajícího stavu, aby následně přešel k tvrzení, které má ostatně podpořit celý jeho spis:

> Sólo la Convocación inmediata del Congreso y la promulgación de una Constitución que regle las relaciones de Estado a Estado y garantice los derechos y la libertad de los ciudadanos puede servir de base a la inevitable reunión de los Estados del Plata y con ella a la cesación de las luchas, odios y rivalidades que los afligen, para dejar que el porvenir inmenso a que están llamadas aquellas comarcas alcancen a las generaciones actuales con algunas de sus bendiciones (Sarmiento, 1850, s. 35-36).
>
> Pouze okamžité svolání kongresu a vyhlášení ústavy, která upraví vztahy mezi jednotlivými státy a zajistí práva a svobodu občanů, může položit základ nevyhnutelnému spojení laplatských států a ukončit tak boje, nenávist a rivalitu, která je sužuje, aby skvělá budoucnost, kterou před sebou mají tyto oblasti, obdařila i nynější generace některým ze svých požehnání.

Sarmiento tedy uspořádává svojí promluvu tak, aby mohl na základě popisu situace v Argentině nepřímo kritizovat Rosasův režim a předkládat argumenty pro své závěry. Toto subjektivní uspořádání je pro esej příznačné[224], a potvrzuje tak esejistický charakter díla. Dalším příkladem je úryvek ze stejné kapitoly, v několika větách se věnuje popisu fyzického vzhledu ostrova, na kterém má vyrůst nové hlavní město:

> La calidad montañosa del terreno hace de esta circunstancia una ventaja. Los accidentes del terreno rompen la monotonía del paisaje; los puntos elevados prestan su apoyo a las fortificaciones. Una plataforma culminante servirá de base al capitolio argentino, donde habrá de reunirse el Congreso de la Unión. [...] Argiropolis (la ciudad del Plata) nacería rica de

[224] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 64.

> elementos de construcción duradera, los ríos, sus tributarios, le atraerán a sus puertos las maderas de toda la América Central (Sarmiento, 1850, s. 37).
>
> Hornatý terén je výhodou. Členitost povrchu rozbíjí jednotvárnost krajiny, vyvýšené body v krajině poskytují oporu pro opevnění. Zvýšený podklad bude sloužit jako základ argentinského kapitolu, ve kterém se bude scházet kongres. Argiropolis (laplatské město) by bylo bohaté na prvky trvalé konstrukce, řeky a jejich přítoky přinesou do přístavů dřevo z celé Střední Ameriky.

Jakmile však zmíní řeky, odvrací se od popisu budoucího hlavního města a věnuje se jinému tématu, začíná hovořit o evropském obchodu a jeho přínosu v oblasti Severní Ameriky, konkrétně v Kalifornii (Sarmiento, 1850, s. 37): Si queréis saber lo que la industria europea puede hacer en su obsequio, no hay más que ver que a dos mil leguas más lejos lleva el interés del comercio. Los diarios publican recientemente las siguientes noticias de California: […]“ („Chcete-li vědět, co dokáže pozornost evropského obchodu, stačí pohlédnout na to, co ve vzdálenosti dvou tisíc mil odsud přitahuje pozornost obchodu. Noviny nedávno uvedly následující zprávy o Kalifornii: […]“). Opustí tedy naprosto téma popisu fyzického vzhledu potenciálního hlavního města a oslavuje v textu výdobytky civilizace. Čtenář tak nemůže v textu primárně hledat informace o ostrově Martín García, neboť Sarmiento k tomuto tématu zmiňuje jen tolik, kolik sám uzná za vhodné, než se zcela svobodně od tématu odchýlí. Tento postup zcela odpovídá uspořádání esejistického textu.

3.7 Esej neobsahuje poznámkový aparát

Jedním ze znaků esejistického textu je podle Gómeze-Martíneze absence poznámkového aparátu, přestože se citace v esejích objevují hojně.[225] Sarmiento však svůj text poznámkovým aparátem opatřil. V tomto bodě je povaha textu sporná, nelze ovšem říci, že *Argiropolis* není esejem pouze kvůli tomu, že Sarmiento pečlivě uvádí zdroje svých citací. Necituje jiná literární díla, ale užívá údaje z úmluv, ústavní materiály či informace z matrik jednotlivých provincií. Je však nutné doložit, za jakým účelem Sarmiento citace do textu zařazuje. Cituje zmocněnce koronela Dorrega (ten jako první požádal Argentinskou konfederaci o udělení

[225] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 36.

funkce zmocněnce pro zahraniční záležitosti[226], tuto funkci zastává v době vydání *Argiropolis* Juan Manuel de Rosas). Dorregův zmocněnec v oficiálním prohlášení sděluje že koronel uvedl:

> Derrocadas las autoridades nacionales y para no continuar en la acefalía en que nos observamos debemos no perder un momento en concurrir a la formación de un cuerpo deliberante, sea Congreso o Convención preliminar a él (Sarmiento, 1850, s. 39).

> Vzhledem k tomu, že byly svrženy národní autority a aby dále nepokračovalo bezvládí, ve kterém se nacházíme, neměli bychom ztrácet čas, je nutné sejít se za účelem vytvoření rozhodovacího orgánu, tedy kongresu nebo předběžného shromáždění, jež mu bude předcházet.

Sarmiento uvádí toto prohlášení proto, aby mohl dokázat, že vláda federalistů tento slib nikdy nesplnila a kongres nebyl svolán, používá tedy citace jako součást své argumentace. Sarmiento v poznámce pod čarou dokládá, že čerpal ze spisů úřadu provincie San Juan. Tento údaj ovšem citaci nijak neobohacuje, tato skutečnost tudíž odpovídá tvrzení Gómeze-Martíneze, že informace v poznámkovém aparátu nejsou pro esejistu rozhodující, a proto je nepoužívá.[227] Sarmiento tedy tento rys eseje porušuje, nicméně smysl použití této citace tkví v účinku citátu[228], který slouží Sarmientovi k přesvědčení čtenáře, tento způsob užití citace odpovídá eseji. Pokud je pro esej rozhodující účinek citátu a ne jeho původ[229], pak tento rys eseje text *Argiropolis* naplňuje. V jiných částech spisu Sarmiento od užití poznámkového aparátu upouští. V páté kapitole rozvíjí téma přínosnosti delty řeky Paraná pro Argentinu. Vybudování přístavů by umožnilo navázat kontakt s evropským obchodem, své tvrzení opět podkládá citací, tentokrát udává, že pochází z novin, ale nijak ji nedoplňuje. Článek popisuje oblast Kalifornie, která se rychle rozvíjí díky vývozu stavebních materiálů na evropský trh (Sarmiento, 1850, s. 37). Sarmiento tedy opět argumentuje za pomoci citace,

---

[226] FERNÁNDEZ, Javier. Prólogo a *Argiropolis*. [online] Ed. Aleph, 2000 [cit. 2013–4-4]. s. 4. Dostupné z: http://edu.mec.gub.uy/biblioteca_digital/libros/S/Sarmiento%20Domingo,%20Faustino%20-%20Argiropolis%20-1850-.pdf.

[227] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 36.

[228] Tamtéž, s. 36.

[229] Tamtéž, s. 36.

tentokrát ve prospěch navázání obchodních styků s Evropou. Za tímto účelem sahá ve stejné kapitole k dalšímu článku, který obsahuje výpis parníků pravidelně fungujících na trase Panama-San Francisco (Sarmineto, 1850, s. 38). Na stejném principu funguje citace statistiky pocházející z New Yorku datované do roku 1849, která upřesňuje počet imigrantů ze zemí celého světa, kteří se v tomto roce v New Yorku vylodili (Sarmiento, 1850, 47). Ani u této citace se neobjevuje její zdroj. Sarmiento tedy cituje podobné úryvky jiných textů za účelem přesvědčit čtenáře o výhodnosti řešení, které navrhuje. Jde mu o účinek citací, v tomto smyslu odpovídá text *Argiropolis* eseji.

3.8 Přítomný čas

Podle Liliany Weinberg je užití přítomného času jedním ze znaků eseje, kterému nevěnovala literární kritika dostatečnou pozornost. Uvádí, že každý psaný text, který se snaží předat zkušenost co možná nejvěrněji, je nevyhnutelně jen jejím ztvárněním, zastoupením. Esej se podle ní však odlišuje od ostatních textů, přenáší také podmínky svého vzniku.[230] Nabízí čtenáři „spolupřítomnost“[231], Weinberg upozorňuje, že v přítomném čase eseje vedle sebe společně existují: „přítomné oznámení, vysvětlení, vypravování, potvrzení toho, co se děje tady a teď, ale také objasnění obecného s různou měrou univerzálnosti […]“.[232] Toto tvrzení je možné doložit také na textu *Argiropolis*, hned v úvodu Domingo Faustino Sarmiento říká (Sarmiento, 1850, s. 4): „Predomina en el Río de la Plata la emigración francesa, española, italiana; esto es, predomina la emigración católica romana […]“ („V oblasti La Platy převažují francouzští, španělští a italští emigranté, tedy především římskokatoličtí emigranté […]“) Věnuje se tedy konkrétní situaci, tomu, co Liliana Weinberg označuje pojmy „tady a teď“, k tomuto tématu ovšem nabízí i obecnější tvrzení (Sarmiento, 1850, s. 4): „Los pueblos, como los hombres, se atraen y se buscan por afinidades de religión, de costumbres, de clima, de idiomas y de todo lo que constituye el tinte especial de una civilización.“ („Národy, stejně jako lidé, jsou k sobě přitahovány blízkostí náboženství, zvyků, klimatu,

[230] WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, s. 61.

[231] „[…] nos ofrece a través de su lectura la copresencia […]“ Tamtéž, s. 61

[232] „[…] el presente de la enunciación y la narración, la afirmación de lo particular dado aquí y ahora pero también la aseveración de lo general con mayores o menores pretensiones de universalidad […]“ Tamtéž, s. 62.

jazyků a vším, co utváří zvláštní rys jedné civilizace.“) V tomto smyslu tedy text naplňuje rys, který v rámci esejistického žánru zdůrazňuje Liliana Weinberg.

Obecné konstatování v přítomném čase se v textu ostatně objevuje častěji:

> Esta es una ley universal. Del libre intercambio de productos entre una ciudad y los demás mercados del mundo depende su engrandecimiento y su prosperidad. La riqueza de los Estados depende del mayor número de puntos comerciales que encierran, de la mayor extensión de sus costas (Sarmiento 1850, s. 29).
>
> Toto je všeobecné pravidlo. Na volném obchodu mezi městem a ostatními světovými trhy závisí jeho růst a prosperita. Bohatství států se odvíjí od počtu obchodních center, která se na jejich území nacházejí a od délky jejich pobřeží.

Přítomný čas převládá také v pasážích, které do textu vnáší dialogický charakter, *Argiropolis* tak naplňuje další rys eseje, který v souvislosti s přítomným časem uvádí Weinberg[233]. Příkladem je následující věta (Sarmiento, 1850, s. 16): „Preguntamos al General Oribe […]“ („Ptáme se generála Uribeho […]“), ale také případ, kdy se Sarmiento obrací k Argentincům (Sarmiento, 1850, s. 11): „Recomendamos estas consideraciones a todos los ciudadanos federales de la República Argentina.“ („Doporučujeme všem občanům Argentinské republiky, aby nad tímto uvažovali.“).

Sarmiento užívá přítomný čas v pasážích, v nichž popisuje neutěšenou situaci Argentiny (nabízí čtenáři „spolupřítomnost“, tento termín užívá při charakteristice eseje Liliana Weinberg), Sarmiento vysvětluje (Sarmiento, 1850, s. 13): „Para darnos idea de la gravedad de los negocios que reclaman imperiosamente la convocación de un Congreso General […]” („Abychom měli představu o vážnosti příčin, ktré si žádají svolání generálního kongresu[…]”).

Přítomný čas mu slouží i k předládání návrhů, promlouvá v přítomném čase, jestliže vymezuje úkoly kongresu (Sarmiento, 1850, s. 26): „Cuando hablamos de las Atribuciones del Congreso, no nos proponemos detenernos […]“ („Jestliže mluvíme o pravomocích kongresu, navrhujeme nezdržovat se […]“) nebo mluví-li o vhodnosti evropské imigrace do

[233] WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, s. 61.

Argentiny (Sarmiento, 1850, s. 44): „Nosotros necesitamos mezclarnos a la población de países más adelantados que el nuestro para que nos comuniquen sus artes, sus industrias, su actividad y su aptitud al trabajo.“ („Potřebujeme se smísit s obyvateli zemí, které jsou vyspělejší než naše země, aby nám předali své umění, přičinlivost, píli a způsobilost k práci.“).

Je ovšem nutné zdůraznit, že ačkoliv se zdá, že tyto příklady skutečně naplňují charakteristiku, kterou pro esej v otázce užití přítomného času vymezuje Liliana Weinberg, text *Argiropolis* je rozporný, jsou v něm zastoupeny i jiné časové roviny. V první části, tedy v kapitole, která se zabývá vznikem funkce zmocněnce pro zahraniční vztahy a popisuje první dohody, které zakládaly ústavnost Argentiny, uchyluje se k užití minulého času, typického pro vyprávění či paměti.[234] Dalším časem, který se v textu objevuje je budoucí čas, typický pro utopii[235] a také podmiňovací způsob. Tyto pasáže však souvisejí s tématem další části práce, konkrétně s analýzou utopických aspektů textu.

3.9 Esejistův styl

Jelikož již byly v této analýze uvedeny důkazy toho, že Sarmientův text přesně v duchu eseje nabízí zpochybnění „axiologického diskurzu pobytu“[236], zaměříme se v této podkapitole především na osobitý projev autora. Autorskému projevu vděčí esejistické dílo za svoji uměleckou hodnotu nezávislou na kvalitě obsahu. To je také další znak eseje, který pro tento žánr vymezuje Gómez-Martínez.[237] Úkolem tedy bude nahlédnout Sarmientův text z hlediska autorovy vůle k estetické hodnotě textu, posuzovat jej jako literární projev a postihnout literární figury, které využívá. Argiropolis reprezentuje oblast hispanoameriké esejistiky, pro kterou je typický vliv imaginace a obrazné myšlení[238], analýza si klade za cíl zjistit, na kolik se tento fakt odráží v Sarmientově eseji. Z předchozích ukázek také vyplývá, že Sarmientův

[234] WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, s. 70.

[235] Tamtéž, s. 70.

[236] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností).* Bratislava: Archa, 1996, s. 23.

[237] Tamtéž, s. 81.

[238] HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998, s. 14.

styl psaní je velmi rozhodný a autoritativní, tázání, typický znak esejistického žánru[239], se vztahuje jen k reakci eseje na realitu. Esej není žánrem, který by odrážel autorovu rozpolcenost, tím méně u osobnosti jakou je Domingo Faustino Sarmiento. Kromě jeho osobnosti se na autorském stylu nepochybně odrazilo také období, ve kterém tvořil. Liliana Weinberg uvádí, že epocha, ve které Sarmiento píše, je skoupá na příklady eseje vyznačující se literárním výrazem jako takovým. Sarmientova díla, stejně jako díla ostatních esejistů v Latinské Americe v první polovině 19. století, jsou podle ní určena k zatvrzelé obraně pilířů společenského vývoje.[240] Tato fuknce může na první pohled v Sarmientově textu převládnout, své názory prezentuje rozhodně:

> Las medidas que proponemos son, a más de legítimas y perfectamente legales, conformes al derecho federal que sirve de base a todos los poderes actuales de la Confederación. Tienen su apoyo en el interés de todos los actores en la lucha, se fundan en la constitución geográfica del país […] (Sarmiento, 1850, s. 4).

> Opatření, která navrhujeme, jsou nejen legitimní a naprosto zákonná, ale jsou také v souladu s federálním právem, které slouží jako základ všech současných pravomocí konfederace. Tato opatření jsou podporována zájmy všech účastníků boje, opírají se o geografickou stavbu země […]

Sarmiento vždy tvoří s vědomím okamžitého užití svého díla.[241] Leopoldo Lugones zdůraznil fakt, že kariéra novináře ovlivnila do značné míry Sarmientovu literární dráhu[242], ostatně z epigramu uvedeného na první stránce *Argiropolis* vyplývá, jak velký význam Sarmiento tisku, který pro něj patrně symbolizuje svobodu projevu, přikládá. Ani ohrožení na životě nepotlačí jeho touhu promlouvat.[243] Wiliam Katra obecně shrnuje postoj odrážející se

[239] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela.* Praga: Karolinum, 2010, s. 10.

[240] WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, 276.

[241] KATRA, VILIAM. „El estilo ensayístico de Sarmiento". In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3),* 1989, s. 87.

[242] „Sarminto byl nejprve novinářem a poté spisovatelem, tato chronologická okolnost samozřejmě ovlivňuje utváření jeho autorského výrazu […]." (Sarmiento fue periodista antes de ser autor de libros, circunstacia cronológica que determina, como es natural, la formación del escritor, y con esto el exámen crítico.") LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 18.

[243] Pablo Luis Courier: " Dejad que hablen, dejad que os vituperen, condenen, aprisionen; dejaos colgar, pero publicad vuestro pensamiento […]"(„Jen ať hovoří, jen ať vás kritizují, odsoudí, uvězní, oběsí, ale zveřejněte své

v Sarmientově literární tvorbě pod heslem „přesvědčovat, napadat a podněcovat.“[244] Tohoto hesla se nepochybně držel, Lugones připomíná, že v době, kdy byl Sarmiento prezidentem, jej jeho ministři žádali, ať nepíše, neboť tím rozpoutává vášně.[245] Předchozí ukázka je z hlediska emotivnosti textu velmi umírněná, v díle se ovšem nachází pasáže, které ostře kritizují současný stav země. Nemusí se vždy jednat o obsáhlé odstavce, Sarmiento dokáže shrnout kritiku do krátké věty, o to úderněji pak působí (Sarmiento, 1850, s. 5): „Estamos ya cansados en América de esperar que los grandes de la tierra dejen de obrar cual pigmeos.“ („Nás v Americe již unavuje čekání na to, až se velikáni země přestanou chovat jako trpaslíci.“)

Avšak v hlubší rovině, oprostíme-li se od významu argumentů, které předkládá, vystupuje z textu *Argiropolis* jeho literární aspekt, Sarmientův styl, který se vyznačuje skutečnou literární hodnotou. Leopoldo Lugones vyzdvihl Sarmientovy literární vlohy, zároveň ale zastával názor, že toto nadání Sarmiento obětoval novinářské činnosti.[246] Nabízí se srovnání Sarmienta a José Martího. Nejen, že se jejich názory prudce rozcházejí, rozdílný je také jejich esejistický styl, který charakterizuje způsob předávání myšlenek obou významných tvůrců hispanoamerické literatury. Pro ilustraci těchto rozdílů je možné uvést, jak oba autoři popisují podstatu Latinské Ameriky, Spojených států amerických a vzájemný vztah mezi nimi. Jejich názory jsou pochopitelně odlišné, Martí spatřuje v Severní Americe hrozbu, zatímco pro Sarmienta je tato část kontinentu vzorem, rozdílnost postojů vůči severnímu sousedovi není v rámci těchto ukázek tak podstatná jako literární styl esejistů. José Martí popisuje Severní Ameriku a jejího jižního souseda následovně: „[…] mužné národy, jež vytvořily samy sebe puškou a zákonem, milují a jen a jen milují mužné národy […]“, Latinská Amerika je podle něj: „ […] jediná v duchu a úmyslu, rychle vítězící nad dusivou minulostí, zkropená jen hnojivou krví, […] a krví žil, jež nechali otevřeny naši vládcové.“[247] Sarmiento o obou částech kontinentu říká (Sarmiento, 1850, s. 35): „[…] el espacio del país que ocupa en el

myšlení […]“) SARMIENTO, Domingo Faustino. *Argiropolis o Capital de los Estados Confederados* [online]. Santiago de Chile: Imprenta Julio Belin y Ca., 1850 [cit. 2014-3-24]. s. 3. Dostupné z: http://www.proyectosarmiento.com.ar/trabajos.pdf/Argiropolis.pdf.

[244] „[…] quería convencer, atacar , promover.“ KATRA, VILIAM. „El estilo ensayístico de Sarmiento“. In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3)*, 1989, s. 87.

[245] LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 36.

[246] Tamtéž, s. 132.

[247] MARTÍ, José. „Naše Amerika“. In HOUSKOVÁ, Anna, ed. *Druhý břeh Západu*: výbor iberoamerických esejů. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 62.

estuario del Plata es tan extenso, rico y favorecido como el que ocupan los Estados Unidos del Norte.“ („[…] prostor, který země zabírá v ústí el Platy je právě tak rozlehlý, bohatý a obdařený, jako území, na kterém se rozkládají Spojené státy americké.“)

Jak již bylo zmíněno, odhlédneme od názorových odlišností, Sarmientův jazyk se zdá srozumitelnější než jazyk José Martího, který je prosycen básnickou obrazností. Přesto je jazykem literárním, Sarmiento nepochybně usiluje o dokonalost formy. Zdá se však, že srozumitelnost je pro něj na prvním místě. Nechceme tímto tvrzením naznačit, že by byl text prostý uměleckých kvalit, právě naopak. Vždyť i Leopold Lugones říká o Sarmientově imaginaci: „ Je to obrazotvornost, jež staví paláce na základě jediného kamene […]“.[248]

Ačkoliv Sarmiento často pracuje s konkrétními údaji, text *Argiropolis* je vzdálen vědeckému textu, od toho jej odlišuje mimo jiné snaha o formální dokonalost. Sarmiento často užívá řečnické figury, v textu se objevují zvolání (Sarmiento, 1850, s. 5): „¡Adiós arreglo de la navegación de los ríos […]; adiós, federación; adiós, igualdad entre las Provincias!“ („Sbohem, uspořádání splavnosti řek […], sbohem, federace, sbohem, rovnosti mezi provinciemi!“), „¡Ay de los que quedan dentro, si el gobierno de una Provincia logra atarse la llave al cinto!“ („Běda těm, kdo zůstanou uvnitř, jestliže si vláda jedné z provincií přiváže klíč k opasku!“). Zvolání jsou emotivní, text tedy není odosobněn. Odkazuje-li se na fakt, že unitaristé jsou pronásledováni, neboť nechtěli přijmout provizorní systém federalistické vlády, uvádí, že jsou jen mýtem a zvolává (Sarmiento, 1850, 40): „¡Dejemos en paz sus cenizas!“ („Nechme jejich popel odpočívat!“). O rozvoji Argentiny, který podpoří příchod imigrantů z Evropy, říká (Sarmiento, 1850, s. 52): „¡Cuántos trabajos tiene que emprender aún la bella y favorecida provincia de Buenos Aires!“ („Kolik práce ještě čeká krásnou a požehnanou provincii Buenos Aires!“). Kritika vlády je tedy emotivní a subjektivní. Následující citát tyto vlastnosti textu vystihuje, prostředky, které autor volí, dodávají textu na osobitosti:

> ¡No! No es así como obran de ordinario los gobiernos ni los partidos. El grito de las pasiones sofoca casi siempre la voz templada de la razón, y el interés personal del ambicioso se antepone de ordinario al interés duradero de la patria (Sarmiento, 1850, s. 17).

[248] „La imaginación creadora que levanta palacios con una sola piedra […]“. LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 138.

> Ne! Takto běžně nejednají vlády ani strany. Výkřik vášně téměř vždy zadusí střídmý hlas rozumu a osobní zájem a ctižádost se obvykle upřednostní před trvalým prospěchem vlasti.

Dalším, prostředkem, který Sarmiento využívá, je výčet, občané Francie jsou podle něj na území La Platy vystaveni (Sarmiento, 1850, s. 44): „[…] a las guerras, las devastaciones, las violencias y las persecuciones […] („[…] válkám, ničení, násilí, pronásledování […]"). Obyvatelé Spojených států jsou dle jeho názoru (Sarmiento, 1850, s. 43): „Descendientes éstos de la industriosa, navegante, manufacturera Inglaterra" […] („Potomci pracovité, mořeplavecké, manufakturní Anglie […]").

Ještě častější je výčet slovesných infinitivů, Sarmiento uvádí, co musí Argentina udělat, aby přilákala evropskou imigraci (Sarmiento, 1850, s. 44): „[…] atraerlos a nuestro suelo, allanarles el camino de establecerse y hacerles amar el país […]" („[…] přívábit je do naší země, proklestit jim cestu, aby se usadili, přimět je milovat zem […]"). Vláda měla být nejen připravená přijmout imigranty, ale také (Sarmiento, 1850, s. 44): „[…] solicitarlos, seducirlos, ofrecerles ventajas, abrirles medios y caminos de establecerse y fijarse en el país." („[…] žádat je, svádět, nabídnout jim výhody, otevřít jim způsoby a cesty, aby se usadili a zůstali v zemi.").

Další stylistickou figurou, kterou lze v textu sledovat, je anafora. Užití anafory dodává promluvě na naléhavosti (Sarmiento, 1850, s. 18): „Lejos de nosotros la idea […]. Lejos de nosotros la ruinosa idea […]" („Je nám vzdálená myšlenka […]. Je nám vzdálená zničující myšlenka […]"). V případě, že varuje před falešnou politikou vlády v otázce zahraničního obchodu:

> Guardémonos de los que nos hablan de la seguridad nacional para cerrar los ríos al comercio europeo […]; guardémonos de los que nos aconsejan permanecer en la inacción y en la miseria[…] (Sarmiento, 1850, s. 33).

> Vyvarujme se těch, kteří mluví o národní bezpečnosti, uzavírají-li řeky evropskému obchodu […]; vyvarujme se těch, kteří nám radí setrvat v nečinnosti a chudobě […]

Leopoldo Lugones vyzdvihl úlohu imaginace v Sarmientově literárním díle, jedním z cílů této analýzy bylo proto zhodnotit, nakolik ji Sarmiento uplatnil v textu *Argiropolis.* V něm se snaží zprostředkovat čtenáři aktuální situaci v Argentině, její minulost a také náhled do

budoucnosti na základě programu, který pro obnovu laplatského regionu navrhuje. Fakt, že se spisovatel uchýlil k užití následujících obrazů, vypovídá o umělecké kvalitě díla, vůle ke stylu potvrzuje, že *Argiropolis* je esejem. Popisuje-li budoucí hlavní město, volí autor následující přirovnání, které evokuje v čtenářově představivosti renesanční malbu (Sarmiento, 1850, s. 37): „[…] una ciudad como Venus, saliendo de entre la espuma de las aguas […]" („[…] město jako Venuše, která vystupuje z pěny vod […]"). Podobné obrazy jsou u Sarmienta většinou spjaty s vnímáním krajiny. Kraj Entre Ríos popisuje následovně (Sarmiento, 1850, s. 38): „El Entre Ríos es un pedazo de tierra regado por la naturaleza con el esmero de un jardín […]" (Provincie Entre Ríos je část země zavlažovaná přírodou svědomitě jako zahrada […]"). Mluví-li o obyvatelích Argentiny, říká (Sarmiento, 1850, s. 43): „Argentina tiene país para cien millones de habitantes, y no cuenta con un millón de hijos." („Argentina má půdu pro sto milionů obyvatel a nemá ani milion potomků."). Popisuje-li Buenos Aires, přináší čtenáři tento obraz (Sarmiento, 1850, s. 5): „[…] tendrá bajo su pie a los pueblos del interior […], como el carcelero a los presos por la puerta que custodia." („[…] bude mít pod svou vládou obyvatele vnitrozemí […] jako žalářník vězně za dveřmi, které střeží."). Tyto příklady jasně dokazují uměleckou hodnotu Sarmientova textu, splňuje tak další z rysů vymezených pro charakteristiku eseje.

3.10 Dialogický charakter eseje

Esej vytváří dialog mezi autorem textu a čtenářem, dialogická povaha je jedním z hlavních znaků žánru.[249] Fernando Aínsa nazývá tuto vlastnost eseje navazovat dialog „spiklenectvím založeném na pocitu upřímné autentičnosti".[250] Gómez-Martínez uvádí, že esejista čtenáři klade otázky[251], tento aspekt je v textu *Argiropolis* dobře patrný již od několika úvodních vět:

> ¿Cuántos años dura la guerra que desola las márgenes del Plata? ¿Cuánta sangre y cuántos millones ha costado ya y cuántos ha de costar aún? ¿Quiénes derraman esa sangre, y cuya es la fortuna que se malgasta? ¿Quién tiene interés en la prolongación de la guerra? ¿Por qué se

[249] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, 47.

[250] „[…] una complicidad basada en la sesnsación de sincera autnticidad […] AÍNSA, Fernando. "Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano". *Revista de Occidente*, 2006, n° 301, 83.

[251] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, 47.

> pelea y entre quiénes? ¿Quién, en fin, puede prever el desenlace de tantas complicaciones? ¿No hay medio al alcance del hombre para conciliar los diversos intereses que se chocan (Sarmiento, 1850, s. 4)?
>
> Kolik let již trvá válka, jež ničí břehy Río de la Plata? Kolik krve a milionů již stála a kolik ještě stát bude? Kdo jsou ti, kdo prolévají krev a čí jsou prostředky, jimiž se plýtvá? Kdo má zájem na protahování válečného konfliktu? Proč se bojuje a mezi kým? Kdo je schopen předvídat vyústění těchto komplikací? Neexistuje snad dosažitelný prostředek, který by mohl usmířit rozdílné zájmy, které se střetávají?

Těmito otázkami uvádí Sarmiento svoje dílo, které má, jak sám potvrzuje, nabídnout východisko vedoucí k nastolení míru. Sarmiento se obrací na čtenáře také proto, aby zdůraznil význam svých myšlenek, chce-li upozornit na výhody, které může použití jím navrhovaného řešení přinést (Sarmiento, 1850, s. 4): „¿No son, por ventura, demasiados bienes para tratar con ligereza el medio que se propone para obtenerlos?“ („Nejedná se snad o příliš veliký užitek, který by navrhované řešení mohlo přinést, na to, aby k němu bylo přistupováno neuvážlivě?“).

Sarmiento na otázky směřované na potencionálního čtenáře v některých případech sám odpovídá (Sarmiento, 1850, s. 11): „¿Cuál es la situación actual de la República?“ („V jaké situaci se tedy republika nachází?“), série otázek mu často slouží jako úvod k předložení informací o současném stavu země (Sarmiento, 1850, s. 11): „Nuestras armas sitian a Montevideo hace ocho años.“ (Naše vojska obléhají Montevideo již osmým rokem.“), který následně kritizuje (Sarmiento, 1850, s. 12): „ El único resultado claro que han dado ocho años de luchas, hasta hoy estériles, es que nuestros ejércitos estén fuera de los límites de la República […]“ („Jediný hmatatelný výsledek po osmi letech bojů je fakt, že naše vojska jsou mimo republiku […]“), aby poté nabídl vlastní řešení (Sarmiento, 1850, s. 12): „Y si somos fuertes, ¿por qué no emplear nuestras fuerzas en constituirnos de manera que todas las partes constituyentes del Estado gocen de las mismas ventajas?“ („Jestliže jsme silní, proč bychom nemohli svoje síly zaměřit na to, abychom vytvořili takové uspořádání, ve kterém by všechny části tvořící stát měly stejné výhody?“).

Otázky tedy mají, kromě komunikace se čtenářem a podnícení jeho uvažování, v textu i další funkci, Sarmiento je zapojil do techniky argumentace, kterou na stránkách díla používá.

Výčet dotazů slouží na mnoha místech textu k nastínění problematiky, Sarmiento ovšem v těchto případech nenechává čtenáře uvažovat samostatně, poskytuje mu přímou odpověď:

> ¿Por qué causa oculta, pues, Santa Fe se desmorona y Buenos Aires y Montevideo se ensanchan, pueblan y enriquecen? ¿No están las tres ciudades sobre las márgenes del mismo río? ¿No gozan de las mismas leyes comerciales (Sarmiento, 1850, s. 29)?
>
> Z jaké skryté příčiny Santa Fe chátrá, zatímco Buenos Aires a Montevideo se rozšiřují, zalidňují a bohatnou? Nenachází se snad všechna tři města na březích stejné řeky? Netěší se snad stejným obchodním právům?

Sarmiento tento fenomén okamžitě vysvětluje přítomností evropského obchodu v Buenos Aires a Monetvideu, další otázka mu slouží k potvrzení vlastních závěrů:

> ¿Por qué causa si no por el contacto inmediato con el comercio europeo, Montevideo ha crecido a nuestra vista […] y las otras ciudades del litoral de los ríos permanecen estacionarias, despobladas, pobres y subalternas en la escala de la civilización (Sarmiento, 1850, s. 29)?
>
> Z jakého jiného důvodu, nežli kvůli přímému kontaktu se zahraničním obchodem se Montevideo zvětšilo před našima očima […] a ostatní města na pobřeží řek jsou i nadále stejná, neobydlená, chudá a dle měřítek civilizace zaostalá?

Autor se tedy zdánlivě obrací na čtenáře a žádá po něm odpověď, otázky ale mají i další funkci, slouží Sarmientovi jako nástroj kritiky. Hovoří-li o přínosu evropské imigrace do Argentiny, ptá se (Sarmiento, 1850, s. 48): „¿Han obrado en vista de este resultado nuestros gobiernos?“ („Jednaly tedy naše vlády tak, aby bylo dosaženo tohoto výsledku? „). Zároveň ovšem nabízí odpověď, opět podloženou argumenty o nepříznivém vývoji v La Platě (Sarmiento, 1850, s. 48): „ Nuestra triste historia está ahí para responder.“ (Naše truchlivá minulost nám může nabídnout odpověď“).

Gómez-Martínez uvádí, že esej je určen vzdělanému publiku obecně, autor se tedy neobrací na konkrétního čtenáře.[252] V Sarmientově díle lze vypozorovat různé roviny dialogu,

[252] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 48.

v určitých pasážích je autorský subjekt zahrnut do promluvy, mluví-li Sarmiento o evropské imigraci, říká (Sarmiento, 1850, s. 43): „¿Cuál es nuestro interés en este caso?“ („Jaký je náš zájem v této záležitosti?“). Promluva je tedy vedena v první osobě množného čísla, jestliže se Sarmiento obrací na Argentince jako na národ:

> Y sobre todo, si queremos ser respetados y ahorrarnos cuestiones, ¿por qué no principiaríamos por donde debiéramos principiar, que es poner orden en nuestras cosas y hacernos respetar por el solo hecho de ser dignos de respeto (Sarmiento, 1850, s. 45)?
>
> A především, chceme-li, aby nás respektovali a abychom se vyhnuli problémům, proč bychom nezačali tam, kde bychom začít měli, tedy urovnáním svých vlastních záležitosti a zjednáním úcty, která nám náleží proto, že jsme jí hodni?

V jiných částech textu, zejména v těch, které jsou věnovány kritice rozdílného politického přesvědčení, je autorský subjekt z promluvy vyjmut a obrací se na příjemce zprávy v druhé osobě množného čísla. Z kontextu díla lze usoudit, že Sarmientova promluva je v takovém případě určena federalistům, případně politickým odpůrcům obecně (Sarmiento, 1850, s. 40): „La constitución unitaria fue echada por tierra; ¿pusisteis en su lugar la constitución federal para que los unitarios reconociesen la ley a que estaban obligados a someterse?“ („Ústava vytvořená unitaristy byla smetena ze stolu, nahradili jste ji federalistickou ústavou, aby mohli unitaristé uznat zákon, kterému se museli podřídit?“).

V otázce evropského přistěhovalectví a významu evropského obchodu pro argentinský obchod zmiňuje instituce, které přebírají dovezené zboží. Ty jsou ve většině případů spravovány cizinci, obrací se proto opět na federalisty (Sarmiento, 1850, s. 45): „¿Arruináis a Montevideo, perseguís a los unitarios?“ (Zničíte Montevideo? Budete pronásledovat unitaristy?“).

Z ukázek vyplývá, že v některých částech textů odpovídá na otázky sám autor, v díle se ovšem objeví rys, který Gómez-Martínez označuje za charakteristický znak eseje – autor čtenáři otázky nejen klade, ale zároveň předjímá jeho odpovědi, odpovídá mu na nevyřčenou otázku[253]. Tento znak eseje je dobře patrný v části, ve které Sarmiento obhajuje význam

[253] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, 47.

evropského obchodu pro další rozvoj Argentiny. Jako příklad uvádí situaci v Kalifornii, která díky kontaktu s evropským trhem prosperuje. Cituje článek z novin, který pojednává o objemu vyvezeného materiálu, těmito faktickými údaji podkládá své tvrzení a nezbytnosti obchodování s Evropou, obrací se na čtenáře:

> ¿Dirásenos que todos estos son sueños? ¡Ah! Sueños, en efecto; pero sueños que ennoblecen al hombre, y que para los pueblos basta que los tengan y hagan de su realización el objeto de sus aspiraciones, para verlos realizados (Sarmiento, 1850, s. 37).

> Namítnete, že tohle jsou jen sny? Ach ano, sny, skutečně, ale tyto sny zušlechťují člověka, národům stačí, aby je měly a aby se uskutečnění takových snů stalo předmětem jejich usilování, pak je možné je uskutečnit.

Další příklad toho, že autor předvídá odpovědi čtenáře a vzápětí na ně v textu reaguje, se objevuje v pasáži, která je věnována výběru místa pro nové hlavní město (Sarmiento, 1850,

s. 36): „¿Qué obstáculos impedirían que la idea se convirtiese en hecho práctico, que el deseo se tornase en realidad?“ (Jaké překážky by mohly zabránit tomu, aby se myšlenka proměnila ve skutek, aby se přání stalo realitou?“), Sarmiento po této otázce reaguje na domnělou odpověď čtenáře (Sarmiento, 1850, s. 36): „¿No se presta la superficie de Martín García a contener una ciudad?“ („Nenabízí se snad povrch ostrova Martín García k tomu, aby na něm vzniklo město?“), na tuto otázku už opět odpovídá Sarmiento, nenabízí však jednoznačné tvrzení, nýbrž další sérii otázek, jejichž účelem je podnítit čtenáře:

> ¡Cómo! ¿Génova, la ciudad de los palacios, no pudo llegar a ser ella sola una de las más poderosas repúblicas de Italia? ¿No están sus templos y edificios derramados sobre el declive rápido de una montaña, no habiendo en toda la ciudad sino dos calles, a lo largo de la angosta franja, de tierra que a fuerza de arte han arrebatado a las olas del mar? La célebre Venecia, fundada sobre estacas en el seno de las lagunas, ¿no fue apellidada la reina del Adriático, y sus habitantes no tuvieron por largos siglos el destino del mundo en sus manos? Y sin buscar ejemplos tan lejos, ¿han impedido las montañas y el mar que Valparaíso, que sólo contenía una calle hace veinte años, contenga hoy cincuenta mil habitantes y sea el centro del comercio del Pacífico(Sarmiento, 1850, s. 36)?

> Kdeže! Janov, město paláců, nestal se snad jednou z nejmocnějších italských republik? Nejsou snad jeho paláce a budovy rozesety na svahu hory, má snad více než pouhé dvě ulice podél úzkého pásu země, který byl mocí řemeslného umění vyrván mořským vlnám? Slavné Benátky, založené na kůlech v lůně lagun, nepatří jim přízvisko královna Jadranu, neměli snad jejich obyvatelé po dlouhá staletí ve svých rukou osud světa? A aniž bychom museli hledat další vzdálené příklady, zabránily snad hory a moře tomu, aby Valparaíso, které mělo před dvaceti lety jednu jedinou ulici, bylo nyní obýváno padesáti tisíci obyvateli a bylo obchodním centrem v Pacifiku?

Text *Argiropolis* vykazuje prvky dialogického charakteru, který je pro esej typický, na základě naplnění tohoto rysu vymezeného pro esejistický žánr je možné tvrdit, že *Argiropolis* je esejem. Tento fakt dokládá také nadčasovost textu. Přesto, že je pevně vázán na konkrétní události z argentinské historie, způsob předání myšlenek je hodnotný i pro dnešního čtenáře, text přesahuje dějinný rámec díky subjektivnosti, která odráží osobnost Dominga Faustina Sarmienta. Právě lidský aspekt eseje, který na rozdíl od aspektu historického přetrvává nezměněn, dodává eseji nadčasovost.[254] Rozebírané dílo tak dnešnímu čtenáři nabízí snahu o pochopení povahy argentinského národa, vlastní kulturní identity a úsilí o vymezení směru, kterým by se měla laplatská oblast dále ubírat. Tématem národní budoucnosti *Argiropolis* jednoznačně naplňuje jednu z vlastností hispanoamerického eseje, Anna Housková ji charakterizuje jako nutnost „promýšlet kolektivní směřování“.[255]

3.11 Funkce podnítit čtenáře

Působit na čtenáře a vzbudit v něm úvahy nad nabízenou interpretací reality je úkolem autora eseje a zároveň charakteristickým rysem tohoto literárního žánru.[256] Je-li jedním ze způsobů jak podnítit čtenáře, aby uvažoval o předložených myšlenkách, nabídnutí obrazů, které mu jsou blízké[257], pak Domingo Faustino Sarmiento této skutečnosti využívá. Z předchozích

[254] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, 69.

[255] HOUSKOVÁ, Anna. Imaginace *Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998, s. 13.

[256] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, 69.

[257] Tamtéž, s. 75.

příkladů uvedených v této analýze jasně vyplývá, že Sarmiento je podrobně seznámen s historií, geografií a politickou situací Argentiny, ale i celé laplatské oblasti, jejímž obyvatelům je určen jeho spis. Snahu o věrné přiblížení situace čtenářům dokládá obrat, který se v textu objevuje (Sarmiento, 1850, s. 30): „Ya hemos hecho sentir en otra parte la ruinosa organización actual de la Confederación […]" („V jiné části jsme již dali pocítit neutěšenost stavu, ve kterém se konfederace nyní nachází […]"). Nenabízí čtenáři pouze popis či informace, zprostředkovává pocit ze současnosti Argentiny. Sarmiento se jej tak snaží přimět k tomu, aby plně pronikl do žalostného stavu, ve kterém se vlast nachází a aby argumenty, které autor předkládá, získaly na vážnosti. Upozorňuje na nedostatky a příčiny úpadku země, tato kritika je subjektivní, otevírá tím ovšem čtenáři možnost uvažovat nad myšlenkami, které předkládá, samostatně reflektovat zpochybnění hodnot, které jeho esejistické dílo nabízí. To ostatně dokládají následující slova z *Argiropolis*. Sarmiento upozorňuje na fakt, že ani po třiadvaceti letech od přijetí provizorního uspořádání země nebyl svolán kongres a Argentina nadále zůstává bez této významné instituce, v jejímž svolání spatřuje Sarmiento rozhodující krok pro nápravu situace v zemi, hodnocení situace uzavírá následovně:

> Recomendamos estas consideraciones a todos los ciudadanos federales de la República Argentina. Sobre ellos pesa el cumplimiento de sus propias promesas, sobre ellos la decadencia de la República, su atraso en relación con las otras americanas (Sarmiento, 1850, s. 11).
>
> Doporučujeme tyto úvahy všem občanům Argentinské republiky. Na jejich bedrech leží naplnění jejich vlastních nadějí, úpadek republiky a její zaostalost ve srovnání s ostatními americkými republikami.

Zaostalost země dokazuje popisem argentinského vnitrozemí, využívá obrazů, které jsou čtenářům blízké, aby tak dodal svým slovům větší účinek, text tedy splňuje vlastnost, kterou pro esej vymezil Gómez-Martínez, působí na čtenáře, snaží se jej přimět k uvažování nad problémy, které předkládá, lépe toho dosáhne, nabídne-li čtenáři obrazy, které jsou mu známé.[258] Obhajuje svoje tvrzení, že je třeba zlepšit infrastrukturu vnitrozemí, aby imigranti

[258] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, s. 75.

přicházející z Evropy mohli bezpečně a pohodlně cestovat z pobřeží do středu země, kritizuje aktuální stav, přičemž apeluje na konkrétní zkušenosti čtenářů:

> ¿Quién que haya atravesado de Buenos Aires a San Luis, no recuerda con horror aquellas pocilgas que llevan el nombre de postas y que revelan el atraso de que no se ve ejemplo en las llanuras del Asia, donde de tiempo inmemorial existen caravanserrallos para comodidad y abrigo de los traficantes (Sarmiento, 1850, s. 51)?

> Kdo z vás, kteří cestovali z Buenos Aires do San Luis, nevzpomíná s hrůzou na ty prasečí chlívky, které jsou nazývány přepřahacími stanicemi a které odhalují zaostalost, která nemá obdoby na planinách Asie, kde jsou od nepaměti hostince, které poskytují obchodníkům pohodlí a útočiště.

Sarmiento se obrací na čtenáře a žádá je, aby přemýšleli o argumentech, které předkládá, snaží se je přimět k uvažování nad situací země, v tomto ohledu je *Argiropolis* nepochybně esejistickým textem, to ostatně dokládají autorova vlastní slova:

> Nosotros no pedimos más a los hombres desapasionados […] que mediten sobre estos puntos y habitúen su espíritu a creer posible lo que es verosímil, a desear que sea un hecho lo que en teoría presenta tan bellas formas (Sarmiento, 1850, s. 36).

> Nežádáme po těch, kdož jsou lhostejni […] více než to, aby přemýšleli o těchto problémech a aby sami sebe přiměli uvěřit tomu, že je možné to, co je pravděpodobné, aby si přáli uskutečnit to, co v rovině teorie vypadá tak lákavě.

4 *Argiropolis* v kontextu utopie

V této části práce opustíme kontext eseje, konkrétně hispanoamerického eseje, do kterého jsme v předcházejících kapitolách zapojovali text *Argiropolis*[259]. Nyní se pokusíme text nahlédnout optikou utopie, postihnout utopické aspekty Sarmientova nepříliš rozsáhlého a v kontextu jeho bohaté tvorby často opomíjeného díla. Část věnovaná utopickým aspektům *Argiropolis* nebude podložená tak rozsáhlým zkoumáním teoretických konceptů, jak tomu bylo v případě kapitol věnovaných eseji. K této změně v přístupu zapojení textu *Argiropolis* do kontextu utopie nás vede několik důvodů. Prvním z nich je přesvědčení, že *Argiropolis* je esejistickým textem (tento fakt byl potvrzen analýzou konkrétních esejistických rysů textu v předcházející kapitole). Podle našeho názoru je možné na něj nahlížet jako na text s utopickými pasážemi či utopickými aspekty, jeho podstatu však vystihuje charakteristika eseje. Druhým důvodem je fakt, že nebudeme dále charakterizovat utopické aspekty *Argiropolis* na základě rysů, které jsou vymezeny pro literární žánr utopie, v případě utopických aspektů tedy upustíme od zapojení textu do kontextu utopie jako žánru. Od tohoto způsobu interpretace Sarmientova textu upouštíme proto, že vymezení utopického žánru je sporné. Slovo utopie je často užíváno (je možné říci i nadužíváno) v mnoha kontextech. V jednom ze svých významů definuje také literární žánr. Zde se naplno projevuje problém, který s sebou přináší jakýkoliv pokus o definici utopie. Touto problematikou, respektive kritikou stávajících teorií, které se pokouší o přesné vymezení utopického žánru, se ve své diplomové práci zabývá Ondřej Pomahač. Shledává, že vytvořené teorie nejsou dostačující a neposkytují jasnou odpověď na to, jak utopii plně charakterizovat.[260] Pluralita náhledů na problematiku utopie jako literárního žánru není ovšem hlavní překážkou, ostatně v části o eseji bylo opakovaně zmiňováno, že mnoho definic naznačuje, že esej není možné definovat přesně. Analýza *Argiropolis* z hlediska znaků utopie jako literárního žánru, které je možné

[259] Všechny citace v této kapitole odpovídají následujícímu vydání knihy, všechny překlady jsou vlastní. SARMIENTO, Domingo Faustino. *Argiropolis o Capital de los Estados Confederados* [online]. Santiago de Chile: Imprenta Julio Belin y Ca., 1850. Dostupné z: http://www.proyectosarmiento.com.ar/trabajos.pdf/Argiropolis.pdf.

[260] POMAHAČ, Ondřej. *Nikde a kdesi: Utopie, dystopie a jejich vzájemná poloha*. Praha, 2011, 79 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře Centrum komparatistiky. Vedoucí diplomové práce Martin Pokorný.

sledovat v textu, není dle našeho názoru relevantní, i kdybychom na základě studia teoretických prací o utopii vymezili soubor vlastností (toto studium samo o sobě jednoznačně přesahuje rozsah této práce), které vystihují utopii jako literární žánr, mnoho z nich by text díla neobsahoval. Utopický žánr bývá zpravidla charakterizován na základě nejznámnějších příkladů utopií, klasicky zmiňovaným dílem je Morova *Utopie* (*Utopia*). Daniela Hodrová ve své knize *Hledání románu* upozorňuje na románové aspekty[261] tohoto díla. Podobné aspekty by se v *Argiropolis* hledaly pouze obtížně, jelikož dílo neobsahuje narativní linii, která by zahrnovala příjezd cestovatele na utopické místo ani jeho návrat do původní civilizace. Z úhlu pohledu, jenž akcentuje motiv cesty mimo civilizaci, je možné hovořit o utopickém charakteru například u románu Aleja Carpentiera *Ztracené kroky* (*Los pasos perdidos*), ten za román s utopickými rysy označuje Anna Housková (utopičnost románu podle ní tkví v tom, že Carpentier využívá principů utopického žánru).[262] Vzhledem tomu, že *Argiropolis* je dílem esejistickým, nebyla by podobná komparace nikterak přínosná, nebude proto naším cílem dokázat, že Sarmientův text obsahuje aspekty literárního žánru utopie. Odkloníme se od významu utopie jako literárního žánru a vymezíme termín utopie pro jakýsi projekt či návrh alternativního řešení, „navržení toho, co by mělo být“[263]. Významné nám pro účely této práce přijde, poukázat na to, v čem vidíme utopické aspekty Sarmientova eseje v kontextu utopického myšlení Latinské Ameriky. Neméně důležitá se však zdá úvaha nad tím, proč Sarmiento volí v případě *Argiropolis* formu eseje. Tato otázka se nabízí zejména odkazem k Aleju Carpentierovi, Sarmiento také tvoří dílo s utopickými aspekty (ty však netkví ve využití principů literárního žánru utopie, jak je tomu u Carpentiera), nejedná se ovšem o román. Románový žánr v jeho tvorbě není zastoupen žádným titulem. Tento fakt je podle našeho názoru vzhledem k Sarmientově literárnímu talentu překvapivý, ještě než přistoupíme k analýze utopických aspektů *Argiropolis,* zaměříme se tedy na otázku, proč se Sarmiento neuchýlil k formě románu, která by souzněla s rysy utopie jako literárního žánru.

---

[261] HODROVÁ, Daniela. *Hledání románu: Kapitoly z historie a typologie žánru*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 35.

[262] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010, 163.

[263] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 140.

4.1 Otázka formy

Nabízí se otázka, proč spisovatel disponovaný k tomu, aby psal krásnou literaturu, a Domingo Faustino Sarmiento takovým spisovatelem nepochybně byl, upřednostnil jiné literární formy. Hned na počátku je vhodné připomenout slova Borgese, který Sarmienta uznává jako velkého spisovatele, zároveň však upozorňuje na fakt, že Sarmiento podle jeho přesvědčení náleží do skupiny „záhadných" autorů, jejichž literární dílo nelze vysvětlit pouhým rozborem, jeho literární síla tkví především v osobitosti.[264] Borges poukazuje na to, že v knize *Vzpomínky z provincie* (*Recuerdos de provincia*) Sarmiento jaksi mimoděk užívá například prvků psychologického vyprávění či ironie, které se však podle Borgese ztrácí v „překypujícím chaosu" knihy.[265] Zdá se, že to, oč se jiní spisovatelé úporně snaží, je v Sarmientově díle předáno jaksi „mimochodem". To jen potvrzuje literární kvality jeho tvorby, které někdy zůstávají upozaděny díky naléhavosti, se kterou Sarmiento sděluje své myšlenky, ostré kritice stávající situace v zemi a urputnému prosazování navrhovaných řešení. Liliana Weinberg však vyzdvihuje Sarmientovu mimořádnou schopnost pozorovat společenskou realitu, jeho vnímavost srovnává se schopnostmi těch, kteří pozorují lidové zvyky.[266] Na kostumbristické rysy v Sarmientově díle, zejména v knize *Cesty po Africe, Evropě a Americe* (*Viajes por África, Europa y América*) upozorňuje opakovaně Paul Verdevoye[267]. V textu *Argiropolis* není rys kostumbrismu příliš zastoupen, ovšem Sarmientův cit pro přesné vystižení reality dává tušit, že jeho pozorovatelské schopnosti jsou skutečně mimořádné. Spojíme-li tento pozorovatelský talent s významem, který Domingo Faustino Sarmiento připisuje biografii[268], je s podivem, že nevytvořil žádný klasický román. Zejména přičteme-li k uvedeným přednostem autora slova Leopolda Lugonese o Sarmientově skvělé paměti schopné udržet i ty nejvěrnější detaily, obrazotvornosti a vrozenému umění vypravovat, a předávat tak čtenáři

[264] BORGES, Jorge Luis. *Předmluvy s předmluvou předmluv, Devět dantovských esejů, Osobní knihovna. Spisy V*. Praha: Argo, 2012, s. 185.

[265] Tamtéž, s. 186.

[266] WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, s. 275.

[267] VERDEVOYE, Paul. *Domingo Faustino Sarmiento, educar y escribir opinando (1839–1852).* Buenos Aires: Ed. Plus Ultra, 1988, s. 83.

[268] Paul de Verdevoye zdůrazňuje význam biografie v Sarmientově díle, rozebírá jeho přístup k biografii, který je ovlivněn evropským myšlením a analyzuje užití biografických prvků v Sarmientových knihách. VERDEVOYE, Paul. *Domingo Faustino Sarmiento, educar y escribir opinando (1839–1852)*. Buenos Aires: Ed. Plus Ultra, 1988, Capítulo V, s. 421–444.

nejen obraz krajiny, ale především lidí.[269] Biografické rysy se objevují ve *Facundovi,* Anna Housková ostatně označuje tuto knihu za dílo, jež stojí na počátku hispanoamerického románu.[270] O něm Germán Arciniegas tvrdí, že je schopen zprostředkovat historické období věrněji, než samotné historické práce věnované dané epoše, jedním hlasem však dodává, že zatímco román romantismu je zapomenut, Sarmientovo esejistické dílo (tak označuje *Facunda*) zůstává klíčovou knihou celé epochy.[271] Otázkou zůstává, zda Sarmiento zvolil v případě *Argiropolis* formu eseje právě kvůli této nadčasovosti. Je pravděpodobné, že výběr formy byl ovlivněn spíše jinými faktory. Sarmientův zájem o román, dokazuje celoživotní četba děl zastupujících tento žánr, četl knihy autorů jako Scott, Defoe, Dickens, Balzac či Cervantes.[272] Zmíněná fakta jasně dokazují, že Sarmiento je literárním talentem, přesto v jeho tvorbě nefiguruje významné románové dílo, pokusíme se dále nastínit několik důvodů, proč tomu tak je. Jako možné příčiny jsme vymezili literární tendence poloviny devatenáctého století v Latinské Americe reflektující dobové společenské potřeby, Sarmientovu novinářskou dráhu, jeho pedagogický zápal a v neposlední řadě jeho vlastní přístup k četbě.

4.1.1 Společenská situace

Pro pochopení toho, proč Sarmiento nevytvořil román, je podle našeho názoru podstatné připomenout kontext doby, ve které spis *Argiropolis* vzniká, tedy poloviny 19. století v oblasti La Platy. Podle přesvědčení Carlose Altamirana a Beatriz Sarlo je tato epocha doslova „hodinou“ ve které vznikají programy a návrhy, které by určily další směřování národa.[273] Paul Verdevoye uvádí, že z literární tvorby spisovatelů jako byl Sarmiento, Echeverría či Alberdi (každý z těchto autorů nabídl v době, kdy se do popředí dostala národní otázka, jistý koncept dalšího směřování země), vyplývá jedno ze základních témat: píší pro civilizaci a pro

[269] LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 132.

[270] HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela.* Praga: Karolinum, 2010, s. 11.

[271] ARCINIEGAS, Germán. “Nuestra América es un ensayo” [online]. *Cuadernos de Cultura Latinoamericana.* 1979, n° 53 [cit. 2013-4-17]. s. 12. Dostupné z: http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/2997/1/53_CCLat_1979_Arciniegas.pdf.

[272] ROJAS, Ricardo. *El profeta de la Pampa: Vida de Sarmiento*. Buenos Aires: Ed. Guillermo Kraft, 1962, 714.

[273] „Es la hora […]“ ALTAMIRANO, C. – SARLO, B. *Ensayos Argentinos. De Sarmiento a la Vanguardia*. Compañía Editora Espasa Calpe Argentina S. A. / Ariel, 1997, 105.

lidstvo.[274] Orientace na čtenáře a na předání myšlenek veřejnosti je tedy zcela zřejmá. Těmto tendencím odpovídá také text *Argiropolis* věnovaný argentinskému národu. Sarmiento požadavky své doby jednoznačně naplňuje, Wiliam Katra jej nazývá „veřejným spisovatelem" v pravém smyslu slova".[275] Ostatně Liliana Weinberg označuje prózu 19. století přídavným jménem „občanská", neboť její rozrůznění do nově vzniklých forem přispívá k utváření národních států.[276] V prostředí popsaném výše se v Argentině vyvíjí nový typ esejistického diskurzu. Autoři, mezi které patří i Sarmiento, vycházejí při formulaci své promluvy z vlastních zkušeností, neboť jsou přímými svědky situace, vůči které se vymezují.[277] Esejista nevyjadřuje pouze vlastní názory, jeho společenská úloha spočívá v tom, že usiluje o odpovědi, které se budou týkat celé společnosti.[278] Tento úkol, který Sarmientovi předkládá situace poloviny 19. století v laplatské oblasti, autor *Argiropolis* nepochybně naplňuje. Také Leopoldo Lugones akcentoval vliv, který měla na vznik Sarmientova literárního díla situace v Argentině. Je přesvědčen, že by Sarmiento napsal román, kdyby jeho tvorbu určovaly jiné podmínky a jeho poslání bylo odlišné. [279]

4.1.2 Sarmiento-novinář

„Sarmiento byl novinářem ještě předtím, než se stal spisovatelem, tato časová okolnost přirozeně ovlivňuje to, jak se coby spisovatel utváří a také jeho kritický náhled."[280] Takto hodnotí Leopoldo Lugones Sarmientovu novinářskou kariéru, která podle něj významně formovala jeho spisovatelskou osobnost. Sarmiento, dle jeho názoru, podřídil své literární

[274] VERDEVOYE, Paul. *Domingo Faustino Sarmiento, educar y escribir opinando (1839–1852)*. Buenos Aires: Ed. Plus Ultra, 1988.

[275] „ […] el escritor «público» por excelencia." KATRA, VILIAM. „El estilo ensayístico de Sarmiento". In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3)*, 1989, s. 87.

[276] „[…] se exacerba su carácter «cívico» […]" WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, s. 274.

[277] FLAWIÁ DE FERNANDEZ, Nilda. „La construcción de representaciones identitarias en dos textos del siglo XIX: *Peregrinación de Luz del Día* de J. B. Alberdi y *Argiropolis* de D. F. Sarmiento". *Alpha, revista de artes, letras y filosofía*, 2001, nº17, s. 11.

[278] Tamtéž, s. 11.

[279] LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 132.

[280] „Sarmiento fue periodista antes de ser autor de libros, circunstancia cronológica que determina, como es natural, la formación del escritor, y con esto el examen crítico." LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 131.

nadání novinářskému stylu.[281] Uvádí, že spisovatelovy největší kvality, ale i nedostatky, jsou rysy novináře. Sarmientův styl je naléhavý, jeho projev pak z hlediska literárního půvabu hodnotí jako útržkovitý, poznamenaný hrubými přechody mezi jednotlivými tématy. Vliv novinářské profese spatřuje v Sarmientově literární tvorbě především v jeho přímém a srozumitelném stylu.[282] Význam novinářské činnosti v jeho díle potvrzuje také názor Ricarda Rojase. Sarmientova osobnost je podle něj přítomná v každém sepsaném textu.[283] Spíše než výše zmíněná charakteristika Sarmientova literárního stylu, kterou předkládá Lugones, hovoří proti psaní románu záměr, se kterým Sarmiento svoje texty tvoří. Wiliam Katra upozorňuje na fakt, že psaní představuje nástroj, díky kterému může bojovat za modernizaci své vlasti. Účel, za kterým vznikají jeho literární díla je podle něj vždy pragmatický a bezprostřední, v souladu s tímto pojetím díla Sarmiento vždy počítá s okamžitým přínosem svých spisů, které tvoří zejména pro tisk.[284] Proti románové tvorbě v tomto případě tedy stojí fakt, že psaní románu je časově náročnější (Lugones zmiňuje v souvislosti se způsobem Sarmientovy tvorby spojení „ obvyklý shon“ či „horečné zanícení inspirací“[285], jeho díla vznikají v zápalu inspirace během krátkého časového úseku) a účinek na čtenáře není díky obvyklému rozsahu románových děl tak bezprostřední. Sarmientova urputnost se s románovou tvorbou rovněž neslučuje, pevně věří, že ve vystupování, stejně jako v literární tvorbě, je podstatná neutuchající energie namísto lpění na drobných detailech.[286] Tento postoj odráží také *Argiropolis*, na textu určeném spoluobčanům rozvrácené republiky lze snadno dokumentovat Sarmientovo přesvědčení o tom, že literatura je prostředkem, nikoliv cílem.[287]

---

[281] LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 132.

[282] Tamtéž, s. 131.

[283] ROJAS, Ricardo. *El profeta de la Pampa: Vida de Sarmiento.* Buenos Aires: Ed. Guillermo Kraft, 1962, 697.

[284] KATRA, VILIAM. „El estilo ensayístico de Sarmiento“. In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3)*, 1989, s. 87.

[285] „[…] con la habitual premura a hondo fuego de inspiración […]“ LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 142.

[286] KATRA, VILIAM. „El estilo ensayístico de Sarmiento“. In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3)*, 1989, s. 87.

[287] LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 132.

4.1.3 Sarmiento-pedagog

To, že Sarmiento volí takový text, který má za úkol osvětlit situaci v Argentině a zároveň čtenáře poučit o tom, že řešení této neuspokojivé situace existuje, může rovněž souviset s jeho pedagogickou praxí. Na tento rys Sarmientovy osobnosti upozorňuje Ricardo Rojas, ten dokonce označuje jeho pedagogické směřování termínem „poslání vyučovat“.[288] Autoři, kteří se zabývají Sarmientovým životem, obvykle ve svých pracích věnují jeho pedagogické činnosti samostatnou kapitolu, dalo by se jistě namítnout, že se jeho aktivity spojené se vzděláním zaměřovaly spíše na výuku čtení (ve čtrnácti letech učí číst děti z lepších rodin, je mladší než jeho žáci)[289], vedení vzdělávacích ústavů či založení školy v San Juanu, Sarmiento nicméně věnuje vzdělání takovou pozornost proto, že je přesvědčen, že pro dobro lidstva je nezbytné národ vzdělávat.[290] Text *Argiropolis* je určen široké veřejnosti, z jeho esejistické povahy však vyplývá, že se obrací na vzdělance obecně[291], jistě tedy přesahuje cíle, které si kladl Sarmiento ve své učitelské dráze. Lze nicméně předpokládat, že „slitování s nevědomostí“ a „láska k pravdě“, tyto vlastnosti podle Lugonese učinily ze Sarmienta pedagoga[292], pronikají do každého textu Dominga Faustina Sarmienta, tedy i do *Argiropolis*. V něm ostatně doporučuje občanům Argentiny úvahy nad současnou situací země a odhaluje jim způsob, kterým mohou dosáhnout změny. Vzdělání rovněž tvoří jednu tématickou linii díla, Sarmiento navrhuje, aby se Argentinci učili od evropských imigrantů, toto řešení, mezi mnohými jinými, podle něj zemi přinese vytoužený pokrok.

4.1.4 Sarmientův vztah k četbě

Sarmiento je jediným argentinským spisovatelem 19. století, pro kterého je pouto mezi četbou a kulturou záležitostí navýsost osobní.[293] Sarmiento se naučil číst pod vedením svého strýce

[288] „La vocación de enseñar“, název kapitoly XIV, ROJAS, Ricardo. *El profeta de la Pampa: Vida de Sarmiento*. Buenos Aires: Ed. Guillermo Kraft, 1962, s. 185.

[289] VERDEVOYE, Paul. *Domingo Faustino Sarmiento, educar y escribir opinando* (1839–1852). Buenos Aires: Ed. Plus Ultra, 1988, s. 225.

[290] Tamtéž, s. 225.

[291] GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996, 48.

[292] „ La compasión a la ignorancia y el amor a la verdad […]“. LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911, s. 149.

[293] ALTAMIRANO, C. – SARLO, B. *Ensayos Argentinos. De Sarmiento a la Vanguardia*. Compañía Editora Espasa Calpe Argentina S. A. / Ariel, 1997, 115.

již ve čtyřech letech, autoři věnující se Sarmientově biografii ostatně akcentují jeho samostudium, nikoliv školní docházku, vzdělávání pro něj nepředstavovalo pouze potřebu, ale zároveň poslání a povinnost.[294] Při hledání odpovědi na otázku, proč Domingo Faustino Sarmiento nepěstoval ve své tvorbě románový žánr, shledáváme vliv samostudia relevantním, jelikož tento způsob vzdělávání ovlivňuje jeho náhled na četbu a potažmo na literaturu celkově. Při samostudiu je četba vždy instruktivní, Sarmiento tak od raného mládí vnímá morální aspekt četby a užitek, který mu přináší, kvůli samostudiu nepronikl do způsobu čtení, který je literatuře vlastní, tedy čtení pro radost.[295] Tento vztah k četbě ovlivní jeho rezervovaný přístup k textům, jejichž četba okamžitě nepřináší další znalosti.[296] V tomto postoji je tedy jistě možné spatřovat jeden z důvodů, které vedly Sarmienta jako spisovatele k tomu, že se uchýlil k literárním formám, které umožňovaly předání konkrétních informací a nových poznatků čtenářům. Tuto funkci literatury považoval, na základě svého samostudia, za primární.

4.2 Argiropolis-původní latinskoamerická utopie

Úkolem této podkapitoly je postihnout utopické aspekty díla, opíráme se především o koncept utopie, který nabízí Fernando Aínsa[297], naším cílem je rovněž zapojení textu *Argiropolis* do kontextu utopie v Latinské Americe. V této otázce budeme vycházet zejména z textů Anny Houskové věnovaným vlastnímu hispanoamerickému pojetí utopie.[298]

4.2.1 Polemika okolo utopické složky textu

Pojem utopie je možné použít v mnoha kontextech, od literárního žánru po označení ideologie. Fernando Aínsa trvá na tom, že slovo utopie, které je dnes vzdáleno významu,

[294] DUJOVNE, León. *La filosofía de la historia en Sarmiento: edición homenaje en el 20º aniversario de su fallecimiento.* Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires, Facultad de Filosofía y Letras, 2005, s. 76 – 77

[295] ALTAMIRANO, C. – SARLO, B. *Ensayos Argentinos. De Sarmiento a la Vanguardia*. Compañía Editora Espasa Calpe Argentina S. A. / Ariel, 1997, s. 115.

[296] Tamtéž, s. 115.

[297] Koncept utopie tvořený dvěma aspekty-kritikou toho, co je a návrhem, který situaci zlepší, rozebírá Fernando Aínsa v následujících dílech: *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, *Necesidad de la utopía*. Buenos Aires: Tupac Ed., 1990.

[298] Jedná se o texty *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010 a „Utopie Ameriky". *Svět literatury*, 2005, roč. XV, č. 31, s. 97–105.

který mělo jako název Morova díla, potřebuje přesnější sémantické vymezení.[299] Vymezení pojmu z různých úhlů pohledu se věnuje Jerzy Szacki[300], který charakterizuje utopii jako sociální jev. Právě on je také autorem myšlenky, která se v případě *Argiropolis* zdá být více než příznačnou, vznáší totiž otázku: „Což nepíše «utopii» politik, který připravuje pro nějakou zemi projekt ideální ústavy?“[301] Tato slova mohou být snadno aplikována na text *Argiropolis*. Otázka, zda je *Argiropolis* utopickým textem, je však sporná. Tak jak se různí výklady slova utopie, je různý i náhled odborníků na složku utopie v Sarmientově textu. Ten se odvíjí od způsobu, jakým pojímají zmíněný termín. Odborníci zabývající se interpretací *Argiropolis* se většinou shodují v tvrzení, že spis nevykazuje rysy utopie jako literárního žánru, pojetí toho, v jakém ohledu je Sarmientův text utopický, je pak silně individuální. Faktem zůstává, že Sarmientův esej polarizuje badatele zabývající se jeho dílem, zatímco Horacio Cerutti Gulberg cítí utopii v podtextu celého eseje a její znaky spatřuje v momentech kritiky a návrhu řešení[302], Félix Weinberg je přesvědčen o tom, že zdání utopičnosti a obraz města je pouze maskou, která zakrývá skutečné cíle spisu, jež utopické nejsou[303]. Následující podkapitola se bude zabývat znaky textu *Argiropolis*, které jsou z našeho pohledu v kontextu utopie významné.

4.2.2 Sarmientovo řešení-Amerika vlastní realitou

Dříve než vymezíme jednotlivé znaky utopie v Sarmientově textu, je podle našeho názoru vhodné vyzdvihnout jistý aspekt tohoto díla. Tím je fakt, že Sarmiento navrhuje konkrétní řešení, jeho text je politickým programem, byť mohou některé jeho stránky být nahlíženy jako utopické. Fernando Aínsa potvrzuje, že utopie obvykle odráží politické a společenské obavy tvůrců[304], v textu lze vysledovat Sarmientovy obavy o současný stav země (Sarmiento, 1850, s. 11): „¿Por qué anomalía monstruosa sucede que una República representativa federal no

[299] AÍNSA, Fernando. *Necesidad de la utopía*. Buenos Aires: Tupac Ed., 1990, s. 56.

[300] Jerzy Szacki pojímá utopii jako sociální pojem, nepokouší se podat přehled údajů známých o utopii, spíše než dějiny utopií či charakteristiku jevu usiluje a nastolení otázek, které s sebou tento fenomén přináší a které doposud nebyly zodpovězeny. SZACKI, Jerzy. *Utopie*. Praha: Mladá fronta, 1971.

[301] Tamtéž, s. 12.

[302] CERUTTI GULDBERG, Horacio. „El utopismo del siglo XIX“. In *El pensamiento latinoamericano en el siglo XIX*. México: Instituto Panamericano de Geografía e Historia, s. 115.

[303] WEINBERG, Félix. “Argiropolis: Apariencia utopica y sustanica realista“. *Cuadernos del Sur*, 1985, nº18, s. 43.

[304] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 140.

tiene Congreso […]“ (Jaká obrovská vada může za to, že federální republika nemá kongres […]“). Sarmiento uvádí:

> ¿Hay en la Confederación Argentina una constitución federal, federalísima, que deslinde los poderes de los gobernantes, reconozca los derechos de los gobernados y les indique sus obligaciones? No, esa constitución no existe. El Congreso que debe votarla está por convocarse hace veintitrés años, y lo que es más deplorable, es que las autoridades que deben su existencia a la promesa solemne de convocar un Congreso, guardan sobre este punto un silencio culpable (Sarmiento, 1850, s. 45).

> Existuje snad v Argentině federální, vlastní federální ústava, která by vymezovala moc těch, kteří jsou u vlády, uznala práva těch, kterým vládnou a určila jejich povinnosti? Ne, taková ústava neexistuje. Kongres, který by ji vyhlásil, čeká na svolání již třiadvacet let, politováníhodný je ovšem fakt, že autority, které existují díky vznešenému slibu svolání kongresu, v této záležitosti provinile mlčí.

Adjektivum utopický ovšem neubírá Sarmientově spisu na jeho zásadnosti, nesnižuje jeho význam coby návrhu alternativního společenského a politického uspořádání. Sám Fernando Aínsa deklaruje, že nejde o „bdělé snění irealistického argentinského esejisty“.[305] Koncept utopie, který se nám zdá pro posuzování utopických aspektů *Argiropolis* přínosný, představil právě Fernando Aínsa. Ten se ve svém díle zaměřuje na otázku hispanoamerické utopie, Anna Housková zdůrazňuje východisko jeho koncepce, které tkví ve využití literárních studií při formování vlastního pojetí utopie.[306] Pro utopický aspekt *Argiropolis* je platná jeho teze o dvojici pojmů, které mezi sebou vytváří jisté napětí: realitu reprezentuje „to, co je“ a ideální stav (tedy utopii) „to, co by mělo být“.[307] Fakt, že jde o politický program, který reaguje na konkrétní dějinné události, nevylučuje utopické aspekty díla, budeme-li tyto aspekty posuzovat právě na základě výše uvedeného Aínsova konceptu. Sarmiento kritizuje to, co je a předkládá, čeho by měla Argentina a další dva státy laplatské oblasti společně dosáhnout, tedy to, co má být. Tento návrh, který Fernando Aínsa nazývá „projekční ambicí“ je přítomen

[305] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 140.

[306] HOUSKOVÁ, Anna. „Potřeba utopie“-doslov. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 216.

[307] „[…] el ser de la realidad y el deber ser ideal […]“. AÍNSA, Fernando. *Necesidad de la utopía*. Buenos Aires: Tupac Ed., 1990, s. 19.

i v další Sarmientově tvorbě.[308] Toto hledisko se nám zdá přínosné, protože jasná formulace myšlenek a struktura textu sepsaného za konkrétním účelem a utopická myšlenka, kterou obsahuje, se při jeho uplatnění vzájemně nevylučují.

4.2.3 Sarmiento-tvůrce latinskoamerické utopie

Anna Housková upozorňuje na kritiku evropské utopie přicházející z latinskoamerického kontinentu. Uvádí, že pojem u-topos (místo, které neexistuje), je vnímáno spíše jako místo, které existuje někde jinde, „jiné místo". Amerika tak podle jejího názoru představovala pro Evropany toto „jiné místo". Zmíněný pohled byl jistě podpořen tím, že Rafael Hythlodaios, vypravěč Morovy *Utopie*, je členem výpravy Ameriga Vespucciho mířící na blíže neurčené místo na nedávno objeveném kontinentu.[309] Anna Housková věří, že Hispanoameričané netvoří klasické utopické texty právě z toho důvodu, že sami byli předmětem takových úvah.[310] Spisovatelé Latinské Ameriky se ovšem nevyhrazují vůči utopickému myšlení jako takovému, zpochybňují principy jeho evropského pojetí.[311] Dle teorie Anny Houskové je naopak utopie pro Latinskou Ameriku zásadním tématem, literatura, která v této oblasti vznikla během posledních dvou století, vykazuje v různé míře přítomnost utopického aspektu. Anna Housková vysvětluje sepětí s utopií vztahem mezi tímto pojmem a iberoamerickou identitou: „Jiný svět není nikde jinde, je jím Amerika sama".[312] K čemu se tedy vztahovala hispanoamerická kritika evropského myšlení? Nilda Flawia de Fernandez uvádí, že z evropského pohledu představuje Amerika zemi bez historie (ta se začíná odvíjet až od příchodu prvních evropských dobyvatelů), je tedy ideálním místem, pro realizaci nových evropských projektů.[313] Je možné říci, že to, co Evropa nahlíží jako prostor pro vlastní utopii, který si nárokovala sama pro sebe, je pro Američany realitou, cítí, že jim patří rozhodování o budoucnosti vlastního kontinentu. Tímto způsobem přistupuje k argentinské realitě také autor *Argiropolis* při hledání nového řešení pro vlastní národ. Sarmiento se ujímá role vůdce

[308] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 137.

[309] HOUSKOVÁ, Anna. „Utopie Ameriky". *Svět literatury*, 2005, roč. XV, č. 31, s. 1.

[310] Tamtéž, s. 1.

[311] HOUSKOVÁ, Anna. „Potřeba utopie"-doslov k *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 217.

[312] Tamtéž, s. 218.

[313] FLAWIÁ DE FERNANDEZ, Nilda. La construcción de representaciones identitarias en dos textos del siglo XIX*: Peregrinación de Luz del Día* de J. B. Alberdi y *Argiropolis* de D. F. Sarmiento. *Alpha, revista de artes, letras y filosofía*, 2001, nº17, s. 15.

s trvalou platností, jeho literární tvorba je formou neustálé politické kampaně, jejím prostřednictvím nejen uspořádává své myšlenky, ale zároveň vyzývá i čtenáře.[314] Tuto úvahu, kterou předkládá Nilda Flawia de Fernandez, Sarmiento nepochybně potvrzuje. V rozebíraném textu navrhuje program nového uspořádání celé laplatské oblasti. Časově jeho dílo spadá do období, kdy Amerika přestává být prostředím, do kterého se projektují utopie ostatních, Amerika začíná s dosažením nezávislosti, podle slov Fernanda Aínsy, plánovat „svoji vlastní utopii". [315] A Sarmiento je typickým příkladem této tendence, návrh na budoucí uspořádání států pronáší autoritativně a rozhodně:

> El presente opúsculo ha sido escrito con la mente de sugerir, por el estudio de los antecedentes de la lucha, la geografía del país y las instituciones argentinas, un medio de pacificación que a la vez ponga término a los males presentes y ciegue en su fuente la causa de nuevas complicaciones, dejando definitivamente constituidos aquellos países (Sarmineto, 1850, s. 4).
>
> Toto dílo bylo napsáno za účelem navrhnout, na základě studia událostí, které předcházely boji, geografie země a argentinských institucí, prostředek pacifikace, který by zároveň ukončil současné neduhy a umlčel by příčiny nových komplikací, s konečnou platností by ustanovil tyto země.

Sarmiento přistupuje k uspořádání La Platy s vírou ve funkčnost vlastního řešení, pojímá Ameriku jako realitu, kterou může přetvořit k vlastnímu obrazu na základě návrhu, který se opírá jen o potřeby amerického kontinentu. Neodkazuje se ke kulturnímu dědictví Evropy, tento pohled na Latinskou Ameriku představí o půl století později v eseji *Ariel* José Enrique Rodó. Přesto Sarmiento zdůrazňuje důležitost evropské civilizace, trvá na významu evropské imigrace, která osídlí argentinské vnitrozemí, pro Argentince bude tato skutečnost přínosná (Sarmiento, 1850, s. 44): „[…] para que nos comuniquen sus artes, sus industrias, su actividad y su aptitud al trabajo." („[…] předají nám své umění, podnikavost, píli a způsobilost k práci.").

[314] FLAWIÁ DE FERNANDEZ, Nilda. La construcción de representaciones identitarias en dos textos del siglo XIX: *Peregrinación de Luz del Día* de J. B. Alberdi y *Argiropolis* de D. F. Sarmiento. *Alpha, revista de artes, letras y filosofía*, 2001, nº17, s. 21.

[315] „[…] empieza a proyectar utopías para sí." AÍNSA, Fernando. *Necesidad de la utopía*. Buenos Aires: Tupac Ed., 1990, s. 31.

Odkazuje-li se ve svém programu k Evropě či Spojeným státům, činí tak proto, že se zmíněnými státy inspiruje, jejich příklad zvyšuje pravděpodobnost a uskutečnitelnost projektu národní integrace, který v textu předkládá.[316] Při prosazování přiblížení společného státu Argentiny, Uruguaye a Paraguaye k těmto vzorům má vždy na paměti užitek pro Latinskou Ameriku (Sarmiento, 1850, s. 44): „El europeo que viene a establecerse entre nosotros, si hace una gran fortuna, esa fortuna no existía antes, la ha creado él, la ha añadido a la riqueza del país". („Evropan, který se mezi námi usadí a získá bohatství, které předtím neexistovalo, vytvořil jej až on, přidal je k bohatství země"). Sarmiento nezakládá nový koncept uspořádání tří států, který počítá s přesunutím hlavního města z Buenos Aires na ostrov Martín García, na popud nějaké vnější události. Takovou událostí, která by mu vnukla podobnou myšlenku, by kupříkladu mohla být již existující obchodní tepna, okolo které se na ostrově začíná usazovat obyvatelstvo. Právě naopak, ostrov je neobydlený, popud ke změně vychází od Sarmienta. Nepotvrzuje tento akt utopickou povahu textu, nahlížíme-li ji optikou Aínsovy dichotomie: „to, co je", versus „to, co má být"?[317] Navrhuje uvolnění splavnosti řek a osídlení pustého ostrova, který je strategickým místem pro obchod a řízení spojených provincií. Tento impuls ke změně a důvěra v oprávněnost učinit takové rozhodnutí připomíná slova Alfonsa Reyese: „Ameriku již máme objevenou. Co uděláme s Amerikou?"[318]

4.3 Utopické aspekty Argiropolis

V úvodu této kapitoly jsme zdůraznili, že pro interpretaci utopických aspektů *Argiropolis* není relevantní kontext utopie jako literárního žánru. Nyní je možné poukázat na to, co nás k tomuto rozhodnutí přimělo. Přestože není předmětem této kapitoly detailně charakterizovat utopii jako žánr, analyzujeme *Argiropolis* na základě vlastností utopického žánru, které Fernando Aínsa pokládá za nejznámější. Jsou jimi: vyčleněný prostor, mimočasovost, soběstačnost a budování města.[319] Za utopické aspekty *Argiropolis* považujeme především napětí mezi realitou Argentiny a její vysněnou budoucností, tedy nespokojenost s tím, co je a návrh ideálního stavu, toho, co by mělo být, vycházíme z konceptu utopie navrženého

[316] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 146.

[317] AÍNSA, Fernando. *Necesidad de la utopía*. Buenos Aires: Tupac Ed., 1990, s. 19.

[318] „Ya tenemos descubierta América. ¿Qué haremos con América? REYES, Alfonso. „El destino de América", *Última Tule, Obras Completas*. México: FCE, t. XI, s. 57.

[319] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 21–24.

Fernandem Aínsou.[320] Dalším aspektem, díky kterému je možné považovat Sarmientův esej za utopický text, je podle našeho názoru usilování o sjednocení států bývalého místokrálovství. Nabízí se paralela mezi Sarmientovou snahou o sjednocení a tendencí k jednotě světadílu, která představuje významné téma latinskoamerického utopického diskurzu.[321]

4.3.1 Nenaplnění znaků klasické utopie

Význam slova utopie je „místo, které neexistuje", „umístěné „nikde".[322] Tento znak, stejně tak jako mimočasovost, není v případě Argiropolis platný. Sarmiento hovoří o konkrétním místě (Sarmiento, 1850, s. 20): „Hablamos de la isla de Martín García, situada en la confluencia de los grandes ríos […]" („Máme na mysli ostrov Martín García, který se nachází na soutoku velkých řek […]") a zasazuje text do konkrétní doby, dokonce zmiňuje rok 1850 (Sarmiento, 1850, s. 11): „[…] en 1850 no se habla ni por incidente de la intención de convocarlo […]" („[…] v roce 1850 se v žádném případě nemluví o úmyslu svolat jej (kongres) […]"). Dalším aspektem klasické utopie je soběstačnost, komunita omezí na minimum hospodářské vztahy s okolním světem[323], tento prvek Sarmientův text neobsahuje. Izolace hospodářství je proti Sarmientově přesvědčení, otevření přístavů evropskému obchodu je jedním z cílů díla (Sarmiento, 1850, s. 29): „Del libre intercambio de productos entre una ciudad y los demás mercados del mundo depende su engrandecimiento y su prosperidad." („Na volné výměně produktů mezi jedním městem s městy ostatními závisí jeho vzestup a prosperita.").

4.3.2 Symbol města

Z rysů klasické utopie vymezených Fernandem Aínsou má pro text *Argiropolis* největší význam rys budování města. Sarmiento navrhuje vybudovat nové hlavní město tří spojených států na ostrově Martín García, ten je v momentě vydání *Argiropolis* pod vlivem Franice. Nová metropole převezme úlohu Buenos Aires a zároveň bude sloužit jako sídlo pro nově

[320] AÍNSA, Fernando. *Necesidad de la utopía*. Buenos Aires: Tupac Ed., 1990, s. 19.

[321] "AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 170.

[322] „[…] lugar que no existe, situado en ninguna parte […]" AÍNSA, Fernando. *Necesidad de la utopía*. Buenos Aires: Tupac Ed., 1990, s. 17.

[323] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 21.

svolaný kongres. Přesto, že vybudování města je klasickým znakem utopického žánru, tento aspekt se v kontextu *Argiropolis* jeví jako sporný. Na program vystavění nového hlavního města lze nahlížet ve dvou rovinách: jako na utopický aspekt a zároveň jako na pragmatický bod v politickém programu. Skutečné cíle tohoto programu nejsou, podle Félixe Weinberga, ani v nejmenším utopické.[324] Z důvodu dvojznačnosti není symbol města zařazen v této analýze mezi utopické aspekty eseje společně s napětím mezi realitou a požadovaným stavem věcí a tendencí ke sjednocení regionu.

Sklon řadit Sarmientův spis k utopické literatuře je pochopitelný vzhledem k faktu, že projekt vybudování nového města umisťuje na ostrov, ten je symbolem vyčleněného místa typického pro utopii.[325] K utopii odkazuje také název, který Sarmiento zvolil. Vytvoření umělého názvu pro nové hlavní město vysvětluje následovně (Sarmiento, 1850, s. 34): „[…] creamos un nombre técnico, emanado de la naturaleza del objeto denominado: "Argiros", palabra griega que significa plata, y "polis", terminación de ciudad. („[…] tvoříme technické jméno, které vychází z podstaty pojmenovaného objektu: „Argiros" znamená v řečtině stříbro, „polis" je koncovka pro město."). Tento název podtrhuje zdání utopičnosti, neboť slovo Argiropolis připomíná Heliopolis, mýtus, který obnovuje Tommaso Campanella[326], tvůrce další významné utopie *Sluneční stát* (*La città del Sole*). Kromě ostrovní pozice dodává imaginárnímu městu utopický charakter také fakt, že má být hlavním městem nově utvořené republiky Spojených států La Platy.[327] Sarmiento na rozdíl od klasických utopií nenabízí podrobný popis uspořádání města či života jeho budoucích obyvatel. Výčet institucí, který zahrnuje sídlo vlády a církve, školy, univerzity a (Sarmiento, 1850, s. 37): […] „otros mil establecimientos administrativos y preparativos […]" („[…] tisíc dalších administrativních a přípravných institucí […]") lze však spíše připsat Sarmientově fascinaci civilizací a pokrokem Při plánování města zdůrazňuje především vybudování sídla parlamentu (Sarmiento, 1850, s. 37): „Una plataforma culminante servirá de base al capitolio argentino,

[324] WEINBERG, Félix. "Argiropolis: Apariencia utopica y sustanica realista". *Cuadernos del Sur*, 1985, nº18, s. 43.

[325] AÍNSA, Fernando. *Vzkřísení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 21.

[326] GRAÑA, María Cecilia. „La utopía como analogon". In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3)*, 1989, s. 66.

[327] CARIDE, E. Horacio. *Visiones del suburbio: utopía y realidad en los Alrededores de Buenos Aires durante el siglo XIX y principios del siglo XX*. San Miguel: Universidad Nacional de General Sarmiento, Instituto de Conurbano, 1999, s. 22.

donde habrá de reunirse el Congreso de la Unión.“ („Vyvýšený povrch bude sloužit jako základ argentinského kapitolu, ve kterém zasedne kongres unie.“), vyjadřuje se k fyzickému vzhledu ostrova (Sarmiento, 1850, s. 37): „La calidad montañosa del terreno hace de esta circunstancia una ventaja.“ („Hornatý terén je výhodou.“). Popis fyzického vzhledu krajiny nelze ovšem považovat za utopický rys. Nejen, že ostrov Martín García reálně existuje, ale Sarmiento do svých esejů běžně zařazuje popis krajiny. Ve *Facundovi* dokonce prohlašuje, že problémy argentinské republiky se odvíjejí právě od fyzického uspořádání země.[328] Ostrovní poloha budoucího hlavního města může být interpretována také jinak než v rámci utopie. *Argiropolis* je politickým esejem, má přesvědčit čtenáře o správnosti navrhovaného řešení[329]. Izolovaná poloha ostrova tedy může být chápána jako vstřícná nabídka dalším dvěma státům, které chce Sarmiento připojit k Argentině. Můžeme ji interpretovat jako důkaz rovnocenného postavení všech tří složek budoucí republiky (Sarmiento, 1850, s. 34): „Que por su forma insular Martín García se desliga naturalmente de toda influencia de cada una de las provincias que forman la Unión .“ („Pro svou ostrovní povahu je Martín García oproštěn od vlivu každé z provincií, které tvoří unii.“). Téma města, přestože jeho založení je klasickým znakem utopie, je ostatně v generaci spisovatelů utlačovaných Rosasovým režimem frekventované, nelze přitom tvrdit, že by se jednalo o díla výlučně utopického charakteru.[330]

4.3.3 To, co je, versus to, co má být

Argentina poloviny 19. století pod vládou Rosase, spravovaná institucemi, které nerespektují fakt, že jejich mandát je pouze dočasný, bez svolaného kongresu a ústavy, s obchodním centrem v Buenos Aires a upadajícím vnitrozemím, odříznutá (kromě zmiňovaného přístavu) od evropského obchodu, omezená neexistencí zákonů o volné splavnosti řek, na jihu ohrožovaná útoky indiánů a především oslabená zahraniční válkou s Montevideem. Taková je realita Argentiny, kterou zachycuje Domingo Sarmiento v roce 1850 v *Argiropolis*. Taková je tedy realita, ve které Sarmiento tvoří a projektuje lepší stav společnosti, tuto projekci označuje Fernando Aínsa za utopii.[331] Utopie tak podle něj má dvojí aspekt, který lze

[328] GRAÑA, María Cecilia. „La utopía como analogon“. In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3),* 1989, s. 62.

[329] Tamtéž, s. 81.

[330] Tamtéž, s. 59.

[331] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 140.

pozorovat také v *Argiropolis*. Je kritikou stávajícího stavu a zároveň předkládá návrh toho, co by mělo být.[332] V Sarmientově textu je dobře patrné napětí mezi tím, co je a tím, co by mělo být, Sarmiento kritizuje stávající situaci a předkládá návrh možného řešení. Oba zmíněné aspekty utopického konceptu Fernanda Aínsy[333] je možné v textu nalézt, proto je, dle našeho názoru, analýza textu založená na tomto pojetí utopie v případě rozebíraného eseje relevantní.

Sarmiento zdůrazňuje význam evropské imigrace pro rozvoj laplatského regionu, kritizuje však současný přístup k imigrantům (Sarmiento, 1850, s. 48): „[…] no hemos hecho más que gritar contra los extranjeros, e intimidar a los que se dispondrían en Europa a venir con sus familias y su industria […]“ („[…] nezmohli jsme se na víc než jen vykřikovat proti cizincům, zastrašovat ty, kteří by se snad chystali přijít z Evropy se svými rodinami a podnikavostí […]“).

Sarmiento naplňuje také druhý aspekt konceptu utopie Fernanda Aínsy, společně s kritikou přístupu k evropské imigraci (toho, co je), předkládá návrh řešení (to, co by mělo být). Aby země zbohatla a mohla konkurovat Evropě, je třeba:

> […] hacer segura la situación de los extranjeros, atraerlos a nuestro suelo, allanarles el camino de establecerse y hacerles amar el país, para que atraigan a su vez a otros con la noticia de su bienestar y de las ventajas de su posición (Sarmiento, 1850, s. 44).

> […] zabezpečit pozici cizinců, vyvolat v nich zájem o naši půdu, proklestit jim cestu k tomu, aby se zde usadili a přimět je milovat tuto zemi, aby přivábili také ostatní zprávou o svém blahobytu a výhodách získaného postavení.

Sarmiento vymezuje konkrétní kroky, které povedou k dosažení požadovaného stavu. Vláda má za úkol (Sarmiento, 1850, s. 52): „[…] atraer rápidamente la emigración europea, […]; solicitarla, promoverla, alentarla […]“ („[…] vzbudit zájem o evropskou emigraci, usilovat o ni, podporovat ji, udržovat ji […]“).

Imigranti přicházející z Evropy mají podle Sarmienta přispět k rozvoji vybrané oblasti, protože s příchodem takového počtu obyvatel jsou (Sarmiento, 1850, s. 48): „[…] se devastan

[332] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 140.

[333] AÍNSA, Fernando. *Necesidad de la utopía*. Buenos Aires: Tupac Ed., 1990, s. 19.

campos incultos, se levantan ciudades, se pueblan de naves los ríos, se recargan los mercados de productos[…]“ („[…] ničena pole ležící ladem, budována města, řeky osídleny loděmi, trhy zahlceny výrobky […]“). Jejich úkolem je však také osídlit zmiňovaný region, jen v případě Argentiny upozorňuje na neuspokojivý stav počtu obyvatel a předkládá, kolik by jich země měla mít. V Argentině je prostor (Sarmiento, 1850, s. 43): „[…] para cien millones de habitantes, y no cuenta con un millón de hijos.“ („[…] pro sto miliónů obyvatel, ale nemá ani milión občanů.“).

Utopický aspekt díla spočívá také ve faktu, že imigrace je pro Sarmienta uměle vytvořený program. Zapojuje ji do fungování infrastruktury země. Uvádí, že Topografický úřad bude muset vyměřit ornou půdu ležící ladem a přidělit ji příchozím imigrantům, aby (Sarmiento, 1850. s. 51): „[…] sepan adonde dirigirse, y no se acumulen en las costas por la incertidumbre y el temor […]“ („[…] věděli, kam mají směřovat a nezůstávali na pobřeží z důvodu nejistoty a strachu […]“). Aby mohli bez obav pokračovat do vnitrozemí, jsou podle Sarmienta nutné jisté změny (opět tedy navrhuje řešení do budoucnosti): vnitrozemí musí být připravené na imigraci, je nutné vybudovat (Sarmiento, 1850, s. 51): „[…] una cadena de casas de posta desde Buenos Aires a Mendoza y Tucumán asegurar el tránsito de los caminantes a pie.“ („[…] řetěz budov určených k zastávkám ve směru od Buenos Aires k Mendoze a Tucumánu, aby byl zabezpečen průchod pěších“). Kritizuje současný stav, ve kterém se nachází vnitrozemí. Budovy určené k přenocování poutníků jsou podle něj (Sarmiento, 1850, s. 51): „[…] pocilgas que llevan el nombre de postas […]“ („[…] prasečí chlívky, které jsou nazývány staveními […]“). Necivilizovaný stav země se podle Sarmientova názoru odráží v charakteru jejích obyvatel. Prohlašuje, že zaostalost plyne ze způsobu života na kontinentu, viníkem je chov dobytka a život na statku stejně jako nedostatek nástrojů. V duchu utopie kritizuje tuto zaostalost a předkládá vizi toho, co by mělo být:

> ¡Si en lugar de caballos fuesen necesarios botes para pasearse los jóvenes; si en vez de domar potros el pueblo tuviese allí que someter con el remo olas alborotadas; si en lugar de paja y tierra para improvisarse una cabaña se viese obligado a cortar a escuadra el granito! El pueblo educado en esta escuela sería una pepinera de navegantes intrépidos, de industriales laboriosos, de hombres desenvueltos y familiarizados con todos los usos y medios de acción que hacen a los norteamericanos tan superiores a los pueblos de la América del Sur (Sarmiento, 1850, s. 39).

> Kéž by místo koní potřebovali mladí loďky k tomu, aby se mohli projíždět, místo krocení hřebců by se obyvatelé snažili podrobit si vlny pádlem, namísto stavění chýše ze slámy a hlíny by bylo třeba kvádrů žuly! Takto vzdělaný národ by se skládal z neohrožených námořníků, pracovitých továrníků, z mužů čilých a obeznámených se všemi prostředky a s užitím činností, které nadřazují obyvatele Severní Ameriky nad národy Ameriky Jižní.

Sarmiento kritizuje zaostalost země pramenící z orientace na chov dobytka, tento fakt brání rozvíjení průmyslu, který spojuje s civilizací. Na příkladu provincie Entre Ríos dokazuje své tvrzení, provincii označuje za (Sarmiento, 1850, s. 38): „[…] pedazo de tierra regado por la naturaleza con el esmero de un jardín […]“ („[…] část země zavlažovanou přírodou s pečlivostí, s jakou se zalévá zahrada […]“), ovšem tento výjimečný kus půdy není k ničemu využíván: „[…] ¡pero en este jardín pacen hoy rebaños de vacas!“ („[…] ale v této zahradě se dnes pasou krávy!“). Sarmiento se snaží spočítat užitek, který země získá z chovu dobytka a porovnat jej s možným výnosem, který by přineslo obdělávání půdy. V jeho vizi se má tento region stát (Sarmiento, 1850, s. 38): „[…] el granero de los pueblos […]“ („[…] sýpkou země […]“). V duchu Aínsovy koncepce utopie navrhuje Sarmiento řešení (Sarmiento, 1850, s. 39): En Entre Ríos debiera prohibirse la cría de ganado, para entregarse sin estorbo a la cría de ciudades, al aumento de la población y al cultivo esmerado de pedazo de tierra tan lujosamente dotado.“ („V provincii Entre Ríos by měl být zakázán chov dobytka, aby bylo možné plně se věnovat pěstování měst a pečlivému obdělávání půdy, která byla tak štědře obdařena.“) Sarmientův text tedy naplňuje oba aspekty Aínsovy koncepce. Je v něm možné sledovat jak kritiku stávající situace, tak návrh řešení, které uvede realitu do ideálního stavu. Tímto řešením je projekt vymyšlený Sarmientem, dle jeho vize pomůže Argentině příchod evropských imigrantů.

4.3.4 Sjednocená La Plata

Další utopický aspekt textu se podle našeho názoru odráží v Sarmientově úsilí o sjednocení bývalého místokrálovství. Fernando Aínsa uvádí, že motiv jednoty se v utopickém diskurzu Latinské Ameriky objevuje opakovaně, formulace principu latinskoamerické jednoty se však v průběhu staletí proměňuje. Nehledě na historickou epochu, filozofický směr či ideologický rámec mají podle něj podobné úvahy dva cíle. Jejich úkolem je nejen snaha o zachycení toho, co je Americe vlastní, ale především náčrt budoucnosti kontinentu, který bude vzkvétat díky

jednotě v oblasti politické, kulturní i hospodářské.[334] Sarmientův text podobné vizi odpovídá pouze částečně, nutnost sjednocení neprosazuje na úrovni amerického kontinentu, nýbrž na úrovni jednotlivých národů, předmětem jeho zájmu je laplatská oblast. Úspěšnou budoucnost regionu jednoznačně podmiňuje spojením Argentiny s Uruguayí a Paraguayí. Sarmiento tedy v tomto aspektu utopie neakcentuje téma svébytnosti americké identity, zaměřuje se na druhou zmíněnou oblast latinskoamerického utopického diskurzu. Požaduje stabilitu založenou na spojení tří zmíněných oblastí: politické, kulturní a hospodářské. V *Argiropolis* vyzdvihuje především jednotu ve sféře politiky a hospodářství. Podobná touha po politické jednotě ostatně na americkém kontinentě začíná již vizí Simona Bolívara.[335] Mezi tvůrce tohoto druhu diskurzu, ve kterém je zdůrazněna nutnost projektu jednotného směřování Ameriky, řadí Fernando Aínsa také Dominga Faustina Sarmienta.[336] Zároveň zdůrazňuje fakt, že diskurz latinskoamerické jednoty je formovaný utopií a zakořeněný v dějinách kontinentu.[337] Tento vztah k americké minulosti může v *Argiropolis* reprezentovat Sarmientův návrh na vytvoření nového státu spojením Argentiny, Paraguaye a Uruguaye, neboť nový stát by odpovídal území, které pod nadvládou Španělů zabíralo místokrálovství. Tato paralela je ovšem platná pouze v geografické rovině. Bodem, který má spojit tři státy je právě ostrov Martín García, který se stane novým hlavním městem a sídlem kongresu, převezme tak pozici Buenos Aires. K otázce jednoty odkazuje fakt, že Sarmiento na několika místech textu zdůrazňuje vzájemnou rovnocennost všech tří prvků tvořících nový stát. Jejich styčným bodem bude právě hlavní město rozkládající se na Sarmientem oslavovaném ostrově. Otázku rovnocennosti všech tří zemí má vystihovat také pojmenování nového územního celku:

> […] nosotros preguntaríamos a los sitiadores y a los sitiados en Montevideo, aquellas dos partes de una nación empeñada ocho años en una lucha fratricida, si hallan dificultad insuperable, invencible para asociarse al Paraguay y a la República Argentina en una federación con el nombre de *Estados Unidos de la América del Sud*, u otro que borre todo asomo de desigualdad (Sarmiento, 1850, s. 16).

[334] AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 170.

[335] Tamtéž, s. 170.

[336] Tamtéž, s. 71.

[337] Tamtéž, s. 172.

> […] chtěli bychom se zeptat obléhatelů i obléhaných v Montevideu, dvou částí jednoho národa zapojeného po osm let do bratrovražedného boje, zda vědí o neřešitelné, nepřekonatelné překážce, která by zabránila jejich spojení s Paraguayí a Argentinskou republikou v rámci federace pojmenované Spojené státy jihoamerické či označené jiným jménem, které by vymazalo jakýkoliv náznak nerovnosti.

Rovnoprávnost a zaručení práv každého z členů požadovaného státního celku Sarmiento zdůrazňuje opakovaně:

> El local para la reunión del Congreso General ha de estar de tal manera situado, con tales garantías resguardado, que todas las opiniones se hallen en completa libertad, todos los intereses respetados, y todas las susceptibilidades puestas a cubierto de cualquier viso de humillación (Sarmiento, 1850, s. 20).

> Místo pro svolání generálního kongresu se musí nacházet v takovém prostoru, který bude chráněn odpovídajícími zárukami, všechny názory musí být svobodné, všechny zájmy respektovány a veškeré nepříjemnosti utišeny před jakýmkoliv náznakem ponížení.

Rovnocenné postavení mezi členy spojených států La Platy zaručí poloha ostrova Martín García. Sarmientova argumentace se opírá o ideu jednoty a rovnoprávnosti mezi třemi státy. Bude-li se jejich hlavní město nacházet na jím navrhovaném místě, budou pro ně platit následující podmínky:

> Ocupándola el Congreso, la ocuparán al mismo tiempo todas las Provincias, todas las ciudades interesadas, todos los Estados confederados. Ocupada la isla central por el Congreso, quedaría garantizada la libertad comercial de todos los Estados contratantes (Sarmiento, 1850, s. 20) […]

> Bude-li se kongres nacházet na ostrově, budou se tam současně nacházet všechna zúčastněná města, všechny spojené státy. Umístěním kongresu na hlavním ostrově by byla zaručena svoboda obchodu všech zapojených států […]

Sarmiento není jediným argentinským spisovatelem, který se v kontextu devatenáctého století zabývá tématem města, autor *Argiropolis* je však jediným myslitelem, který přikládá městu

tak významnou úlohu při utváření státu.[338] María Cecilia Graña vnímá město Argiropolis jako symbol harmonie mezi všemi zúčastněnými stranami, díky své pozici uprostřed La Platy nabízí řešení trvajících konfliktů. Za význačný aspekt textu tedy považuje směřování k jednotě. [339]

Utopický aspekt *Argiropolis,* který vystihuje vztah textu k dějinám je patrný v Sarmientově názoru na utváření států nejen v Argentině, ale v Latinské Americe obecně. Z komentářů předložených v eseji je jasně patrné, že Sarmiento je zastáncem spojování národů do větších národních celků, v této argumentační linii se uchyluje k užití příkladů z Evropy a Spojených států (Sarmiento, 1850, s. 35): „La Italia desde principios de este siglo trabaja por reunirse en una sola nación […]" („Itálie od počátku tohoto století usiluje o spojení v jeden národ […]"), „Los Estados Unidos del Norte se agrandan por la creación de nuevos Estados y la anexión de los vecinos." („Spojené státy Severní Ameriky se zvětšují díky vytváření nových států a díky připojování států sousedních.") K situaci Latinské Ameriky po získání nezávislosti uvádí, že ve většině republik došlo k dělení na menší celky. Tento akt označuje za (Sarmiento, 1850, s. 35): „anárquica e irreflexiva aspiración" („anarchistické a nerozvážné usilování"), které může přinést jen „una independencia ruinosa, oscura" („zchátralou a temnou nezávislost"). Jasným důkazem toho, že velkým státům přikládá důležitost je jeho následující tvrzení (Sarmiento, 1850, s. 35): „[…] brillan en la tierra cuatro o cinco grandes naciones, los hechos y los hombres de las pequeñas pasan inapercibidos […]" („[…] na světě vyniká jen několik velkých národů, činy a postavy národů malých jsou přecházeny bez povšimnutí […]").

Jeho argumentem pro spojení Argentiny s dvěma dalšími státy však není koloniální minulost, odvolává se na fyzické uspořádání argentinského území. Státy v laplatské oblasti jsou podle něj (Sarmiento, 1850, s. 35): „[…] están llamados, por los vínculos con que la naturaleza los ha estrechado entre sí, a formar una sola nación." („[…] předurčeny pouty, kterými je příroda vzájemně sblížila, k vytvoření jediného národa. Charakter laplatské oblasti předznamenává jejich vztahy (Sarmiento, 1850, s. 53): „La naturaleza del país y la colocación recíproca de las provincias indican cuáles deben ser sus relaciones." („Povaha země a vzájemná poloha

[338] MORSE, M. Richard. „Latin American Intellectuals and the City, 1860–1940". *Journal of Latin American Studies*, vol. 10, nº 2, s. 219.

[339] GRAÑA, María Cecilia. „La utopía como analogon". In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3),* 1989, s. 76.

provincií naznačují, jaké by mezi nimi měly panovat vztahy.“). Jakékoliv uspořádání státu, které poruší tuto rovnováhu naznačenou fyzickým charakterem krajiny, je pro Sarmienta nepřijatelné. V opětovném spojení států, které (Sarmiento, 1850, s. 16): „[…] la naturaleza ha ligado inseparablemente […]“ („[…] příroda nerozlučně spojila […]“) spatřuje budoucnost La Platy, protože obyvatelé Argentiny, Paraguaye a Uruguaye (Sarmiento, 1850, s. 54): „[…] están destinados a ser una grande nación […]“ („[…] jsou předurčeni k tomu, aby vytvořili velký národ […]“). Z uvedených ukázek je tedy patrné, že touha po sjednocení regionu je utopickým aspektem probíraného díla, tuto touhu bude hispanoamerická literatura reflektovat ještě mnohokrát. Utopický aspekt *Argiropolis* založený na touze po sjednocení laplatské oblasti se tedy zdá být nadčasový, a to i přesto, že se dílo vztahuje ke konkrétním potřebám Argentiny 19. století.

5 Závěr

Ze studia odborné literatury vyplývá, že se forma eseje v Latinské Americe těší značné oblibě, to dokazuje také fakt, že téměř všichni významní hispanoameričtí spisovatelé eseje tvoří. Esejistický žánr odráží pluralitu, která je vlastní latinskoamerické kulturní oblasti. Domingo Faustino Sarmiento je literárními kritiky považován za zakladatele argentinské národní literatury, Sarmientova literární tvorba má však zásadní význam také v kontextu celé hispanoamerické literatury. Podle některých názorů zakládá jeho dílo žánr hispanoamerického eseje. *Argiropolis* nepatří k často komentovaným dílům. Myšlenky, které text zachycuje a osobitou formou předává čtenáři, ovšem nejsou méně významné než ideje prezentované v dílech známějších. Přesto, že Sarmientovy eseje reagují na konkrétní historické podněty a jejich tématem je boj za zlepšení budoucnosti země, myšlenky, které vyjadřují, jsou nadčasové. Cílem této práce bylo vymezení esejistických a utopických aspektů *Argiropolis*. Tyto aspekty mohly být postihnuty na základě zapojení textu *Argiropolis* do dvou kontextů: kontextu eseje a kontextu utopie. Vlastní interpretace, tj. čtení textu ve vymezených kontextech, mělo prokázat, že Sarmientovy myšlenky vyjádřené na stránkách *Argiropolis* přesahují historický rámec díla.

V kontextu literárního žánru eseje se práce věnovala vzniku a zdrojům žánru nejen v Latinské Americe, ale i v Evropě. Toto srovnání umožnilo definovat specifika hispanoamerické esejistiky. Vymezení těchto vlastností bylo přínosné, neboť *Argiropolis* spadá do kontextu hispanoamerického eseje a vytyčené vlastnost odráží. V práci byla rovněž nastíněna charakteristika esejistického žánru. Práce poté přistoupila k vymezení konkrétních znaků esejistického textu, soubor těchto rysů posloužil jako teoretické východisko praktické části práce, tou byla analýza esejistických aspektů *Argiropolis*. Tato analýza prokázala výskyt vymezených aspektů v *Argiropolis*. Práce tak potvrdila esejistický charakter Sarmientova díla. Zapojení do širšího kontextu esejistického žánru prokázalo nadčasovou povahu Sarmientova textu.

Druhá část práce se zaměřila na téma utopie, jejím cílem bylo postihnout utopické aspekty Sarmientova textu. V kapitole věnované tématu utopie opouští práce kontext literárních žánrů

a zapojuje text *Argiropolis* do kontextu hispanoamerického utopického myšlení. Analýza utopických aspektů *Argiropolis* vycházející z rysů literárního žánru utopie by nebyla relevantní vzhledem k absenci narativní linie v Sarmientově spise. Práce se pokouší vymezit důvody, které Sarmienta vedly k tomu, že pro dílo s utopickými aspekty zvolil formu eseje, nikoliv románu. Podkapitola věnovaná otázce formy nastiňuje možné příčiny autorova rozhodnutí vycházející z biografických okolností, které ovlivnily Sarmientovu literární tvorbu. V kontextu utopie je pak zdůrazněna původnost Sarmientova utopického řešení, které odpovídá tendencím poloviny 19. století. Spis *Argiropolis* je zapojen do kontextu specifického pojetí utopie v Latinské Americe a je interpretován jako vlastní utopie Ameriky. Při analýze utopických aspektů upozorňuje práce na fakt, že povaha díla neodpovídá klasickým rysům vytyčeným pro žánr utopie. Jako utopické aspekty relevantní pro prováděnou analýzu nabízí práce dva okruhy, které reflektují utopické aspekty *Argiropolis*. Prvním z nich je pojetí utopie jako kritiky stávající situace spojené s návrhem na její zlepšení, druhým pak snaha o sjednocení Argentiny, Uruguaye a Paraguaye. Analýza potvrzuje utopické aspekty Sarmientova díla, které předkládá způsob řešení současných problémů země a představuje vizi fungující společnosti posilněné evropskou imigrací a rozvojem zahraničního obchodu. Ze zapojení textu do kontextu vlastní utopie Latinské Ameriky vyplývá, že téma touhy po latinskoamerické jednotě se v literatuře mladého kontinentu objevuje opakovaně, čtení Sarmientova textu v tomto kontextu tedy dokazuje nadčasovost jeho myšlenek. Práce tak postihuje esejistické a utopické aspekty Sarmientova díla a zároveň dokazuje nadčasovost idejí, které *Argiropolis* obsahuje.

Další směr pro zkoumání Sarmientova díla se nabízí především v kontextu utopie. Bylo by možné pokračovat v analýze textu z hlediska dalších utopických aspektů. V této rovině je relevantní například rys nerealizovatelnosti utopického projektu, který zmiňují některé práce věnované charakteristice utopického žánru. Na základě zapojení *Argiropolis* do historického kontextu Argenitny a rozboru Sarmientových názorů na další vývoj státu prezentovaných v jeho novinářské činnosti i v soukromé korespondenci, by bylo možné analyzovat platnost tohoto rysu v Sarmientově díle. Uplatnění tohoto hlediska při interpretaci Sarmientova textu by nepochybně přispělo k objasnění míry utopičnosti *Argiropolis*, neboť tato otázka nadále zůstává polemickou.

6 Résumé

Este trabajo se dedica a la interpretación de la obra *Argiropolis* escrita por Domingo Faustino Sarmiento en 1850. El propósito de este trabajo es la delimitación de los aspectos ensayísticos y utópicos de *Argiropolis*. Presente trabajo integra el texto de la obra de Domingo Faustino Sarmiento a los contextos del ensayo y de la utopía. Para demarcar los aspectos ensayísticos y utópicos de *Argiropolis,* este trabajo analiza el texto de la obra. El análisis se apoya, sin embargo, en más contextos, no solamente en los dos contextos generales mencionados previamente. Se trata, sobre todo, del contexto de la historia argentina y del contexto de otras obras literarias escritas por Sarmiento y, al mismo tiempo, de la influencia de los acontecimientos biográficos que formaron su creación artística. El trabajo selecciona tales informaciones que tienen importancia en los contextos del ensayo y de la utopía. La propia interpretación, es decir, la lectura del texto en el contexto, debería comprobar la opinión que la obra de Sarmiento transcende el marco histórico de la época en la que fue escrita y, además, debería resaltar la intemporalidad de las ideas de Sarmiento.

En el contexto del ensayo el trabajo examina el origen y las fuentes del género ensayístico en América Latina y en Europa. Esta comparación revela la situación distinta en la que se constituye el ensayo, y, consecuentemente, esclarece las diferencias de la característica del ensayo en ambas áreas. El trabajo ofrece informaciones sobre los orígenes del ensayo hispanoamericano y presenta varias opiniones en cuanto al comienzo de este género en América Latina. En el trabajo aparece mencionado, entre otros, el concepto de Anna Housková presentado en el libro *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*, en estre trabajo designa a Domigo Faustino Sarmiento como el fundador del ensayo hispanoamericano. La característica de las particularidades del ensayo hispanoamericano se basa especialmente en los libros de Anna Housková: *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela* y *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. El trabajo acentúa esas peculiaridades de la producción ensayística en América Latina porque *Argiropolis* pertenece al contexto del ensayo hispanoamericano, por lo cual refleja dichas

peculiaridades. Para el objetivo de este trabajo es imprescindible, entonces, abarcar estas características del género ensayístico que son importantes para el siguiente análisis del texto. Para analizar de forma suficiente los aspectos ensayísticos de la obra, es imposible operar con la definición del género ensayístico apoyada en las característica pertenecientes al ensayo europeo sin mencionar los rasgos peculiares del ensayo hispanoamericano. El trabajo comenta siguientes rasgos del ensayo hispanoamericano: ensayo como forma de la lucha, la concepción dramática del ensayo, la relación entre el ensayo y la filosofía en América Latina, la influencia de la imaginación y el relativismo cultural inherente al ensayo hispanoamericano. Tras dedicarse a la característica del ensayo hispanoamericano, el tema del ensayo se desarrolla con la presentación de los rasgos generales del género ensayístico. Este capítulo presenta varias opiniones de los teóricos en cuanto a la forma del ensayo, aparecen, incluso, las dudas sobre la existencia de la forma autónoma correspondiente al género ensayístico dentro del marco de los géneros literarios. El trabajo basa la característica del los rasgos generales del ensayo en las obras de Theodor Adorno, José Miguel Oviedo, Anna Housková, Héctor Jaimes y Fernando Aínsa. Utilizando estas fuentes, el trabajo enumera siguientes rasgos generales del género ensayístico: el carácter híbrido, el rechazo de la reglas, la oposición del pensamiento científico y los requerimientos al lector. Para facilitar el análisis, no es suficiente delimitar la característica general del ensayo, hace falta demarcar también los rasgos concretos del texto ensayístico. La elección de estos rasgos se apoya, en el presente trabajo, en las obras de José Luis Gómez-Martínez, Liliana Weinberg y Pedro Aullón de Haro. El trabajo divide, siguiendo la concepción de José Luis Gómez-Martínez, los rasgos del ensayo en tres campos: los rasgos del texto, la relación entre el ensayo y su autor y la relación entre el ensayo y su lector. En el primer campo incluyemos rasgos siguientes: el carácter asistemático, la subjetividad, la índole crítica, el tema, el carácter fragmentario, las digresiones del tema, la ausencia del aparato crítico y el empleo del presente. El segundo campo acota como el rasgo del ensayo el estilo ensayístico de su autor. El tercer campo representan los dos últimos rasgos delimitados para el objetivo del análisis: el carácter dialógico del ensayo y su función de incitar al lector. Los rasgos mencionados sirven como punto de partida para el propio análisis realizado en la parte práctica relacionada con el tema de ensayo. El análisis se basa en los rasgos previamente mencionados y, apoyándose en el texto de Sarmiento, intenta demostrar, citando los párrafos respectivos, los aspectos ensayísticos de *Argiropolis*. La parte práctica, aparte de indicar los aspectos ensayísticos del

texto, subraya la intemporalidad de las ideas de Sarmiento. El análisis comprueba el carácter ensayístico de la obra.

La segunda parte del trabajo se centra en el tema de la utopía. Tratando este tema, la investigación abandona el área de los géneros literarios. El análisis de los aspectos utópicos de *Argiropolis* basado en los rasgos de la utopía como género literario no sería demostrable dado que la obra de Sarmiento carece de la línea narrativa mencionada en los trabajos dedicados al género literario utópico como uno de los rasgos constituyentes. El trabajo, entonces, integra el texto de *Argiropolis* al contexto del pensamiento utópico latinoamericano. En el contexto de la utopía, el trabajo no se dedica solamente a la delimitación de los aspectos utópicos de la obra, sino también a la cuestión del género elegido por Sarmiento. La referencia al género literario utópico origina cuestiones por qué Sarmiento optó por la forma del ensayo escribiendo una obra con los aspectos utópicos y por qué no escogió la forma novelística que suele relacionarse con el género literario de la utopía. El trabajo investiga las posibles causas de su decisión y plantea varias razones que podían influirla. Entre ellos incluye: la situación social, la formación periodística de Sarmineto, su vocación pedagógica y, finalmente, la relación de Sarmiento con la lectura, esta relación fue modificada por su formación de autodidacta. Dentro del contexto de la utopía, el trabajo advierte de la polémica existente en cuanto al carácter utópico de *Argiropolis*, las opiniones de investigadores no concuerdan en la demarcación de los aspectos utópicos del libro. La parte dedicada a la utopía acentúa, por una parte, la originalidad de la solución propuesta por Sarmiento, y, por otra parte, el carácter del programa concreto pronunciado en *Argiropolis*. Este hecho no excluye, sin embargo, el carácter utópico de la obra. El concepto de la utopía que emplea este trabajo para el análisis de los aspecto utópicos de *Argiropolis* se basa en la concepción de la utopía que propuso Fernando Aínsa, la utopía es la crítica de la realidad unida inherentemente con la sugerencia para su mejoramiento. El trabajo se dedica a la concepción de la utopía en América Latina que difiere de la concepción europea, en este tema se apoya en los textos de Anna Housková y Fernando Aínsa. Tras mencionar las peculiaridades del pensamiento utópico latinoamericano, el trabajo intenta delimitar los aspectos utópicos de la obra. Para el análisis, este trabajo no emplea los rasgos tradicionalmente presentados en los trabajos dedicados al tema de la utopía. El trabajo demuestra que los rasgos (siguiendo los ejemplos que presenta en su libro *La reconstrucción de la utopía* Fernando Aínsa) del género utópico,

como el lugar no existente, la intemporalidad o la isolación de la sociedad utópica, no son válidos en el caso de *Argiropolis*. El único rasgo que se puede analizar en el texto, desde el punto de vista utópico, mencionado por Fernando Aínsa, es la construcción de la ciudad, el trabajo, sin embrago, indica el carácter ambiguo de este aspecto. Este trabajo emplea dos rasgos relevantes para el análisis de los aspectos utópicos de la obra de Sarmiento. Uno de ellos es la concepción de la utopía creada por Fernando Aínsa mencionada anteriormente, la crítica de la situación actual (lo que es) y la propuesta nueva (lo que debe ser). El segundo rasgo proviene también de la obra de Fernando Aínsa, él demarca como uno de los temas principales del discurso utópico latinoamericano el anhelo de la unidad latinoamericana. El trabajo aplica esta tendencia unificadora a la obra de Domingo Faustino Sarmiento aunque éste no impone la unión del continente, sino de la región de la Plata. Sarmiento demanda la unión de Argentina con Uruguay y Paraguay. Estos dos rasgos confirman, basándose en el análisis de las partes respectivas del texto, el carácter utópico de la obra de Sarmiento. Presente trabajo acentúa, por añadidura, la intemporalidad de las ideas expresadas en las páginas de *Argiropolis*. A pesar de ser escrito como reacción a la situación concreta en Argentina del siglo XIX, el texto de Domingo Faustino Sarmiento contiene ideas que superan el ámbito histórico del libro, así que es posible interpretarlas como ideas intemporales.

7 Seznam použité literatury

Primární literatura:

SARMIENTO, Domingo Faustino. *Argiropolis o Capital de los Estados Confederados* [online]. Santiago de Chile: Imprenta Julio Belin y Ca., 1850. Dostupné z: http://www.proyectosarmiento.com.ar/trabajos.pdf/Argiropolis.pdf.

SARMIENTO, Domingo Faustino. *Campaña en el ejército grande* [online]. Rio de Janeiro: Imprenta Imp. y Const. J. de Villeneuve y C., 1852. Dostupné z: http://www.proyectosarmiento.com.ar/trabajos.pdf/canpania.pdf.

SARMIENTO, Domingo Faustino. *Facundo*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1993.

Sekundární literatura:

ADORNO, Theodor W. „The Essay as Form" [online]. *New German Critique*, 1984, no. 32, s. 151–171. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/488160.

AÍNSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007.

AÍNSA, Fernando. "Función crítica y estética del ensayo hispanoamericano". *Revista de Occidente*, 2006, n° 301, s. 59–89.

AÍNSA, Fernando. *Necesidad de la utopía*. Buenos Aires: Tupac Ed., 1990.

ALTAMIRANO, C. – SARLO, B. *Ensayos Argentinos. De Sarmiento a la Vanguardia*. Compañía Editora Espasa Calpe Argentina S. A. / Ariel, 1997.

ARCINIEGAS, Germán. "Nuestra América es un ensayo" [online]. *Cuadernos de Cultura Latinoamericana*. 1979, n° 53, s. 5–17. Dostupné z: http://ru.ffyl.unam.mx:8080/jspui/bitstream/10391/2997/1/53_CCLat_1979_Arciniegas.pdf.

AULLÓN DE HARO, Pedro. *Teoría del ensayo: como categoría polémica y programática en el marco de un sistema global de géneros*. Madrid: Verbum, 1992.

BENSE, Max. "Uber den Essay und seine Prosa," *Merkur* 1:3, 1947.

BORGES, Jorge Luis. *Předmluvy s předmluvou předmluv, Devět dantovských esejů, Osobní knihovna. Spisy V*. Praha: Argo, 2012.

BORGES, J. L. - FERRARI, O. *En diálogo*. Tomo I. México: Siglo XXI, 2005.

CARIDE, E. Horacio. *Visiones del suburbio: utopía y realidad en los Alrededores de Buenos Aires durante el siglo XIX y principios del siglo XX*. San Miguel: Universidad Nacional de General Sarmiento, Instituto de Conurbano, 1999.

CERUTTI GULDBERG, Horacio. „El utopismo del siglo XIX“. In *El pensamiento latinoamericano en el siglo XIX*. México: Instituto Panamericano de Geografía e Historia, s. 11–125.

DUJOVNE, León. *La filosofía de la historia en Sarmiento*: *edición homenaje en el 20º aniversario de su fallecimiento*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires, Facultad de Filosofía y Letras, 2005.

FERNÁNDEZ, Javier. Prólogo a *Argiropolis*. [online] Ed. Aleph, 2000 [cit. 2013-4-4]. s. 3-8. Dostupné z:

http://edu.mec.gub.uy/biblioteca_digital/libros/S/Sarmiento%20Domingo,%20Faustino%20-%20Argiropolis%20-1850-.pdf.

FERNÁNDEZ, Theodosio. *Los géneros ensayísticos hispanoamericanos*. Madrid: Taurus, 1990.

FLAWIÁ DE FERNANDEZ, Nilda. La construcción de representaciones identitarias en dos textos del siglo XIX: *Peregrinación de Luz del Día* de J. B. Alberdi y *Argiropolis* de D. F. Sarmiento. *Alpha, revista de artes, letras y filosofía*, 2001, nº17, s. 11–24.

GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teória eseje: (esej ako literárny žáner, štúdium jej vlastností)*. Bratislava: Archa, 1996.

GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Introducción al ensayo* [online]. Proyecto Ensayo Hispánico, 1997–2011. Dostupné z: http://www.ensayistas.org/curso3030/genero/ensayo/.

GORFUNKEL', A. Ch. *Renesanční filozofie*. Praha: Svoboda, 1987.

GRAÑA, María Cecilia. „La utopía como analogon“. In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3)*, 1989, s. 59–82.

HODROVÁ, Daniela. *Hledání románu*: *Kapitoly z historie a typologie žánru*. Praha: Československý spisovatel, 1989.

HOUSKOVÁ, Anna. *Visión de hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. Praga: Karolinum, 2010.

HOUSKOVÁ, Anna. „Potřeba utopie“ – doslov k *Vzkříšení utopie*. Brno: Host, 2007, s. 215–221.

HOUSKOVÁ, Anna. „Utopie Ameriky“. *Svět literatury*, 2005, roč. XV, č. 31, s. 97–105.

HOUSKOVÁ, Anna, ed. *Druhý břeh Západu: výbor iberoamerických esejů*. Praha: Mladá fronta, 2004.

HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: (hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998.

CHALUPA, Jiří. *Dějiny Argentiny, Uruguaye, Chile*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

JAIMES, Héctor. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001.

JITRIK, Noé. Prólogo a *Facundo*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1977.

KATRA, VILIAM. „El estilo ensayístico de Sarmiento". In *Cuadernos Hispanoamericanos (Los complementarios/3)*, 1989, s. 84–92.

LUGONES, Leopoldo. *Historia de Sarmiento*. Buenos Aires: Otero & Co., Impresores, 1911.

MÁLISHEV, Mijail. Ensayo: El origen y la esencia del genero. In *El ensayo en nuestra América para una conceptualización.* México: Universidad Nacional Autónoma de México. Dirección General de Asuntos del Personal Académico. Centro Coordinador y Difusor de Estudios Latinoamericanos. s. 267–287.

MARTÍ, José. „Naše Amerika". In HOUSKOVÁ, Anna, ed. *Druhý břeh Západu: výbor iberoamerických esejů*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 55–63.

MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995.

MORSE, M. Richard. „Latin American Intellectuals and the City, 1860–1940". *Journal of Latin American Studies*, vol. 10, nº 2, s. 219–238.

OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991.

PALCOS, Alberto. Prólogo a *Facundo*, Buenos Aires: Ediciones Culturales Argentinas, 1961, s. X-XI.

PAZ, Octavio. *Luk a lyra*. Praha: Odeon, 1992.

PICÓN-SALAS, Mariano. "Y va de ensayo", Crisis, cambio, tradición. *Ensayos sobre la forma de nuestra cultura*. Madrid-Caracas: Ediciones Edime, 1955, s. 143–145.

REYES, Alfonso. „El destino de América", *Última Tule, Obras Completas*. México: FCE, t. XI, s. 57–62.

RODRÍGUEZ, Simon. *Inventamos o erramos* [online]. Caracas: Monte Ávila, 2004. Dostupné z: http://www.monteavila.gob.ve/mae/pdf/inventamos.pdf.

ROIG, Arturo Andrés. *Teoría y Crítica del Pensamiento Latinoamericano*. México: Fondo de Cultura Económica, 1981.

ROJAS, Ricardo. *El profeta de la Pampa: Vida de Sarmiento.* Buenos Aires: Ed. Guillermo Kraft, 1962.

SÁBATO, Ernesto. „O metafyzickém tónu v argentinské literatuře". In HOUSKOVÁ, Anna, ed. *Druhý břeh Západu: výbor iberoamerických esejů*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 218–222.

SZACKI, Jerzy. *Utopie*. Praha: Mladá fronta, 1971.

VALDÉS, C. B. *Domingo Faustino Sarmiento y su obra*. Buenos Aires: J. Lajouane & cia, 1913.

VERDEVOYE, Paul. *Domingo Faustino Sarmiento, educar y escribir opinando (1839–1852)*. Buenos Aires: Ed. Plus Ultra, 1988.

VILLAURRUTIA, Xavier. *Textos y pretextos* [online]. México: La Casa de España en México, Fondo de Cultura Económica, 1940. Dostupné z: http://www.biblioteca.org.ar/libros/89583.pdf.

WEINBERG, Félix. "Argiropolis: Apariencia utopica y sustanica realista". *Cuadernos del Sur*, 1985, nº18, s. 21–35.

WEINBERG, Liliana. *Situación del ensayo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006.

WOJCIESZAK, Janusz. Ensayo y filosofía: El caso latinoamericano. In *El ensayo en nuestra América para una conceptualización.* México: Universidad Nacional Autónoma de México. Dirección General de Asuntos del Personal Académico. Centro Coordinador y Difusor de Estudios Latinoamericanos. 1993. s. 569–578.

YAHNI, Roberto. Prólogo a *Facundo*. Madrid: Alianza, 1970.

ZANETTI, Susana. „Prólogo". In Domingo F. Sarmiento. *Facundo.* Madrid: Alianza, 1988.

ZUM FELDE, Alberto. *Índice crítico de la literatura hispanoamericana: Los ensayistas.* México: Editorial Guarania, 1954.